I. LUPAŞ

Profesor la Universitatea din Cluj
Membru al Academiei Române

CRONICARI
ŞI
ISTORICI ROMÂNI
DIN
TRANSILVANIA

— ŞCOALA ARDELEANĂ —

VOLUMUL II

EDITURA SCRISUL ROMÂNESC, S. A.
CRAIOVA

30.480

www.dacoromanica.ro

153 *

www.dacoromanica.ro

XXVII.

Ioan Puşcariu despre atitudinea Românilor la dieta din Cluj (1865).

Cea dintâi datorintă, ce au simţit cei 30 deputaţi şi regalişti români după ajungerea lor în Cluj, a fost a se întruni în conferinţă naţională spre a se înţelege despre modul purcederei lor faţă de dietă. Această conferinţă constituindu-se după modul uzitat sub prezidenţia ambilor mitropoliţi, mai 'nainte de toate a expediat telegrame către toţi regaliştii români, cari nu s'au înfăţişat, cu înteţire, că îndată să vină la Cluj să concure şi cu votul lor la consultările şi deciziunile conferinţei, cu deosebire se dorea tare prezenţa prezidentului Popp dela Viena şi a lui Bariţiu, care pe atunci se afla la fabrica lui de hârtie în Zerneşti. Insă dela ambii aceştia sosiră răspunsuri telegrafice, că ei concrezându-se pe deplin în hotărîrile ce le va afla de lipsă a le aduce conferinţa naţională sub prezidiul ambilor mitropoliţi, — deocamdată împedecaţi fiind prin afaceri, dela cari nu se pot depărta — poate numai mai târziu vor putea sosi la Cluj, etc.

Prin aceste răspunsuri telegrafice conferinţa naţională — încâtva liniştită — totuşi mai sta sub greutatea discordiilor ce premerseră în privinţa intenţionatei convocări a unui congres naţional. Văzând însă că mai toată elita inteligenţei ro-

www.dacoromanica.ro

mâne acum e adunată aci, şi această adunare — neoctroită de arhierei — poate reprezenta chiar şi un congres naţional, — după desbateri serioase, în sfârşit hotărî acceptând cu unanimitate adresa către Majestatea Sa din 9 Decemvrie 1865, pe care afară de Hossu, care avea cu totul alte vederi, subscriindu-o toţi ceilalţi 29 inşi, o predă lui Şaguna, ca să o prezinte în dietă.

Dieta era prezidată de baronul Kemény Ferencz, fostul cancelar din a. 1861, — însă el nu mai era acela ce era atunci, — adecă omul cel conservativ, care ar mai fi dorit oarecare autonomie a Ardealului pe baza de patru naţiuni politice, etc. Dieta aşa numită — română — din Sibiu, adusese şi pe cei mai conservativi unguri la convingere, că mântuirea lor e acuma numai contopirea totală a Ardealului cu Ungaria. Cu toate acestea de limbă oficioasă a acestei aşa numite diete se considerară tustrele limbile patriei, ungurească, nemţească şi română, în cari nu numai discuţiunea era deplin liberă, dară aşa se redigiară şi protocoalele, rapoartele stenografice şi celelalte acte.

Prima propunere din partea Ungurilor o făcu deputatul Zeik, ca să se facă către Majestatea Sa o adresă, că deoarece prin legile din 1848 Ardealul e unit cu Ungaria, şi de aceea această adunare (aşa numea el dieta din Cluj) nu poate fi competentă de a se dimite în revizuirea legilor de uniune, Majestatea Sa să se îndure a conchema pe reprezentanţii Ardealului la dieta comună din Pesta, unde apoi să se ia în considerare şi dreptele postulate ale celorlalte naţionalităţi. La această propunere se alăturară şi şase deputaţi saşi, cu adausul, ca să se garanteze întregitatea pământului săsesc, cu toate privilegiile lor, apoi deputatul român Hossu cu a-

www.dacoromanica.ro

dausul de cerere, ca Majestatea Sa să primească şi titlul de Mare Duce al Românilor, — să se înarticuleze naţiunea română ca naţiune politică, să se înarticuleze egala îndreptăţire a limbei române, să se extindă legea electorală a Ungariei şi peste Ardeal, etc.

A doua propunere — a fost a lui Saguna — cea subscrisă de 29 membrii, în care Românii declară, că nefiind dieta prezentă competentă pentru revizuirea vreunei legi, să se sancţioneze legea electorală votată în dieta din Sibiu, şi pe baza aceleia să se convoace o dietă nouă ardeleană pe baza diplomei din 20 Octomvrie 1860.

A treia propunere a fost a Saşilor făcută de Ranicher şi subscrisă de 25 deputaţi şi 3 regalişti saşi, (ceilalţi regalişti saşi nedând nici un semn de vieaţă au dispărut între regaliştii Ungurilor sau au absentat). In această propunere majoritatea Saşilor neputând recunoaşte validitatea legilor de uniune din 1848, prin urmare şi mai cu seamă în urma rescriptului din 15 Iunie 1863 şi a legilor din 26 Octomvrie 1863, (înarticularea diplomei din 20 Octomvrie 1860 şi a naţiunei române), nici a dietei acesteia în compoziţiunea ei de acum; totuşi dacă ei au intrat în aceasta la expresa dorinţă a Majestăţii Sale, au venit cu scopul de a pretinde, ca referinţele de uniune între Ardeal şi Ungaria să se reguleze pe baza unui contract bilateral între ambele părţi.

Din aceste trei propuneri principale se vede că nici una din cele trei naţionalităţi ale Ardealului n'a recunoscut legalitatea dietei din Cluj, ci pre aceasta o au privit cu toţii numai de o adunare regnicolară, cum a fost chiar şi cea din Alba-Iulia la anul 1861, unde să li-se dea ocaziunea binevenită de a-şi descoperi fiecare dorinţele sale. Şi într'adevăr asupra acestor trei

www.dacoromanica.ro

propuneri — afară de motivele propunătorilor, — nu s'a încins nici o desbatere şi nu s'a adus nici o lege; ci dupăce prezidentul lăsă a se votiza simplu asupra lor, adresa majorităţii ungureşti se subşternu Majestăţii Sale, dimpreună cu adresele Românilor şi a Saşilor. Deciziunea asupra lor era numai în mâna Domnitorului. Acesta şi răspunse prin rescriptul său din 25 Decemvrie 1865, că luând la cunoştinţă atât adresa majorităţii, cât şi opiniunile privitoare la referinţele de stat ale întregei monarhii, să (se deslege cât mai îngrabă, concede ca Ardealul să ia parte pe baza legii electorale din 1848 la dieta de încoronare din Ungaria, unde au a se regula şi chestiunile comune sus amintite ale monarhiei, iar uniunea definitivă a Ardealului cu Ungaria, o face dependentă dela regularea corespunzătoare a tuturor ţărilor ţinătoare de Coroana Ungariei între sine, şi dela deplina garantare a pretenţiunilor de drept ale deosebitelor naţionalităţi şi confesiuni; până atunci legile ce sunt în vigoare nu se alterează. Cu aceasta dieta din Cluj în 9 Ianuarie 1866, se amână pe timp nedeterminat. Aveam acum trei diete, două amânate, cea din Sibiu şi cea din Cluj, şi una ce ne aştepta, dieta de încoronare din Pesta.

Din acest rescript se vede, că toate chestiunile cardinale: regularea referinţelor de stat între monarhie şi între ţările ce se ţin de Coroana Ungariei, adecă Ungaria, Ardealul, Croaţia şi Fiume, despre una, iar despre altă parte regularea acestor provincii faţă de Coroana Ungariei, sau cu alte cuvinte uniunea lor sau autonomia lor, chestiunea naţionalităţilor, a limbii şi a bisericilor lor, administraţiunea, justiţia, finanţele, etc. — rămaseră încă pendente — şi focarul deslegărei lor se puse acuma la Pesta.

www.dacoromanica.ro

Deputaţii şi regaliştii români mai 'nainte de despărţirea şi depărtarea lor din Cluj*) hotărîră, că orice teren ni-se va deschide, să păşim pe el activ şi solidar pentru apărarea cauzei naţionale. Jurnalistica română se pronunţă cu recunoştinţă faţă de deputaţii şi regaliştii lor că n'au desperat de cauza română, ci au purces solidar. Terenul era încă deschis, şi până la încoronare mai trecu un interval de un an şi jumătate; mult se putea încă face în favorul Românilor, dacă le-ar fi ştiut bine folosi. Soartea însă şi aci voi să ne părăsească. Zizaniile naţionale şi discordiile între Români se începură din nou.

Pe când Ardelenii erau preocupaţi cu trebile dela aşa numita dietă din Cluj, pe atunci în regiunile mai înalte dătătoare de ton, lucrurile se desvoltau repede şi într'o direcţiune, ce covârşea vederile cele înguste ale Românilor.

După sistarea constituţiei imperiale se deschiseră la 23 Noemvrie 1863 toate dietele provinciale ale ţărilor germano-slave, ca să se manifesteze şi ele în privinţa regulării trebilor comune. Provinciile cele cu majoritate germană, se declarară pentru continuitatea constituţiei imperiale din 26 Februarie 1861; Galiţia şi Bucovina se declară pentru manifestul din Septemvrie, adecă pentru reconstruirea monarhiei pe bazele federalismului. Bohemia şi Moravia merseră şi mai departe, pretinzând integritatea coroanei lui St. Venceslav, şi încoronarea regelui ca rege al Bohemiei, Moraviei şi Silesiei, cu (Ungurii). Impăra-

*) Eu am pornit dela Cluj la Sibiu tot într'un car de poştă cu Şaguna şi cu servitorul acestuia Simon. Când eram în vârful dealului între Apold şi Săliştе, unde mai mulţi lucrători diregeau drumul, caii dela căruţa poştii se spăriară de o zeghe neagră, ce o lăsă un lucrător de marginea drumului, şi căruţa poştii se răsturnă cu noi. De abia puturäm să ieşim. Nu e semn bun de cele ce am isprăvit la Cluj — zisei eu — Ba e semn bun, răspunse Şaguna, că nu ne-am răsturnat în prăpastia—ce se începea tocmai lângă locul răsturnării.

www.dacoromanica.ro

tul primind în 29 Decemvrie 1865 adresa Cehilor le puse în vedere voința de a se încorona ca rege al Bohemiei. Polonii devenind la putere în Galiția, începură a prigoni pe Ruteni și a le scoate limba din oficii și din școli, pentrucă au fost Schmerlingiști. Intre astfel de divergențe posițiunea federalistului Belcredi, începu a se clătina, și ca să se susțină, trebui să cedeze presiunilor ungurești.

In Ungaria împăratul — ca rege al Ungariei — deschide dieta de încoronare din Pesta la 10 Decemvrie — în persoană și în limba maghiară. In cuvântul de tron se recunoaște intregitatea coroanei ungare — și continuitatea formală a legislațiunei din 1848, — cu toate acestea legile din 1848 nu se pot reactiva până nu se vor revida și se vor regula referințele trebilor comune cu monarhia; numai după ce se vor întâmpla toate acestea va fi gata de a se încorona ca rege al Ungariei. In adresa de răspuns la cuvântul de tron — ce o propuse Deak pe baza înțelegerei din conferința ținută în 11 Noemvrie 1865 la primatele din Strigoniu — Ungurii întoarseră foaia, pretinzând, ca regele mai întâi să se încoroneze amăsurat uzului și legilor din 1848 în dieta reîntregită prin Croația și Ardeal, apoi se vor dimite în reviziunea acelor legi. In rescriptul din 3 Martie replicător, și în adresa din 26 Aprilie duplicătoare, amândoi factorii legislativi rămân pe punctele posițiunilor luate. Regimul central tot credea încă, că Ungurii în fine se vor învoi la un organ central pentru trebile comune ale monarhiei pe baza federațiunei.

Intr'aceea erumpe războiul pruso-italian în contra Austriei — și dieta Ungariei se amână, — negociațiunile ulterioare se întrerupseră. Războiul început la 14 Iunie, fu scurt și pierdut de Aus-

www.dacoromanica.ro

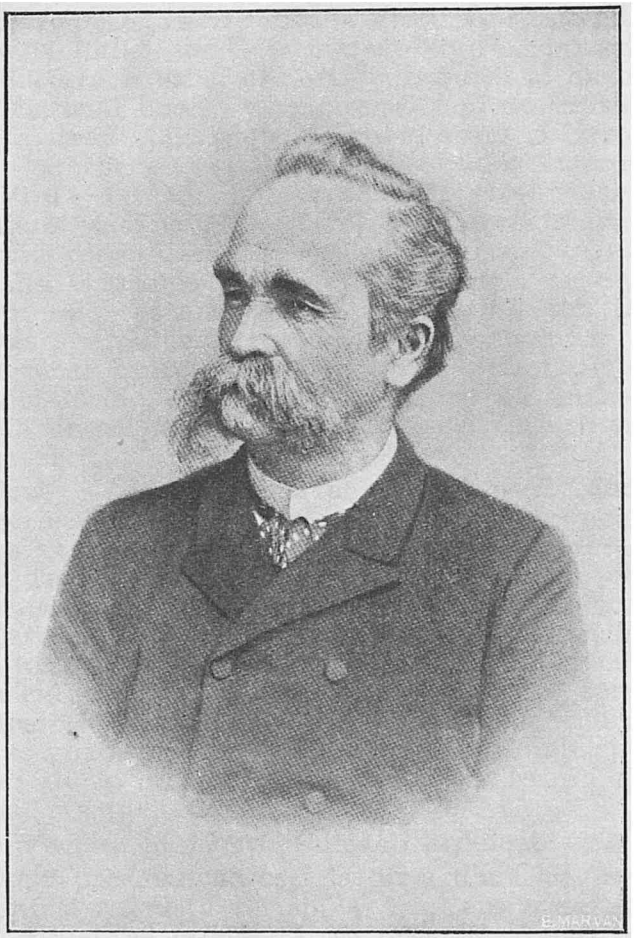

Ioan Puşcariu.

www.dacoromanica.ro

nu putură încă preciza — pentrucă președintul dietei încheiând pertractările în 18 Decemvrie și amânând dieta până la sosirea răspunsului regesc, cei mai mulți deputați și regaliști se depărtară, și la publicarea rescriptului în 9 Ianuarie nu se mai înfățișară, când apoi dieta se amână iară pe timp nedeterminat. Deputații și regaliștii Români ne mai putând conveni laolaltă nu avură ocaziune nici de a se înțelege ce poziție au de a mai lua după rescript; — dar și altcum prin excrierea de alegeri nouă — misiunea lor era încetată. Problema cea nouă acum urma să devină pe mână noilor deputați ce se vor alege. De aceea jurnalele române, atât „Telegraful Român", cât și „Gazeta Transilvaniei" *) îmbărbătau pe Români a participa la alegerile pentru dieta de încoronare din Pesta. Intr'aceea însă președintul trebunalului suprem Popp din Viena pe de o parte, iar pe de altă parte Bariţiu dela Zerneşti, începură a lua la critică purtarea deputaților și regaliștilor români, că au intrat în dieta feudală din Cluj și făcură pe mitropolitul Șuluțiu să creadă, că el a fost sedus de mitropolitul Șaguna *) — dădură apoi parola că Românii să se abțină dela trimiterea de deputați la dieta de încoronare din Pesta, etc.

Din cartea lui Ioan cavaler de Puşcariu. *Notițe despre intâmplările contemporane* Sibiu 191 pag. 91—97.

*) Vezi G Tr. No. 1—12 din 1886.

*) Ca să discrediteze pe Șaguna înaintea publicului român, antagoniștii lui lățiră și vestea, că Șaguna ar fi luat și bani dela Unguri la dieta din Clu-Ansă la această travestire a lucrului a dat împrejurarea, că Șaguna pe lângă salarul său de 12,000 fl avizați la Cassa din Sibiu în rate lunare mai trăgea încă un adaos de funcțiune de 8000 fl. din deosebita grație a Majestății Sale, ce i-se plătea în tot anul la speciala asignare, și pe care o pretind și urmașii săi Deoarece însă Șaguna devenise cu Reichenstein în opoziție — această

www.dacoromanica.ro

XXVIII.

Ion Micu Moldovan combate afirmaţiunile istoricului Wattenbach despre Români *).

„Acest domn (Wattenbach) sau necunoscând pe Români sau pentruca să facă serviciu fraţilor săi din Transilvania, în disertaţiunea ce ţinu la 20 Noemvrie 1869 în muzeul dela Heidelberg, descrise pe Români în colorile cee mai detestabile. Nu cunoaştem chiar vorbele d-lui Wattenbach, însă cumcă ele au fost foarte agere şi au produs impresiune

subvenţiune rămase pe un an şi jumătate în restanţă. După căderea lui Reichenstein, Şaguna se folosi de ocaziunea sosirei sale la Cluj, ca să soliciteze la guvernatorele Crenneville, plătirea sumei restante, ceeace Crenneville îi şi exoperă asignând suma restantă (mi se pare vre-o 12.000 fl pe 1½ ani la Cassa din Cluj, de unde apoi se şi lăţiră vorbele. — Dela Unguri însă el n'a putut primi nimic.

Suma aceasta asignată fiind spre plătire la Cassa din Cluj tocmai pe timpul ţinerei dietei, a fost trecută şi în jurnalele exactoratului de acolo, unde se afla ca exacutor românul unit Macedonffy; acesta aflându-se în stare materială restrânsă trimise pe muerea sa să ceară un ajutor—adecă să cerşească dela Şaguna, încvartirat la protopopul din Cluj. Eram tocmai de faţă când Şaguna îi respinse cererea zicând, că are el destui confesionali de ai săi pe care să-i ajute, ea să meargă la Mitropolitul unit după ajutor.

Acest incident a dat din răsbunare ansă la lăţirea vestii, că Şaguna a vândut naţia pentru 12,000 fl. şi jurnale anti-şaguniste au făcut capital din aceasta, precum şi din împrejurarea că ceruse încă de mai nainte, dela Şmerling, apoi mai târziu şi dela următorul cancelar Mailat al guvernului unguresc o dotaţiune a bisericei ortodoxe prin un domeniu, Deva, Hunedoara sau Făgăraş, ceeace nu s'a realizat.

*) In *Archivu* lui I. Cipariu a publicat Moldovan un articol polemic contra storicului german Wattenbach din Heidelberg, care după ce cunoscuse în treacăt centrele săseşti din Transilvania, întors în Germania ţinu o conferinţă vorbind în termini supărători despre Români. Imediat un elev român al lui Wattenbach: publicistul eminent de mai târziu *Ioan Bechnitz* din Sibiu protestă contra expresiunilor injurioase ale profesorului său, care nu s'a sfiit a-i înfăţişa pe Români ca pe o bandă de hoţi şi tăciunari *Brandstifter* şi *Diebsbande*.

www.dacoromanica.ro

fioroasă asupra auzitorilor, cunoaştem de acolo că reportatorul ziarului de Heidelberg a reprodus sensul lor prin „die wallachische Bevölkerung Siebenbürgens, eine wahre Brandstifter-und Diebsbande" (populaţia valahă a Transilvaniei, o adevărată bandă de tăciunari şi de hoţi); şi când d. I. Bechnitz, jurist în Heidelberg dădu una întâmpinare în contra acestor injurii revoltătoare, acelaş reportator declară, cumcă expresiunea aceea, ce e drept, nu este verbalmente a d-lui W., însă ea se uneşte cu descrierea, ce disertantele a făcut despre ţinuta Românilor faţă cu Saşii din Transilvania.

Veni şi d. W. cu una declarare şi nu retractă, ci numai restrânse şi preciză obiectul zicând, că D-sa a vorbit numai despre Românii din fundul săsesc (rectius: f. regesc).

Dintre aceste toate*) se vede, cumcă d. W. lovi cumplit, de nu pe toţi Românii din Transilvania, pe un număr din ei ce trece peste 200.000.

Nu este acum întâia oară, că Românii peste tot sau în particular îşi văd onoarea şi reputaţiunea sa lovită de calomnii grosolane, insultată şi călcată fără pic de considerare. . . . .

Ci să vedem, oare era caracterizarea d-lui W. cât de puţin îndreptăţită? Nici un popor din lume nu a stat nici stă numai din răi; ci în toate popoarele, ce au existat pre faţa pământului, s'au dat şi indivizi de cei buni. Vorbeşte cineva *de popor de hoţi şi tăciunari*; acela plesneşte adevărul faptic, insultă omenimea întreagă şi-şi bate joc de chemarea şi nisuinţa ei spre virtute... Să luăm chiar Sibiul, că d. Wattenbach după mărturisirea sa a petrecut în Sibiu, prin

*) Raportul despre disertaţia d-lui Wattenbach s'a publicat în *Heidelberger Zeitung* No 275, întâmpinarea d-lui Bechnitz în nr. 278 iar declararea în 279. — «*Telegraful Român* No. 79 reproduse toate acestea întru întreg cuprinsul lor».

www.dacoromanica.ro

urmare ar fi să-l cunoască, — să luăm Sibiul, că pre acolea se încurcă doară cei mai mulţi bani săseşti, prin urmare materie pentru hoţie se află — să luăm cetatea aceasta şi giurul ei, că „hoţii şi tăciunarii" adecă românii pre aci sunt în abundanţă.

„Sibiul este pretoriul unui ţinut cu vre-o 80.000 locuitori. Dintre aceştia la 50.000 sunt Români, şi numai la 30.000 Saşi, adecă Românii la număr sunt mai pre de doue ori câţi Saşii.

„De acì ar urmà, ca Sibiul să aibă lipsă cel puţin de atâtea închisori publice, pre câte casarme are; ar urmà ca închisorile acelea totdeauna să geamă de inquisiţi (urmăriţi) şi sententiaţi (condamnaţi).

„Şi cum se întâmplă în realitate? Iaca cum: Sibiul are una închisoare angusta la casa sfatului şi, minunea minunilor..., se întâmplă şi aceea, de închisoarea aceasta stă cu totul goală neavând în sânul său nici un singur prevenit!

„Aşa este, în timpurile mai din coace umblând prin Sibiu, de repeţite ori am văzut la casa sfatului fluturând una flamură albă, în semn că într'însa nu se află nici un suflet prevenit pentru păcatele sale.

„Să fie Românii numai a suta parte aşa stricaţi, precum îi înfăţişa d. Wattenbach, fire-ar cu putinţă una întâmplare, ca şi aceasta?...

Lăsăm să arate oricine în Germania cea cultă şi morală, un ţinut cu 80.000 locuitori şi fără nici un prevenit în prinsorile sale, cum a fost Sibiul de repeţite ori în mijlocul hoţilor şi tăciunarilor d-lui Wattenbach. Arate, că pe acolo se întâmplă acel lucru mult mai deseori, decât aici, şi vom concede, că Germanii ţinutului aceluia sunt mai morali decât Românii dintru al Sibiului;

www.dacoromanica.ro

aceea însă nu vom concede nici atunci, că Românii din jurul Sibiului sunt un popor cu totul pătruns de stricăciune.

Nu este dară poporul român din ţinutul Sibiului, nici poate fi aşa, precum l-a descris d. Wattenbach: că aceea numai nu va (pre)supune nici d. W., cum magistratura din Sibiu (stătătoare din Saşi) trece cu vederea crimele şi lasă în pace turme de criminali în jurul său. Nu, Doamne apără să-i lase; din contră ea-i foarte riguroasă.

„... Insă aci nu voiu vorbi cu cuvintele mele; pentruca să previn orice prepus de parţialitate, voiu cita cuvintele unui German, ale căpitanului Sulzer, carele vorbind despre purtarea Saşilor faţă cu Românii din fondul regesc zice: „Nichts ist Gemeineres, als bei den Rechtshändeln zu hören, dass dieser oder jener Recht behalten müsse, weil sein Gegner ja nichts anders, als ein Bloch d. i. Walache, wäre" = Nimic nu este mai ordinar decât a auzi la procese, că cutare împricinat trebue să aibă câştig de cauză, deoarece adversarul său nu e decât un Bloch sau Valah).

„Acum dacă un om, carele nici pre departe nu este preocupat în favoarea Românilor, din contră scrie despre dânşii cu despreţ, — dacă un om ca Sulzer, carele pre Saşi numai cât nu-i poartă în sin — dacă un om ca acesta se vede constrâns a mărturisi, că Saşii-s domniţi de credinţa: „caută să câştig procesul, pentru ca contrariul meu nu e alta decât un Român": ce va zice istoricul neparţial despre toate causele şi împrejurările acele, cari vor fi conlucrat ca Saşii în decursul timpurilor să câştige atâtea procese nedrepte asupra Românilor, în cât la ei s'a făcut de proverb: caută să câştig, pentru că con-

www.dacoromanica.ro

trariul meu este Român?

„Eacă la ce resultat ar fi eşit d. Wattenbach, dacă i-ar fi plăcut a lucra ca scriitor neparţial". Istoricii vor lămuri întrebarea: cum se întâmplă de Românii, în tot cazul cei mai vechi locuitori ai ţării, într'unele sate săseşti sunt aşa restrânşi şi reduşi la miserie. Atunci se va cunoaşte pe deplin al cui este meritul şi al cui demeritul. Cât pentru Românii de pre aici, o ştiu de mult bunii noştri vecini, Saşii, o ştiu şi mai bine şi nu mă îndoesc, toţi şi-o mărturisesc, decâteori nu se tem de apropierea vre-unui bloch. Incheiu dând expresiune acelei convicţiuni intime, că de cât să se „lumineze" un popor prin disertaţiuni, în cari adevărul să se răsuce(ască), prin cari să se propage neadevăruri, rătăciri sau chiar minciuni tendenţioase, mai bine să nu audă disertaţiuni în veac.

[Din «*Disertaţiunile poporale şi d. Wattenbach*» *în Archivu pentru filologie şi istorie* Blaj 1870 pag. 621].

www.dacoromanica.ro

XXIX.

Vincenţiu Babeş despre politica lui Andrei Mocioni

In Ungaria se deschise era sgomotoaselor manifestaţiuni politice, şi *Schmerling* fu chemat în locul lui Goluchowski.

In Banat s'a trimis contele Mensdorf-Pouilly cu însărcinarea, ca — ascultând pe bărbaţii de încredere ai poporaţiunilor, să se constate, dacă dorinţa comună este, ca provincia să rămână de sine, să se constituiască în autonomie, cum cerea Mocioni, sau să se încorporeze Ungariei, cum pretindeau domnii maghiari. Şi s'au corupt şi falsificat şi mistificat multe voturi române şi sârbe, şi s'au raportat că: *provincia nu este în condiţiunile d'a se putea constitui şi administrà de sine;* — şi atunci prin Mocioni s'a prezentat monarchului o petiţiune cu peste 12.000 de subscrieri din partea Românilor cerând ca: dacă provincia nu poate să fie constituită de sine, ea cu Românii să se încorporeze Transilvaniei, precum a mai fost uneori şi în trecut. Toate în deşert: Banatul — pentru a treia oră a fost dat pradă nesaţiului domnilor maghiari, Banatul, această provincie română, a cărei toată nefericirea derivă dela frumuseţa şi fertilitatea pământului ei! Căci frumoasa ţărişoară, fiind ea dela natură atât de binecuvântată, şi — după scoa-

www.dacoromanica.ro

Vincenţiu Babeş

1821 — 1907

fost membru al Academiei Române.

www.dacoromanica.ro

Ioan Micu-Moldovanu

1833 — 1915

fost membru activ al Academiei Române.

www.dacoromanica.ro

terea Turcilor la 1716 rar împopulată, mai numai de Români, domnii maghiari în nesaţiul lor d-a stăpâni şi d-a stoarce popoare cât mai multe, fiindcă n'aveau de unde s'o împopuleze cu popor d'al lor pentru a o exploata şi specula îndoit şi întreit, o făcură de vânzare — în părticele, cu tot cu poporul autochton, introducând iobăgia (la 1766—1780), şi cotropind-o cu colonii străine — nemţeşti, bulgăreşti, sârbeşti, slovăceşti, croate, boeme, franceze, etc. instalându-i o administraţiune dintre proletarii şi vagabonzii celorlalte comitate ungurene, iar de cultura intelectuală, morală şi economică a poporului român, neîngrijindu-se de fel; ăst mod în curs de 100 de ani o ruinară totalmente şi o aduseră în doaga celei mai miserabile provincii a Imperiului!

Aceasta dovedea prin memorandul său Andrei Mocioni, şi d'aci veţi binevoi a pricepe, domni colegi, cari trebuiau să fie simţimintele lui, când văzu noul păcat al Curţii din Viena, noul trafic între acesta şi aristocraţia maghiară. Şi tot d'aci veţi putea să vă explicaţi, cum se făcu, de Mocioni, bărbatul activităţii şi al luptei încordate, faţă cu dieta ungurească, ce tocmai fu convocată pe luna lui Maiu 1861, la Buda-Pesta, şi chiar faţă de alegerile dispuse pentru primele zile ale lunei lui Aprilie, *proclamă pasivitatea Românilor din Banat!*

Credinţa sa în prudenţa şi în cugetul curat şi drept al Austriei faţă de popoare, începuse a-l părăsi şi el spera, că prin pasivitatea Românilor îi va succede a da o lecţiune salutară şi Germanului din Viena şi Ungurului din Buda-Pesta. Curând însă dânsul trebui să recunoască, că pasul era cam pripit; fiindcă nu ţinea cont de împrejurări şi anume de opiniunea publică la po-

www.dacoromanica.ro

por, care era angajată deja pentru lupta activă. Deci Mocioni, în Martie 1861, convocă o conferință de câțiva bărbați, dintre cei mai încrezuți ai săi din Transilvania și Banat, (și pe mine din Viena), și ascultând părerile lor, consimți, ca eu printr'o proclamațiune către poporul nostru alegător, să recomand activitatea cea mai zeloasă, alegerea de deputați români, cari înfățișându-se la dieta Ungariei, să formuleze și apere și aci postulatele naționale, astfel de postulate adecă, cari corespund trebuințelor și dorințelor naționale și culturale ale poporului român, totodată să poată servi de bază pentru o înțelegere și conviețuire a Românilor cu Ungurii ca buni frați.

Prin luptă destul de grea, a succes a scoate aleși din Banat și Ungaria 15 deputați români, dintre cari 11 au format țapăna falangă dela 1861, ce prin tactul și energia sa și-a eluptat un respect, cum nu se pomenește să mai fi avut vr'odată Românii în legislațiunea Ungariei, ceeace se dovedește atât prin adresele dietei, către monarch, cât și mai vârtos prin rescriptele monarchului către dietă, în cari din urmă pretențiunile politice-naționale ale Românilor, până și cele relative la autonomia Transilvaniei găsiră cea mai expresă apreciere și recunoaștere.

Andreiu Mocioni deși ales și el deputat din centrul de atunci al activității Românilor bănățeni, adecă din Lugoj, el fiindcă publicase pasivitatea, nu putea să primească mandatul și să participe la dietă, totuși se bucura din toată inima pentru tactul și zelul și succesele deputaților români; apoi dânsul, după ce dieta Ungariei, care față de Austria și de monarhul Fran-

www.dacoromanica.ro

cisc Iosif se puseră pe baza negaţiunei, la începutul lui August fu disolvată, — numai decât se aşeză iarăşi în Viena şi se puse de nou în legătură cu bărbaţii ce formau p'acel timp supremele organe ale Imperiului, pentru scopul de a reprezenta şi face să fie recunoscute interesele naţiunei române. El de îndată ce văzuse direcţiunea pornirilor maghiare prin legislaţiunea ţării, avizase şi încurajase pe Românii de prin toate părţile, ca prin bărbaţi din sânul lor să stăruească la guvernul central din Viena — pe baza programei naţionale comune din 13/25 Februarie 1849, pentru convocarea unui congres naţional general, prin care să se formuleze postulatele naţiunei române către împărăţie, conform împrejurărilor actuale ale Imperiului.

Astfel iar se adunară mai mulţi representanţi ai Românilor din Viena, cari la început urmau sfatul lui Mocioni, mai târziu, se conduceau de Mitropolitul gr. cat. român din Blaj, Alexandru Sterca-Şuluţiu, şi împărăţia, atacată prin domnii maghiari din toate părţile, prin toate mijloacele, chiar şi prin comploturi şi conspiraţiuni din afară, se arată foarte plecată de a împlini toate cererile „juste" ale Românilor, între cari într'adevăr numărau pe toate câte li-se propunea — afară numai de una: „constituirea tuturor Românilor din monarchie, într'un unic corp politic, o ţară coronală cu tip şi caracter naţional român". Mocioni tocmai la acest postulat ţinea mai presus de toate.

El numai în această concesiune din partea monarchiei putea să recunoască adevărata bunăvoinţă către Români şi o solidă garanţie pentru seriositatea şi durabilitatea drepturilor publice, ce s'ar acorda Românilor. Şchmerling, ministrul imperial de stat, îşi da toată silinţa de a face pe

www.dacoromanica.ro

Mocioni, să se mulţumească — deocamdată — cu autonomia Transilvaniei, în care Românilor din această ţară li-se promitea posiţiunea unei naţionalităţi politice recunoscute, iar lui Mocioni postul de guvernator. Dar Mocioni nu voia să audă de condiţiunea, ca Românii din monarchie şi mai departe să rămână prin mai multe ţări divizaţi şi separaţi unii de către alţii, şi pururea exploataţi şi eludaţi de clasele privilegiate streine. Atunci Schmerling îşi luă refugiul la vechia şi încă netocita armă a intrigei; el în particular inspira pe unii Români din Transilvania, că — pentru această ţară, respective pentru Românii ei — poate acorda congres naţional separat, poate promite positivamente *autonomie cu naţionalitatea română recunoscută,* chiar şi Mitropolie română ortodoxă, dar — cauza celorlalţi Români din Ungaria şi Banat trebue să fie lăsată la o parte, respective tratată separat. Deci representanţii români ardeleni fuseră provocaţi, ca — dacă doresc congres, autonomie, dietă pentru ţara lor, acestea să le caute separat de Românii din Banat şi Ungaria.

Pe acel timp mitropolitul Şuluţiu încă nu ajunsese în Viena. Ceilalţi reprezentanţi români ardeleni, crezând că — mai bine este a primi ceeace li-se oferea cu atâta bunăvoinţă, decât nimica, ba că dânşii nici n'ar fi îndreptăţiţi a refuza — pentru un bine problematic mai mare, favorul ce li-se punea în vedere, întru interesul Românilor din Transilvania, subscriseră o petiţiune separată şi tratativele urmau separat. Astfel separat s'a ţinut la 1863, în Februarie, congresul român naţional din Sibiiu şi s'a întrunit mai târziu tot în acel an dieta Transilvaniei, şi a votat şi s'a sancţionat autonomia ţării şi naţionalitatea politică a Românilor, şi s'a pus pe

www.dacoromanica.ro

aceste baze mulţime de Români în diferite funcţiuni publice şi a intrat Transilvania în parlamentul central din Viena; iar doi-trei ani mai târziu, după ce Austria cumplit fu bătută în Boemia şi perdu Veneţia, în cari bătălii regîmentele române atât la Custozza, cât şi la Königgrätz excelau prin eroism, pe când despre cele maghiare Kossuth lăudându-se scria, că puneau batistele albe în baionetă şi treceau la inamic, — împărăţia prin sfatul şi ajutorul puternicilor din Berlin, împăcându-se cu *domnii maghiari,* toate câte se acordaseră şi sancţionaseră şi chiar realizaseră în favoarea *„naţiunei române din Transilvania"* — s'au retractat şi desfiinţat, şi — au ajuns iarăşi *Bănăţeni, Ungureni, Transilvăneni egali,* în aceeaşi condiţiune: fără nici un drept, nici un petec de ţară a lor, nici un organ politic-naţional propriu, care să-i poată apăra!

Durerea şi înverşunarea lui Andrei Mocioni, când înţelese de pasul separat al fraţilor din Transilvania — nu se putea descrie. Dânsul alergă la Schmerling şi-i făcu cele mai grele imputaţiuni — nu că a sedus pe Români, ci că a apucat iarăşi pe o cale greşită şi fatală pentru monarhie şi monarh. Căci el tot ţinea, că întărirea poziţiunei Românilor în stat — este o necesitate absolută, pe cât întru interesul Românilor, încă mai mult întru al monarhiei şi dinastiei.

[Din *Notiţe biografice asupra vieţii şi activităţii decedatului Andrei Mocioni (Mocsonyi) membru al Academiei Române Analele Ac. Rom. 1883.* seria II. tom V secţ II p. 373-377].

www.dacoromanica.ro

XXX.

Atanasie Marienescu despre dinastia lui Radu Negru Vodă în Ungrovlahia şi dinastia Basarabilor în Oltenia

Cavalerii teutoni în 1211 şi în 1212 au căpătat pământurile dela regele Andreiu al II-lea şi pristalzii regelui în 1213 şi 1214 au introdus pe Cavalerii teutoni şi coloniile săseşti în posesiunea pământurilor, din cari au scos pe Români, ori le-au avut aceştia în folosinţă, cu drept de iobagi, ori le-au avut aceştia cu drept de proprietate.

Românii scoşi din posesiune, a trebuit să părăsească ţara lor şi din Ţara Făgăraşului au plecat prin pasul Branului (sau Törzburg, (v. *Negru Vodă şi epoca lui,* p. 9), au trecut Carpaţii (Alpes) şi au descălecat mai întâiu la Câmpulung şi în prejur, care erà o parte din Ţara Cumanilor, iar de regii Ungariei de regulă numită Transalpină (dincolo de Alpi, de Carpaţi), pe timpul dinastiei lui Radu Negru numită Ungro-Vlahia şi mai târziu Valahia mare.

Cei păfugaţi verosimil au fost instruiţi că din Ţara Făgăraşului în care direcţiune să treacă Carpaţii? Şi după experienţa şi a celor de azi, Românii mai uşor au putut trece pe la Bran, ca să sosească la Câmpulung şi în prejur.

Numai după descălecare a fost cu putinţă şi

www.dacoromanica.ro

s'a simţit trebuinţă de atare organizare. Şi pentru aceasta, în Câmpulung, Negru din Vânătia de jos s'a ales Voevod, iar cu numele oficios „Radul Negru Vodă". Dintre diregătorii de frunte a lui Radu Vodă se aminteşte Gregorie, vistierul lui. Alegerea lui Negru Vodă s'a întâmplat în 1215, şi atunci a trebuit să se facă şi organizarea guvernului şi a ţerii. Pentru aceasta, dela acest an trebue să se facă şi începutul istoriei române în Ungro-Vlahia.

Scrierea mea de faţă trebue să fie încă scrutătoare, pentrucă sunt în epoca începutului, cu datorinţa de a cerceta materialul istoric şi a tot lămuri şi dovedi. După mine are să vină un profesor de istoria română şi pedagog distins, ca pe baza istoriei mele să compună istoria în uzul tinerimii, pentrucă eu cu cugetul am lucrat şi scris pentru tinerimea română, şi pentru aceasta invit şi eu la lucru pe profesori.

[Din Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice Bucureşti 1911 pag 850].

M. a mai publicat *Cultul păgân şi creştin t. I.* Sărbătorile şi datinile romane vechi Bucureşti 1884 p 446 broşura *Istoria română naţională pt. tinerimea română* (retipărită din *Amicul Şcoalei* Sibiu 1861 făscioara 1+2.

Autorul însuş spune că e „un extras din Şincai" despre istoria Românilor dela 105 până la sf. sec. XIV — în «prefaţiune» arată că lipsa de o istorioară pt. tinerime»—a îndemnat «să-l aducă acest opuscul» silindu-se în toate a «cerca adevărul», căci fără aceasta istoria precum zice Polibios — e ca şi găina oarbă; şi în toate—a condus tendinţa de a nobiliza sentimentele naţionale».

www.dacoromanica.ro

XXXI.

Gheorghe Bariţiu despre Istoria noastră modernă

Acea istorie ni-se mai prezintă încă tot numai în perspectivă depărtată. Despre necesitatea imperioasă de a se scrie istoria noastră, pentru noi, din timpul nostru, s'a vorbit mai de multe ori, s'au ţinut şi unele disertaţiuni în această materie, s'a luat la oareşicare discuţiune încă şi în adunarea generală din anul trecut. Insă numai cu atâta, scopul nu va fi ajuns niciodată.

Mulţi se plâng la diverse ocaziuni, că naţiunea daco-romană din imperiu *) şi-ar fi perdut firul sau că ar fi în pericol învederat de a-şi perde firul sau mai rău, a se perde cu totul, a venì în confuziune deplorabilă pe terenul vieţei publice, politice, naţionale. Lucru prea firesc acesta. Vai de acel om, carele când se scoală dimineaţa, nu mai ştie deloc ce a făcut eri şi alaltăeri, ce i-s'a întâmplat înainte cu o săptămână sau cu o lună. Oameni de aceştia uituci, sunt supuşi pe toată viaţa lor la confuziunile cele mai neplăcute, până ce mai pe urmă ajung de râsul şi de compătimirea celorlalţi.

Pentruce conducătorii şi fruntaşii celorlalte popoare conlocuitoare, sau locuitoare împrejur de

*) imperiul habsburgic.

www.dacoromanica.ro

Gheorghe Barițiu.

www.dacoromanica.ro

Dr. Atanasie Marienescu

1830 — 1914

fost membru al Academiei Române.

www.dacoromanica.ro

noi, se reculeg, se orientează mai iute şi mai bine decât aşanumita inteligenţă românească, pentruce aceasta rămâne păcălită în atâtea cazuri şi ocaziuni? Pentrucă alţii îşi exercitează şi memoria şi judecata prin istorie, şi rămân cu trecutul în nex, în contact neprecurmat, iară noi ducem viaţă publică efemeră, de Joi până mai apoi, trăim din mână în gură; nu voim să învăţăm din trecut, nici a ne prefige un scop chiar, o ţintă limpede, un plan anumit şi bine precugetat. Şi mai crede cineva, că aceasta se poate întâmpla fără ajutorul unei istorii critice? Căutaţi la generaţiunile noastre june, care ies în lume mai ales dela 1860 încoace, cum oarbecă pe întunerec în chestiuni naţionale şi în afacerile ţărei, cum perd nu numai firul evenimentelor din anii 1848 et 1849, dar n'au conştiinţă de nimic din ce s'a întâmplat cu noi în cei zece ani ai absolutismului, ba nu mai cunosc nici chiar evenimentele dintre anii 1861—1865, adecă epoca ce se zice a sistemului lui Schmerling, sau epoca semi-constituţională. Din această neştiinţă groasă a lucrurilor trecute de curând, adecă numai de câte zece sau douăzeci de ani, se poate explica un mare număr din apariţiunile cele mai neplăcute, greţoase, compromiţătoare şi chiar ruşinoase din câte s'au arătat între noi în anii aceştia mai din urmă.

Mulţi Germani şi Maghiari din câţi au scris şi publicat istoria modernă a ţărei, a naţiunei lor, sau a vre-unui partid, la care ţin ei, s'au ocupat, se mai ocupă mereu şi de Români, însă cum? Falşificând faptele şi chiar acte publice oficiale, iar pe mai multe trecându-le de tot cu vederea, precum am observat şi altădată la ocaziuni diverse. Aşa ceva pentru Români nu e istorie, ci este curat insultă, batjocură, infamie, blăstămă-

www.dacoromanica.ro

ţie. Pentru voinţa rea şi ostilitatea altora nu poate fi responsabil nici un Român; este însă cu atât mai mare culpa şi chiar crima noastră, pentrucă nu ne apărăm. Lipsa de apărare puternică în cazuri şi timpuri ,în care te poţi apăra şi tot nu o faci, poate să purceadă numai din lipsa de ambiţiune nobilă, din debilitatea simţului naţional, din indolenţă, nepăsare, lene călugărească, din fatalism oriental, din servilism înăscut şi înscorţoşat.

Nu aşa fac oamenii, cari ştiu să-şi prepare viitorul, cari au prudenţa şi prevederea de a da faptelor şi evenimentelor timbrul lor naţional; ei cunosc ce înseamnă a da generaţiunilor ce-şi succed, nutriment istoric sănătos. Alţii nu se vaieră, nici nu se iau de cap pentru câteva sutişoare ce se dau ca subvenţiune la publicarea de arhive istorice, de colecţiuni, de disertaţiuni istorice, ci din contră, scot cu miile şi cu zecile de mii spre asemenea scop măreţ, au misiuni de bărbaţi eminenţi în ţări străine, pe la biblioteci şi arhive, pun premiu cu sutele de galbeni, dau onorarii respectabile, şi pe toate le consideră ca câştig real pentru consolidarea vieţei lor naţionale, pentru deşteptarea spiritului, înălţare în faţa opiniunei publice a lumei ştiinţifice şi luminate; ei asemenea spese nu le trec în deficit. Căutaţi mai de aproape la lucrările academiei împărăteşti de ştiinţă din Viena, la ale academiei ungureşti din Pesta, la societatea Kisfaludi, la Societatea muzeului din Cluj, societatea patriotică a Saşilor în Sibiiu, care lucră şi tipăreşte arhivul său mai bine de treizeci de ani, tot cu spese considerabile, şi le vinde în câte 10—15 ani. S'au văzut oameni, cari au dat pentru câte un singur document istoric câte una şi mai multe mii de fiorini, după care-i auzi zicând: „am câş-

www.dacoromanica.ro

tigat ceva lucru nepreţios", iar nu că au păgubit.

Incât pentru istoria modernă a ţărilor noastre, ai putea formà o bibliotecă respectabilă din publicaţiunile câte s'au făcut în limbile germane şi maghiare, cum şi în unele dialecte slavice de 24 ani încoace. Las că pe timpul rezbelului civil în Monitor (Közlöny) s'au adunat toate actele publice ungureşti, iar în Siebenbürger Bote din Sibiu cele nemţeşti; las că în 1850 s'a început publicarea de acte secrete în amândouă limbile*), dar apoi îndată în anii următori câţiva bărbaţi căzuţi din funcţiuni înalte şi parte emigraţi şi exilaţi, au şi început a-şi publica memorialele şi cu acelea suferinţele lor; alţii mai mulţi le-au urmat lor, după ce au scăpat din captivitatea austriacă în care căzuseră.

Activitatea generalului Bem în Transilvania s'a scris şi publicat nemţeşte încă sub absolutism. In acelaş timp a eşit la Pesta: Die ungarische Revolution im J. 1848 und 1849. Schilderung der damaligen Zeiterreignisse in Ungarn und Siebenbürgen nebst Scenen und Bildern aus dem ung. Revolutionskriege. (In trei ediţiuni una după alta. 8⁰ pag. 291, iar suplementele pag. 304).

Alexandru Szilàgyi, unul din membrii cei mai renumiţi ai academiei ştiinţifice maghiare, ajutat de ai săi a publicat:

A magyar forradalom férfiai 1848—1849-ban. (Bărbaţii revoluţiunei maghiare. 8⁰ mare, p. 344. două ediţiuni).

A forradalom története 1848-és 49-ban. (Istoria revoluţiunei, 8⁰ mare, p. 424).

A magyar forradalom napjai 1849. Julius elsöje utan. (Zilele revoluţiunei maghiare, format 12⁰ pag. 192. trei ediţiuni).

*) Geheim-Archiv der ungarischen Revolution. Actenstücke zur Geschichte der Ereignisse in Ungarn und Siebenbürgen im Jahre 184⁸ ₉. Pest 1850. Bei Landerer und Heckenast.

www.dacoromanica.ro

Ludovic Asboth, fost oficial de stat major a publicat memorialele sale „Asboth Lajos emlékiratai az 1848-és 1849-iki magyarorszàgi hadjàratbol. Două tomuri, 8⁰ pag. 670.

Acelaş Asboth a publicat o critică aspră asupra generalului Görgei, în contra fostului colonel Assermann, care-l apărase, 8⁰ pag. 32.

Andreiu Vargyas. A magyar szabadsàg-harcz története 1848—9-ben, în 4⁰ cu ilustraţiuni.

Ludovic Kövàri, dela Turda, istoric şi publicist prea bine cunoscut, între altele multe a publicat în anul 1860 un Archiv cu documente din anii 1848—49. Okmànytar az 1848—49-ki eseményekhez. Kolozsvar 1860. Acelaşi a dat şi un fel de cronică prin anii 1849 până la 1860. Apoi:

Erdély története 1848—49-ben. (Istoria Transilvaniei). Pesta 1861, 8⁰ mare, pag. 279.

— Der Winterfeldzug des Revolutionskriegès in Siebenbürgen in den Jahren 1848 und 1849. Von einem österreichischen Veteranen. Leipzig 1861. De la acelaşi anonim eşise mai înainte de aceea: Skizzen und kritische Bemerkungen der Erreignisse in Siebenbürgen.

Dela cunoscutul Coloman Csutak, fost mai în urmă colonel revoluţionar, au eşit memorialele sale scrise pe timpul cât a şezut în captivitate la Arad. „Àradi fogsàgom alatt irt Adatok az 1848—9 évi szabadségharcz, különösen az Erdély havasai ellen vezetett hadjàratrol. Pest., 1868.

Acest Csutak avu a face foarte mult cu Românii, iar tirăniile sale 'i fuseseră imputate tocmai şi de cătră camarazi de ai săi; el însă cearcă a se spăla de toate.

Dela Bartolomei Szemere, fost ministru de interne în revoluţiune, s'au publicat memorialele sau ziarul său, precum îl intitulase el însuşi*).

*) Naplom adecă ziarul meu.

www.dacoromanica.ro

Acel ziar l'a dus nefericitul Szemere în anii exilului său, s'a publicat însă numai în anul 1869 la Pesta, pe când Szemere începuse a-şi perde mintea. Cine vrea să cunoască durerile unui exilat, să cetească ziarul lui Szemere.

Dela fostul general revoluţionar Ioan Czetz anume într'un tomuleţ 8⁰ Campania transilvană a lui Bem în 1848—9 scrisă în nemţeşte şi tradusă în ungureşte de Komàromi. Pestà, 1868, Acest Czetz fusese până în anul 1848 locotenent primar la un regiment împărătesc, care în parte se aflase în garnizoană la Braşov, iar de naţionalitate era Român renegat, mi-se pare din o familie de grăniţeri. Om foarte deştept, dar fanatic. In anul 1848 a trecut la revoluţionari.

Din scriptele rămase dela maiorul Bauer, fost adiutant general alui Bem, a publicat L. Makray, fost vicecolonel,un tomuleţ, în care însă se vorbeşte şi despre Români, dar se înţelege uşor, în ce ton şi în ce termini.

Nicolae Pap din Cristur (Armean de viţă), cunoscut bun publicist unguresc şi redactor al ziarului democratic „Magyar Polgàr" din Cluj, publică până şi în Călindarele sale diverse acte autentice din anii 1848—49.

Ce să zicem de memorialele generalului polon Dembinski*), pe care le-a scris pentru timpul pe cât îşi pusese sabia în serviciul Ungurilor în contra casei de Habsburg-Lotaringia. Acele memoriale au eşit şi în carte separată, se publică şi în „Wehrzeitung" din Viena ca foileton, şi sunt foarte interesante. Se alătură lângă scriptele lui Dembinski încă şi ale lui Klapka şi Görgei. Au mai publicat şi alţii colecţiuni numeroase, pe cari noi nu suntem în stare de a le arăta la locul acesta una câte una; celuice are plăcere a

4) Memoiren des Generals Dembinski.

www.dacoromanica.ro

le cunoaşte, îi stau la dispoziţiune cataloage, librării, biblioteci şi — punga proprie, dacă o are, pentruca să şi-le cumpere.

După acestea ne-ar fi îndemână să punem aici întrebarea, că din partea noastră a daco-românilor cu ce s'au înavuţit istoria cea mai nouă, anume dela anul 1848 până la 1865. Afară de documentele publicate în „Foaia pentru minte, inimă şi literatură", afară de „Românen der österreichischen Monarchie" în trei fascicole, de Magazinul Daciei fasc. VII, publicat de d-nul Laurian în Viena, din partea III a istoriei d-lui A. I. Papiu, de discursul răposatului Sim. Bărnuţiu ţinut la Blaj în contra Ungurilor, ce mai putem noi produce în limba noastră pe acel period de 17 ani, dacă nu vom adauge cumva încă şi Buletinul legilor, tradus de translatorii pe cari i-au avut aplicaţi din partea regimului, apoi actele conferenţelor naţionale şi ale dietei transilvane dela Sibiiu 1863—5 pentru noi în etern memorabile. In anul 1848/9 au funcţionat atâţi prefecţi şi tribuni, cari au păţit multe în acele zile critice; n'am văzut însă pe nici unul să-şi fi publicat memorialele lor, precum au făcut mulţime de ofiţeri de ai insurgenţilor. Nici chiar dintre foştii membrii ai comitetului naţional n'au scris până acilea nici unul din partea sa nimic despre acele timpuri, afară numai de dl. Laurian, pe cât se vede în istoria sa. Am avut şi ofiţeri în armata imperială, cari au trecut prin multe şi mari suferinţe. Ştim că domnii ofiţeri sunt supuşi la oareşicare formalităţi, permisiuni, concesiuni, când voiesc a publica câte ceva; cu toate aceste citim, anume în foile publice militare, articlii foarte interesanţi, scrişi cu multă cunoştinţă de lucru în limba viguroasă, energioasă, tot numai de cătră ofiţeri împărăteşti, mulţi alţii îşi

www.dacoromanica.ro

publică operile lor în formă de cărţi. Pentruce să nu se afle şi dintre ofiţerii români, care să-şi conscrie şi publice măcar memorialele lor?

Numai din atâta material cât avem publicat până acum în limba noastră, din cauza şi interesul naţiunei noastre, nu se poate scrie istoria noastră cea mai nouă aşa, ca să fie deamnă de acest nume, ci se mai cere ca să adunăm la material cât se poate mai mult şi mai bun. Istoria noastră trebue să ne spună adevărul întreg, întru toată golătatea şi, dacă voiţi, splendoarea sa, fără ca istoricul să întrebe, dacă acel adevăr place cuiva sau nu, dacă-l lumină sau îl şi arde. Apărarea noastră în contra minciunilor şi calomniilor străine, zău însă şi critică dreaptă nepărtinitoare a faptelor noastre, are să meargă alăturea cu descrierea evenimentelor.

Rugăm pe toţi acei contimporani ai noştrii, cari poartă peana cu cevaşi desteritate, ca să nu-şi pregete, să nu mai aştepte unii dela alţii, şi să nu lase a trece zilele şi anii, ci să scrie ceeace ştiu şi ce au păţit, să-şi facă reviziune încă şi la corespondenţele private pe cari le vor fi conservat din timpii de pericol şi câte se vor fi ocupat cu afaceri publice, să le dea de material pentru istoria cea mai nouă. Căutaţi la popoarele conlocuitoare, cum oamenii lor culeg şi publică toate petecuţele de scrisori, cari cred că vor revărsa lumină pestre trecutul lor şi al ţărei. Noi Românii încă putem să facem mult, în diverse direcţiuni, numai convicţiunea şi voinţa să nu ne lipsească.

(Din *Gh. Barițiu Studii și articole* cu o prefață de I. Lupaș Sibiu, 1912, p. 115-122).

www.dacoromanica.ro

XXXII.

Nicolae Densușianu despre revoluția lui Horia.

Așa se termină această revoluțiune, care agită așa de mult spiritele în Transilvania, epocă, care scoase la lumină lupta latentă, ce exista de mai mulți secoli și sub diferite forme între cele două națiuni de peste Carpați.

Începută în munții Abrudului în numele unor puține comune la anul 1782, ea ajunge în numele tuturor iobagilor din munții Abrudului, apoi în numele tuturor Românilor din Transilvania.

Din liberarea de abuzuri ajunge la liberarea poporului român de iobăgie, la liberarea Transilvaniei de domnia elementului unguresc.

Iobagi, preoți, plutași, băiași, oameni liberi, sătui cu toții într'o formă de amarele suferințe ale trecutului, se fac cu toții emisari, căpitani, soldați, și cu toții primesc *dictatura* unui țăran.

Epocă plină de învățături.

Ea ne probează, că nici înfiorătoarele decrete ale lui Uladislau (1514), nici uniunea celor trei națiuni din Transilvania (1437—38), nici Aprobatele și Compilatele (1653, 1669), cari declarară pe Români fără patrie, nu au putut să întemeieze fericirea nobilimii și cu atât mai puțin fericirea Ungariei și a Transilvaniei.

Dacă Ungaria nu s'ar fi abătut dela primele instituțiuni ale regilor săi; dacă nu ar fi părăsit sistemul, care în secolii dintâiu respecta liber-

www.dacoromanica.ro

Nicolae Densuşianu

www.dacoromanica.ro

tatea națională în Ungaria; dacă ar fi lăsat neatinse instituțiunile vechi ale poporului român, organizațiunea sa militară, districtele sale românești; dacă nu ar fi luat din mâna acestor țărani militari proprietatea de pământ; dacă națiunea română, singură în număr considerabil și cu teritorii naționale extinse în Transilvania și în părțile Ungariei, ar fi fost lăsată și de aci înainte ca națiune cu drepturi politice, precum fusese până la finele secolului al XIII-lea;

Mai mult, dacă nu s'ar fi desființat la anul 1653 chiar și drepturile de simplu cetățean al Românului, — tristă răsplată pentru șiroaele de sânge, ce le vărsase odată Românii în interesul Ungariei;

Atunci dezastrul nu se întâmpla.

Dar încetul cu încetul din poporul militar se făcură sclavi agricoli, și în loc de o armată numeroasă care apără Carpații și Dunărea, se crea o ceată numeroasă de sclavi, supuși unui mic număr de privilegiați incapabili să se apere pe sine și incapabili să apere țara.

Elementul cel vechiu de apărare al statului dispăru. In locul clasei de arme se ridică nobilimea de naștere. In locul războaielor victorioase externe se începură războaiele nefericite interne, luptele cu sclavii, și în locul castrelor dela frontiere, nobilimea își construi castre în contra supușilor săi.

Din timpul acesta datează fatalele consecințe ale noului sistem, lunga și trista serie de revoluțiuni, epoca de decadență a regatului.

Cu desființarea instituțiunilor naționale, ce existau în Ungaria, cu desființarea legiunilor, cari se bătuse sub Ion Corvinul, căzu și puterea internă și externă a regatului.

Așa urmă desrobitoarea catastrofă dela Mo-

www.dacoromanica.ro

haciu (1526), când regatul Sf. Ştefan îşi perdu independenţa sa, luptă, în care Ungaria nu putu să adune mai multă armată de 20.000 de oameni*), căci nu mai existau vechii legionari, şi mai înainte cu 12 ani camera Ungariei decretă pedepse oribile asupra ţăranilor, şi-i aruncase pe toţi în lanţurile servituţii vecinice.

Aşa se întâmplă în secolul trecut, în epoca anilor 1780—1790, când împăratul Iosif răsturnă constituţiuna Ungariei, Atunci poporul întreg român, desbrăcat de toate, care de altă dată îşi vărsase sângele său în războaiele Ungariei, de astă dată nu mai putu să-i întindă mâna de ajutor, din contra se ridică asupra nobilimii şi a elementului unguresc.

Aceleaşi evenimente, aceleaşi experienţé sé répetară la 1848—49 în ultima luptă de libertate a Ungariei. Atunci se ridicară în contra tendinţelor ungureşti nu numai Românii, dar şi Croaţii, Sârbii şi Saşii. — şi Ungaria sucombă.

Astfel revoluţiunea dela 1784 şi toate dezastrele urmate asupra regatului din secolul al XIV-lea încoace ne probează, cât de fatal a fost pentru Ungaria noul sistem de distrucţiune a naţionalităţii.

Istoria este implacabilă faţă cu greşele popoarelor.

[Din *Revoluţiunea lui Horia în Transilvania şi Ungaria 1784—85, scrisă pe baza documentelor oficiale* de N. Densuşianu, Bucureşti 1884 pag. 5.7–519].

*) *Katona,* Historia critica XIX. 678.

www.dacoromanica.ro

XXXIII.

Ioan Crişian despre desbinarea bisericească a Românilor ardeleni.

Atanasie, probabil sfătuit din partea Iesuiţilor, se presenta în primăvara anului 1701 în Viena înaintea împăratului, fu denumit de episcop al naţiunei române din Transilvania şi părţil anexe şi pentru deosebitele lui merite (?), după cum ne spune decretul de întărire, fu dăruit cu lanţ şi cu cruce de aur, precum şi cu portretul împăratului. La reîntoarcere, îmbrăcat în ornatul archieresc, fu introdus în mod sărbătoresc în Alba-Iulia de comitele Ştefan Apor în fruntea unui conduct festiv.

Intre altele Atanasie a fost nevoit a se deobliga, că va da ascultarea îndatorată Papei, Archiepiscopului din Strigoniu şi Impăratului în toate afacerile drepte şi ertate şi că va păzi confesiunea acceptată.

In acelaş timp emise împăratul Leopold, la întrevenirea lui Kollonics, un statut din 15 articole, pentru a se întroduce — precum se zice — ordinea cuvenită în referinţele noului cult şi pentru de a delătura din temelie existentele neajunsuri; de fapt însă pentru de a lărgi în mod neţărmurit influenţa Iesuiţilor şi a generaliza în modul acesta unaţia acceptată până acum numai prin aclamaţiunea unor indivizi din cler.

www.dacoromanica.ro

Un teolog erudit şi iscusit în administraţie, pe care-l va denumi împăratul şi arhiepiscopul din Strigoniu, dispune statutul numit (art. 5), va fi a se introduce ca „causarum generalis auditor". Acesta va asista la toate sinoadele şi va preîntâmpina toate aberaţiunile acelora, şi ale episcopului şi ale clerului. Episcopul dimpreună cu clerul său va fi subordinat Archiepiscopului din Strigoniu. Episcopului nu-i este permis a purta corespondenţă, nici chiar în afaceri private, cu principele Valachiei, cu vre-un patriarch oarecarele sau cu acatolicii fără ştirea teologului. (Art. 6).

Fără ştirea teologului, episcopului nu'i este ertat a pune pe preoţi sub canon, el nu poate excomunica pe nimenea şi nu poate desface căsătoriile încheiate.

Cărţile înainte de ce se tipăresc, trebuesc să fie revăzute de teolog; cele contrare unaţiei vor fi suprimate (Art. 7).

Eventualele plânsori, ce ar avea să le ridice episcopul contra preoţimei, vor fi a se aşterne, prin mijlocirea teologului, Arhiepiscopului din Strigoniu. (Art. 9).

Iesuiţii se ştiură folosi de dreptul cuprins în numitul statut. Episcopul purtă de aici înainte numai numele de cap al bisericei; drepturile împreunate cu această dignitate le exercitează Iesuiţii: „Până acum l-au cinstit", scrie desnumitul cronist Cserey, „acum îi răpesc toată puterea; la spatele lui stă un teolog; fără ştirea acestuia lui nu-i este ertat să scrie nici măcar o epistolă. S'ar lăpăda bucuros de unaţie, dar nu-i permit".

E irelevant, dacă s'a purtat Atanasie vre-o dată cu ideea, de a se lăpăda de unaţie. Pe baza actului de unaţie ar fi avut dreptul să o facă.

www.dacoromanica.ro

El şi-ar fi câştigat un nume onorific în istoria naţiunei sale, dacă i-ar fi succes să zădărnicească prevaricările şi egoisticile porniri ale Iesuiţilor, cari au ştiut să tragă folos din pretensiunile şi îndreptăţirile lui. Spre a putea face însă asemenea lucru, el ar fi trebuit să fi fost înzestrat cu o minte pătrunzătoare, cu o energie neclintită şi să fi cunoscut, pe calea experienţei, pe inimic precum şi modul de atac al acestuia. Lui Atanasie i-au lipsit asemenea aptitudini, ceea ce, având în vedere starea tristă şi gradul de cultură al naţiunei sale, nu i se poate lua necondiţionat în nume de rău. In lipsa astorfel de însuşiri, Atanasie se pleca jugului de bună voie, ba lucra chiar în contrazicere cu resoluţiunea sa de mai 'nainte, primind şi cele patru puncte, despre care nu se aflau urme în actul de unaţie. S'au aflat însă bărbaţi din cler, cari au cugetat şi lucrat cu mult mai energic decât Atanasie, între alţii chiar şi de aceia, cari au fost subscris actul de unaţie şi cari acum, după ce se schimbară lucrurile, nu se mai credeau îndatoraţi a se ţinea de acel act. Nu-i mirare deci, dacă clerul şi poporul din ţeara Bârsei, care pe atunci era împărţită în mai multe protopopiate, protesta în mod sărbătoresc contra unei unaţii, ce li se anunţase, ca încheiată pe baza punctelor acceptate de episcopul Atanasie. Protestul fu prevăzut cu sigiliul împărătesc; aceasta la întrevenirea protonotariului Transilvaniei, Ioan Sarosi. Protopopii din părţile Hunedoarei, cari şi ei subscriseră actul de unaţie, dimpreună cu clerul şi poporul de sub conducerea lor, au refusat de a mai asculta de Atanasie şi nu voiau să mai facă causă comună cu un apostat; se pare a-şi fi bătut chiar şi joc de arhiereul lor.

Atanasie se adresa la 18 Iulie 1701 cu o hârtie

www.dacoromanica.ro

către cei nemulţumiţi şi îi provoca, să nu-i denege ascultarea cuvenită, mai bine să rămână pe lângă vechia lor credinţă fără a mai adauge sau a mai schimba ceva, — să nu-şi bată însă joc de religiunea împăratului şi de cele patru puncte.

Episcopul Maramureşului (din anectele Transilvaniei), Dositeiu, ţinând sinod, a respins şi el unaţia încheiată. Pe acest prelat nici un fel de promisiuni, ba nici de ameninţări chiar n'a fost în stare a-l decide pentru primirea unaţiei. Toţi au rămas uimiţi de dovezile palpabile, pe care le-a ştiut el să le aducă contra unaţiei.

Intre astfel de împrejurări e uşor de înţeles, cum însuşi patriarchul Dositeiu n'a pregetat să vină în Transilvania, să folosească toate mijloacele legale precum şi influenţa sa personală asupra massei poporului şi să excomunice pe Atanasie ca pe un apostat, ca pe unul, carele prin unaţie şi-a perdut drepturile şi puterea primită prin chirotonire.

Înţelegând împăratul Leopold I. de protestele, ce se ridică contra unaţiei şi voind să dee şi o probă despre imparţialitatea curţii şi în deosebi să arate, că intenţiunea curţii nu e: ca să silească pe Români să se unească *numai* cu biserica romano-catolică, emise cu datul 12 Decemvrie 1701 un decret, în care se ordona de nou: ca Românilor să le stee în voie liberă, a se uni cu ori-care din cele patru religiuni (recepte), având a se bucura apoi de drepturile acelei religiuni, cu care s'au unit. Românii, continuă decretul, au voie să rămână şi în credinţa lor cea veche, pentru ca astfel fie-care să poată trăi nejignit în credinţa sa. Nimic să nu conturbe această libertate; judecătoriile au să îngrijească pentru observarea strictă a acestei resoluţiuni, etc.

www.dacoromanica.ro

In acelaş timp se văzu împăratul însă îndemnat a dispune în mod hotărâtor şi neamânata îndeplinire a egalei îndreptăţiri a catolicilor şi a purta astfel de grije — în flagrantă contrazicere cu intenţiunea sa exprimată mai sus — şi de desvoltarea unaţiei.

Cu toate sforţările acestea este foarte greşit, — şi e de a se privi de un ce exagerat, de efluxul unui spirit de partidă, — dacă, după cum se întâmplă adesea, se afirmă, că cea mai mare parte a populaţiunei române s'ar fi declarat încă de pe timpul acesta pentru unaţie.

La început s'au declarat învoiţi cu unaţia numai câţiva bărbaţi din cler, şi nu există nici cea mai mică dovadă, că poporul şi-ar fi dat şi el consimţământul în favorul acestui pas. Şi fiindcă după schimbarea recentă a lucrurilor, chiar şi dintre subscriitorii actului de unaţie s'au aflat unii, cari s'au abătut dela pasul făcut şi au protestat contra unaţiei: ţinuta poporului a fost a bună samă nefavorabilă pentru unaţie, cu atât mai vârtos, căci s'a încheiat fără învoirea lui. Din diferitele proteste şi din împrejurarea, că chiar şi subscriitori de ai actului, s'au retras în cele din urmă dela unaţie, şi în fine din considerarea, că poporul nu şi-a dat consimţământul său la încheierea unaţiei cred a putea deduce cu drept cuvânt, *că numărul partizanilor lui Atanasie a fost la început foarte neînsemnat.*

Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea se afirma cu multă positivitate din partea papistaşă, că, afară de trei locuri, toţi Românii Transilvaniei s'ar fi unit cu biserica Romei. Pe afirmarea aceasta pare a se răzima aceia, cari încă şi azi ridică în mod foarte exagerat ,fără vre-un motiv normativ, numărul partizanilor lui Atanasie. O privire mai aproape în starea lucrului

www.dacoromanica.ro

ne încredinţează cât de nebasată a fost numita afirmare. La anul 1762 se exmise o comisiune pentru eruarea stărei confesionale. Din tabela statistică elaborată de numita comisiune e evident, că numărul familiilor române *trecute la unaţie,* se urca atunci la 25.223, pe când a celor *neunite* la 128.653, că acestea numărau prin urmare de cinci ori mai mult ca acelea. Altul a fost însă raportul preoţilor! Numărul preoţilor *uniţi* este de două ori aşa de mare ca al celor *ortodocşi.*

La câte 11 familii *unite* se venea câte un preot, pe când la ortodocşi abea la câte 94 familii. In scaunele Odorheiu, Murăş, Sibiiu, Sebeş, Ciuc, Cohalm, Orăştie, Agnita şi Mercurea, familiile ortodoxe, deşi în număr foarte mare, n'au nici un preot, în scaunul Sebeşului sunt de altă parte mai mulţi preoţi uniţi decât familii unite.

Din aceste date suntem în drept a trage o conclusiune în favorul afirmărei noastre de mai sus.

Unaţia era pe timpul lui Leopold I încă numai în fiinţă. Se aruncase abea sămânţa; aceasta trebuia mai întâiu să încolţească, pentru de a putea aduce mai târziu fructele dorite.

In cât pentru ţinuta convertiţilor ,se vede, că acelora nu le-a prea zăcut la inimă înaintarea sorţii Românilor strâmtoraţi.

Deja la anul 1735 se plânge de aceasta un protopop unit într'o epistolă adresată episcopului de atunci, Inocenţiu Clain: „tare mă tem, zice el, că nu vom avea alt folos din unirea aceasta, care s'au făcut, ci vom rămânea numai cu ura între fraţi şi cu mustrarea cugetului".

Nu mult după aceea exclamă un alt protopop într'o predică ţinută în public înaintea poporului adunat: „i-au înşelat pe Români cu unirea".

La conferirea de posturi şi de dignităţi în

www.dacoromanica.ro

Dr. Ioan Crişan.

www.dacoromanica.ro

stat Românii erau desconsideraţi sub pretext: că e tot una, ori ocupă postul un catolic (maghiar), ori un unit.

Convertitorii n'au avut alta în vedere, decât să mărească cu ori-ce preţ numărul catolicilor, pentru ca aceştia să fie în stare, după cum zice Bartenstein, a ţinea echilibrul celorlalte trei religiuni recepte.

N'a fost însă nici convingerea motivul, care a înaintat afacerea unaţiei, ci promisiunile şi favorurile împreunate cu acestea „de cari, venind dela împăratul, era cu greu a se lăpăda". In posesiunea faptică a acestor favoruri au ajuns uniţii abia sub împăratul Carol VI. Acest împărat a luat la energioasele intreveniri ale episcopilor uniţi, măsurile de lipsă cu privire la favorurile promise, a purtat grije de instituţiunile bisericeşti ale uniţilor şi a pus astfel bază sigură unaţiei.

Abia dela acest timp intră în viaţă biserica unită din Transilvania, şi acum însă tot numai sub influenţă străină. La o stare de independenţă ajunse această biserică abia la 1850 (12 Decemvrie), prin aceea, că episcopatul ei se ridica la rang de archiepiscopat.

Mai amară decât a celor trecuţi la unaţie a fost starea Românilor rămaşi pe lângă credinţa lor strămună. In lipsa unui cap bisericesc (1698—1761), care să-i conducă, aceştia sămănau unei năi lăsate pradă valurilor sălbatice ale mărei, fiind expuşi celor mai uricioase persecuţiuni. La anul 1761, în urma repeţitelor persecuţiuni, li se puse în frunte episcopul sârbesc din Buda, în calitate de locţiitor provisor; episcop propriu primiră abia în anul 1783. Şi acesta fu subordinat — în contrazicere ca canoanele — metropolitului şi sinodului meteropolitan din Carloviţ.

www.dacoromanica.ro

Egala îndreptățire completă și independența și-o câștigară ortodocșii români din Transilvania și Ungaria abia în timpul mai nou, la neobositele stăruințe ale capului lor bisericesc, *Andreiu Baron de Șaguna,* dela 1846—1864 episcop, iar dela acest an în care prin decretul dto. 24 Decemvrie (1864) se restaură vechia metropolie ortodoxă a Transilvaniei și Ungariei, și până la moartea lui, urmată la 16 Iunie 1873, arhiepiscop și metropolit. Meritele acestui archiereu, atât pentru biserica sa, cât și pentru stat, sunt necontestabile.

Până către finea secolului al 17-lea Românii, cu toate ispitele și cursele ce li s'au pus, au rămas credincioși religiunei lor străbune. Promisiunile, ce li s'au făcut și persecuțiunile, ce s'au înscenat contra lor, nu i-au putut îndemna să se despartă de biserica ortodoxă orientală. In fruntea lor se aflau prelați energici și conscienționi, cari se opuneau cu riscul de a-și perde postul, ba chiar și cu riscarea vieței, tuturor nedreptăților, care se adăugau bisericei încredințate conducerei lor.

Numai lipsa de mitropoliți energici și o procedură circumspectă, perversă și plină de înșelăciune au putut seduce pe Români, ca să renunțe la credința lor.

Ambele aceste momente au avut loc pe timpul lui Leopold I.

Atanasie, fiind om ușor de sedus și de un caracter slab, se făcu instrumentul intrigilor și contribuì astfel la lărgirea cercului de activitate al Iesuiților plini de răutate.

Unii din Români, duși în rătăcire de metropolitul, care era sfătuitorul lor natural, fiind incapabili de a deosebi adevărul de fa'sitate, dădură astfel ascultare splendidelor promisiuni.

www.dacoromanica.ro

Dela ei nici nu se ceru altceva, decât simplu recunoaşterea papei! Văzându-se în urmă amăgiţi, ei au căutat să se lapede de unaţie; unii şi-au scăpat — pe lângă credinţa strămbună, — şi conştiinţa din noianul nedumeririlor şi al urgiei, alţii însă apucând a înainta prea mult în cursa Iesuiţilor, n'au ajuns a se mai putea lăpeda — cel puţin în public nu — de unaţie.

Astfel s'a întâmplat aceea, de ce Românii s'au ferit atâta timp, unaţia cu biserica Romei a prins rădăcini între ei.

Cu desbinarea religioasă au întrat în corpul naţiunei române — durere — şi neînţelegeri şi discordii, care încă nici astăzi, nu au amuţit şi care încă şi astăzi căţunează Românilor din Transilvania şi Ungaria multe neajunsuri.

[«*Adaus la Istoria unaţiei bisericeşti a Românilor in Transilvania sub Leopold I.* de *Dr. Ioan Crişian.* (In) Programa Institutului pedagogico-teologic din Sibiu pe anul 1887 3 pag. 29-33].

www.dacoromanica.ro

XXXIV.

Ioan A. Lapedatu despre luptele Românilor pentru cultură.

....Unii scriitori străini, de câte ori revin asupra vieţii noastre naţionale de până acum, se arată prea puţin graţioşi faţă de noi, iar faţă de istorie putem zice, că-şi pierd mai tot cumpătul. Ei adecă se par a voi să ne împarţă tot trecutul în două perioade foarte lesne de distins şi având-şi fiecare caracterele sale bine marcate. In cea dintâi perioadă ne acordă cu destulă generozitate un fel de viaţă barbară, ilustrată, ce e drept, prin câteva fapte de arme; în a doua însă ne aruncă fără pic de îndurare în nămolul unei lungi decadenţe, din care, după a lor părere, abia am tresărit puţin la anul 1848.

Vorbă să fie de a fi conlucrat şi noi cu ceva la opera civilisaţiunei! Nouă nu ni se recunosc luptele câte le-am purtat pentru cultură.

Aşa cugetă străinii despre noi; cine vrea să se convingă, n'are decât să iee amână cele scrise de dânşii la adresa noastră.

Dar istoria, după zisele lui C. Tacitus, trebue scrisă „sine ira et studio". O istorie scrisă astfel ne-ar spune, că Românii făcură destule încercări serioase pentru de a se cultiva şi susţinură destule lupte în contra întunerecului. Dacă însă n'au isbutit întru toate întreprinderile lor, istoria ne-

www.dacoromanica.ro

pătimaşe şi nepărtinitoare va şti să dee şi imprejurărilor partea ce li se cuvine.

Din capul locului va trebui să recunoască ori şi cine, că poporul românesc nu s'a ivit barbar pe scena istoriei. Din ziua naşterii sale el figurează în orientul Europei ca purtătorul unei însemnate civilisaţiuni.

Eşită dintr'un amestec fericit al elementului roman învingător cu rămăşiţele Dacilor, gintea noastră nici dela Romani, nici dela Daci n'a erezit numai sângele, ci şi cultura acestora. Dacia ca şi Galia dând naştere, una Românilor, alta Francezilor, i-au crescut — dacă ni se permite expresiunea — în leagănul de aur al civilisaţiunei şi nici de cum în groasele scutece ale barbariei.

Dacia de pe timpul resbelelor cu Romanii şi-avea cultura sa proprie. Locuitorii ei trăiau într'o organisaţiune socială şi politică destul de înaintată pentru acele zile. Acolo, unde găsim locuinţe fixe şi o clasă de agricultori; unde preoţii învaţă doctrina *nemuririi* sufletului; unde limba se mlădiază în graţioasele forme ale poesiei; unde se poate pipăi o influenţă prin sute de ani ai civilisaţiunii greceşti; acolo, barbaria trebue să fie făcut un loc întins razelor culturii. Dacii lui Decebal anevoie vor fi stat cu mult înapoia Galilor supuşi de Iuliu Cesare.

Pe de altă parte nici coloniile romane n'au venit în Dacia cu mânile goale. Ele pe lângă *limba* vulgară vor fi adus cu sine şi o bună parte din limba poeţilor, prosatorilor şi juriştilor latini, ele au straplantat la Dunăre şi Carpaţi ideile apusului dimpreună cu toate artele păcii şi ale răsboiului, câte le învăţaseră acasă. Coloniile lui Traian se pot asemăna cu coloniile moderne europene, care au strămutat creerii patriei-mame pe ţărmurii altor continente, cu acea deosebire

www.dacoromanica.ro

însă, că aceste din urmă s'au aşezat între barbari, pe-când cele dintâi au dat peste oameni eşiţi din barbarie.

Aşa dară din elementele culturei romane şi din începuturile celei dacice s'a născut în mod prea firesc *civilisaţiunea poporului român.* Această civilisaţiune a mers crescând, şi desvoltându-se din zi în zi mai mult în decurs de un secol şi jumătate, adecă dela Traian până la Aurelian. Ea a semănat oraşe şi temple dela o margine a Daciei până la cealaltă; ea a dat artelor şi industriei un avânt puternic; prin efectele ei şi-a înlesnit Evangeliul lui Crist triumful în aceste părţi ale continentului nostru. . . . . .

...Cu finea secolului al III-lea începe în istoria Daciei o nouă perioadă din cele mai lungi şi mai triste, pe care am putea-o numi a *dominaţiunei străine* şi care durează mai zece secole, adecă până la fundarea principatelor române dela Dunăre şi Marea Neagră. In această perioadă poporul român închină cu totul ştiinţele, artele şi industria; el n'avea şi nu putea să aibă altă preocupaţiune mai principală decât aceea de a *nu peri trupeşte* şi de *a nu-şi perde limba...* In ochii noştri toată viaţa Românului cât ţinu *dominaţiunea străină* a fost o luptă continuă şi crâncenă pentru conservarea limbei..... Prin lupta pentru conservarea limbei strămunii noştri au lucrat de pe departe tot la opera culturei lor, deoarece baza la orice cultură naţională este limba.

Dupăce se stinsese unele limbi străine în Dacia, Românii începură a se consolida din nou. Dincoace şi dincolo de Carpaţi ei se încearcă încă înainte de sec. X a forma staturi independente, dintre care unele chiar în procesul formaţiunei fură distruse de Unguri. Prin fundarea principatelor române de dincolo de Carpaţi prin

www.dacoromanica.ro

Radu-Negru şi Dragoş românismul se pune iarăş în relief, se emancipează şi devine un factor important în istoria Europei.

Din acest moment s'ar crede cineva îndreptăţit a pretinde dela strămunii noştri, ca să-şi fi creat o cultură naţională. O condiţiune penntru aceasta le era dată, adecă: unitatea politică şi socială. atât în Muntenia, cât şi în Moldova, ba chiar şi în Transilvania, unde Românii locuiau în mase compacte deşi sub dominaţiune străină.

Dar o astfel de unitate parţială nu este de ajuns pentru a favoriza pe deplin opera culturei... Un popor pentru de a se cultiva, are nevoie de pace şi prosperitate în lăuntru; are nevoie de o influenţă binefăcătoare din afară.

Oare aflatu-s'au Românii în condiţiuni de acestea până mai deunăzile? Dela Gelu, Optum, Radu-Negru şi Dragoş până mai eri-alaltăeri pace pentru dânşii, linişte şi prosperitate nu s'a prea pomenit.

Fraţii noştri de dincolo nu puteau fi decât ostaşi; noi cei de dincoace n'am putut fi decât iobagi (clăcaşi), căci nu mai socotim între Români pe acea nenorocită şi rătăcită aristocraţie ce trecu în taberele inimicilor noştri..... Cum ar fi putut dară ostaşul să înveţe carte, când o sfântă datorie îl chema în toată bună oară la hotarele patriei ca să respingă pe cotropitori şi să-şi salveze existenţa? Cum ar fi putut iobagul să înveţe carte, când stăpânul său îl scotea la muncă cu biciul în mână şi nu-i lăsa repaus decât pentru a-şi blestema zilele cele pline de amărăciune?

Imposibilitatea şi pe-o parte şi pe alta era aproape absolută. Istoria ne arată pe Alexandru cel Bun fundând şcoale în Moldova, ne înfăţişează pe Neagoe Basarab cu gusturi de artă şi de literatură. Dar ce folos? că pământul peste care

www.dacoromanica.ro

domniau era destinat pentru întâlnirile de armate, iar nu pentru concentrarea luminilor civilisaţiunii. . . . . .

Era lesne Germanului, Italianului, Francezului şi altora să şează acasă şi să înveţe carte, pe când moşii şi strămoşii noştri abăteau de cătră dânşii multe, grele şi crâncene pericole — pericole, pe care ei toţi laolaltă nu le-au putut înfrunta în bătălia dela Nicopolis. Iată dar că Românii, în epoca gloriilor belice, au servit cauza civilisaţiunii, dându-i sudori din sudorile lor şi jertfindu-i sânge din sângele lor: un merit acesta, care mai curând sau mai târziu va trebui să se recunoască chiar şi de inimicii numelui nostru! . . . . . .

Mişcarea (culturală) de sub G. Racotzy, Mateiu Basarab şi Vasile Lupu va ocupa o pagină din cele mai strălucite în istoria literaturii şi a culturii noastre naţionale... Dacă măreaţa operă a secolului XVII se putea transmite secolului următor, atunci... Românii şi-ar fi văzut încoronate de succes toate luptele lor pentru cultură; Dacia s'ar fi umplut de şcoale şi noi nu eram astăzi unde suntem, ci ne aflam poate pe acelaşi stadiu cu popoarele apusului.

Dar un blestem se pare, că pluteşte de veacuri pe de-asupra noastră: un blestem, care dărâmă peste noapte tot ce construim peste zi. Acest blestem niciodată nu ni s'a arătat mai învederat decât în secolul al XVIII-lea: secol pentru veci nefast în istoria noastră!

Avântul ce-l luaseră Românii spre cultură se ologeşte dincolo prin fanarioţi şi dincoace prin papistaşii ce isbutesc a desbina biserica noastră naţională, atunci când ea ar fi trebuit să-şi elupte o posiţiune mai bună şi să devină un scut de apărare al culturei... Acei vili (josnici) arenda-

www.dacoromanica.ro

Ioan Lăpedatu

www.dacoromanica.ro

tori de tronuri nu se mulţumiră numai cu desarmarea braţelor române, adecă cu destrucţiunea oştirei pământene, ci voiră a despoia naţiunea de supremul ei tesaur, adecă de *limbă*. Lovitura purtată de dânşii în contra limbei, era totdeodată şi lovitură de moarte în contra culturei naţionale. Cu câte trude se scăpaseră Românii de slovenism! Iată acum grecismul, că se introduce mai în toate ramurile vieţii politice sociale; limba hospodarilor se grăeşte la curte, în saloanele ciocoeşti, ba se vâră chiar şi în biserică. Dacă se întemeiază ici colea câte o şcoală, ea nu are alt scop decât propaganda grecismului.

La noi dincoace de munţi, desbinarea bisericei încă şi-a avut efectele în detrimentul culturei naţionale. Nu vrem să afirmăm că unaţia n'ar fi contribuit într'un târziu la progresul spiritual al Românilor: i vom recunoaşte la rândul şi la timpul său meritul ce nu i se poate denega. Suntem însă de părere, că dacă biserica română ar fi rămas una şi nedespărţită, ea încetul cu încetul ar fi intrat în vechile ei drepturi, ar fi sporit desvoltarea limbei prin tipăriri şi s'ar fi făcut mama şcoalelor române. Dar desbinându-se, o parte dintr'însa devine vasala catolicismului, iar ceealaltă parte şi cea mai mare cade sub jugul sârbesc, pe-care a trebuit să-l poarte atât amar de timp umilită şi ultragiată.

Prin astfel de întâmplări causa culturei naţionale şi-a perdut mai cu totul terenul de prosperare..... Aici însă e locul să ne plecăm genunchele şi capetele înaintea *divinei Provedinţe* şi s'o adorăm dintru adâncul sufletelor noastre. Nu, Provedinţa nu este o ficţiune eşită din partea cea bolnavă a creerilor umanităţii; ea este buna, dreapta şi înţeleapta conducere a celor create din partea divinului spirit creator; ea e *mâna*

www.dacoromanica.ro

lui Dumnezeu în istorie, care înalţă pe unii şi doboară pe alţii. Sunt momente solemne şi sublime în viaţa omenimei, când Provedinţa dă mâna popoarelor şi le scoate dela moarte la viaţă; în astfel de momente mari popoarele au dreptul şi datoria să exclame: *cu noi este Dumnezeu!*

Şi poporul român a putut exclama cătră finea secolului (XVIII) de care vorbim: *cu mine este* Dumnezeu! Da, şi cu Românii a fost Dumnezeu, căci ei singuri numai de sine n'ar fi putut să iasă din prăpastia, unde-i prăvălise vitregitatea timpurilor. Şi pe Români i-a luat Provedinţa de mână şi le-a înfipt iarăş piciorul pe calea vieţii.

[Spicuire din studiul istoric *Luptele Românilor pentru cultură* de profesorul *Ioan A. Lapedatu* în ziarul *Orientul Latin* din Braşov *deta 20 Aprilie până la 29 Iunie 1874* N-rii 7—27].

Martiriul mitropolitului Sava Brâncoveanul.

Chiar în momentele acestea se săvârşeşte în Sibiu actul alegerei de mitropolit. Fiindcă toţi Românii de dincoace de Carpaţi sunt preocupaţi de chestiunea metropoliei, credem, că va fi bine să rechemăm în memoria cetitorilor noştri un episod foarte însemnat din istoria mai veche a mitropoliei noastre româneşti.

Cum trebue să fie mitropolitul, ce calităţi trebue să exceleze, ca să merite înalta posiţiune ce are să ocupe? Aşa se întreabă lumea în aceste momente. Câte capete, atâtea păreri. Unii cred, că mitropolitul trebue să fie erudit şi de o purtare exemplară. Suntem de acord. Alţii pretind, ca praxa în afaceri şi experienţa pe terenul bisericesc sunt mai cu deosebire acele însuşiri,

www.dacoromanica.ro

care se recer dela un mitropolit harnic. Nu avem nimic în contra. Vin iară alţii şi susţin, că mitropolitul trebue să se distingă prin talente diplomatice şi prin influenţă la regim, să stea bine cu toată lumea, să servească şi lui D-zeu şi satanei totdeodată. In această privinţă noi ne facem toate reservele posibile.

După a noastră părere mitropolitul mai înainte de toate ar trebui să poseadă acea sublimă însuşire, pe care am numi-o devotamentul pentru biserică şi pentru popor. Noi am dori, ca orice episcop, orice mitropolit român, care voeşte să se ţină la înălţimea misiunii sale, să fie resolut (hotărât) în fiecare moment al vieţii sale a-şi da *sufletul pentru turma sa.* Am avut noi Românii şi astfel de mitropoliţi în acele zile de tristă memorie, când biserica şi naţiunea noastră erau expuse la tot feliul de strâmbătăţi şi ocări, la tot felul de ultragii (insulte) şi tirănii din partea puternicilor zilei. Am avut, între alţii, pe nemuritorul Sava Brâncoveanul, care a suferit chiar moarte pentru biserica şi naţiunea română.

Sava Brâncoveanul, mitropolit român de Alba-Iulia, a păstorit biserica noastră pe la finea secolului al 17-lea. Acesta, după cum mărturiseşte Cserey, a fost om învăţat şi a jucat un rol important chiar în trebile politice ale Ardealului; el fusese însărcinat cu solii diplomatice nu numai la Domnii români din Muntenia şi Moldova, ci chiar şi la Muscali. Dar Sava Brâncoveanul strălucea mai vârtos prin devotamentul către biserică şi către naţiune. Intre atâtea goane ce le întreprindea calvinismul asupra Românilor spre a-i sili să lapede legea şi naţionalitatea strămoşească, Sava Brâncoveanul până în ultimul moment al vieţii sale celei mult chinuite a ştiut să se arate

www.dacoromanica.ro

stâlp nemişcat întru apărarea credinţei şi a limbei poporului său.

Pe acel timp ca şi în zilele noastre, maghiarismul se silia să şteargă neamul românesc de pe faţa pământului. Văzând Ungurii că pe Român nu-l pot prăpădi nici prin clacă, nici prin excluderea dela toate drepturile politice şi cetăţeneşti, se apucară să-l nimicească prin religiune. Ungurii credeau, că lăsându-şi Românii legea lor şi intrând în sânul bisericii calvineşti, vor să-şi uite în curând şi limba şi să se maghiarizeze cu totul. Atunci nu era vorbă de *staulul constituţiunei* din zilele lui Szecseny, nici de *egala îndreptăţire cetăţenească* din zilele noastre, ci de maghiarizarea prin religiune.

Sava Brâncoveanul se vede, că se opunea cu multă bărbăţie şi resoluţiune tendinţelor maghiare de atunci, căci altfel nu ne-am putea explica ura ce-o nutreau în contra lui boerii calvini ai Ardealului, între alţii Szekeli, Laslo şi Nalatzi. Vor fi cercat negreşit Ungurii să-l aducă la reson cu binele şi cu promisiuni, precum şi astăzi se întâmplă; ci Sava n'a fost omul complanărilor scandaloase; el a rămas statornic pe lângă credinţa şi românismul său şi n'a cedat nici măcar cât e negru sub unghie. Convingându-se neîmpăcaţii inamici ai Românilor, că nu e modru de a birui cu mitropolitul Sava, se puseră de-i urziră perirea în modul cel mai barbar şi mai ruşinos. Şi iată cum s'a întâmplat aceasta.

Boerii cei calvinişti ai Ardealului, dimpreună cu superintendentul calvin, se folosiră de toate intrigile şi machinaţiunile spre a aduce pe bunul păstor român în disgraţia principelui Mihail Apafi. Ei se asigurară de conlucrarea principesei şi apoi nu stătură locului până răpuseră pe bravul mitropolit. Pe de altă parte nerusinaţii intri-

www.dacoromanica.ro

ganţi căutară a discredita pe Sava şi la credincioşi descriindu-l cu colorile cele mai întunecate, făcându-l mâncător de banii bisericii şi corumpător de femei. Astfel, mai adăugând şi daruri pe lângă calomnii, magnaţii calvini isbutiră a-şi face chiar dintr'un Român o unealtă vilă (josnică) în contra mitropolitului. Un preot românesc din Vinţii de jos luă asupră-şi ticăloasa şi blestemata sarcină d'a calomnia pe arhipăstoriul său la principele Apafi, purtând pără nedreaptă în contra lui. Cum să nu fi ajuns bietul mitropolit la nevoie, când chiar credincioşii săi aruncară mai întâi cu piatra într'însul?

Vom schiţa în câteva cuvinte, după Samuil Clain şi după Mihail Cserei, istoria patimilor şi a martiriului luminatului şi nemuritoriului mitropolit, pe care ar putea să şi-l iee de model toţi prelaţii noştri cei mai înalţi. Nu mai amintim povestea cu botezul căţelului, ci ne restrângem la date curat istorice.

La anul 1679 Sava Brâncoveanul era acuzat la principele Apafi pentru tot felul de fapte rele, corupţiuni şi jafuri. Principele a poruncit ctitorilor mitropoliei, ca să iee pe mitropolit la dare de seamă pentru veniturile mânăstirei şi ale tipografiei. Tot după porunca lui Apafi se strânse şi marele sinod la Alba Iulia în luna lui Iuliu a acestui an. Sava, ca să dovedească nevinovăţia sa faţă de acuzările cele falşe, aduse la sinod odoarele, vasele şi cărţile mitropoliei. Dar cu atâta mânia principelui nu se putu potoli. In anul 1680 la 2 Iulie se strânse alt sinod mare în Alba-Iulia, la care sinod au participat toţi protopopii şi mulţi calvini; Sava fu tras la judecată dându-i-se judecători afară de membrii sinodului şi vre-o câţiva calvini. Sava fiind bolnav nu se putu înfăţişa la judecată, ci însărcină pe fra-

www.dacoromanica.ro

tele său Gheorghe Brâncoveanul a-l apăra. Fu acuzat mitropolitul, că între altele ar fi răpitor de mueri. Drept aceea fu declarat nedemn de ierarhie, apoi se desbrăcă în sinod de vestmintele preoţeşti şi se dete pe mâna executorilor legii. Astfel fu bătut şi aruncat în temniţă, după ce i se prădară toate averile.

Iată cum se exprimă Mihail Cserei despre patimile martirului nostru:

„.....Au cerut trei mii de taleri dela dânsul, carii neavând de unde să-i plătească, au trimis pe frate-său în Valahia, să capete banii aceia cu cerşitul, carele nu s'au mai întturnat. Drept aceea pe bietul vlădic nevinovat l-au scos dela închisoare şi numai în cămaşe şi ismene atâta l-au corbăcit (bătut) până ce s'au rupt şi au căzut cămaşa, ismenele şi carnea de pe dânsul, pentru care etc., etc. au trebuit mişelul (nenorocitul) să moară şi averile lui le-au împărţit între sine Szekeli Laslo şi Nalatzi Istvan. Ne mai auzită, păgânească şi cumplită tirănie!" Samuil Clain zice că i s'a tăiat capul la Ieci (azi Brâncoveneşti) în comitatul Turdii.

Martiriul lui Sava Brâncoveanul umplu de indignaţiune pe domnul Munteniei Şerban Cantacuzinul, care desigur, că ar fi răsplătit lui Apafi această faptă barbară, dacă ar mai fi stat câtva timp în scaunul domniei. După uciderea lui Sava se făcu mitropolit, firește prin voinţa principelui, Iosif Budai. Va să zică, amestecul regimului unguresc în alegerea capilor bisericei române ar avea şi o bază istorică. Aviz pentru acele respectabile persoane, care până în ziua de azi mai caută să ajungă la cârja arhipăstorească cu ajutorul puternicilor din Budapesta!

Pe ce Român adevărat nu-l va cuprinde o nespusă durere aducându-şi aminte de soarta mar-

www.dacoromanica.ro

tirului Sava Brâncoveanul? Cine nu se va indigna până în adâncul sufletului său în faţa hâdoasei tirănii, cu care au purces Ungurii la neomenoasa operă a nimicirii românismului? Vedem, că până şi un Cserei Mihail se revoltează şi numeşte păgânească fapta compatrioţilor săi; cu atât mai mult drept şi mai multă cauză avem noi Românii de a (ne) revolta. Dar cu atâta nu facem destul memoriei martirului nostru. Spre a-i dovedi toată recunoştinţa, s'ar cuveni ca noi să serbăm pe acest mare bărbat ca pe un *sfânt* al neamului nostru; să-i dăm onori de sfânt, căci a murit pentru biserică şi pentru naţiune!

Iar mitropoliţii noştri n'ar face rău să calce şi dânşii din când în când pe urmele lui Sava Brâncoveanul.

[Foileton în nr 59 al ziarului braşovean *Orientul Latin* dela *20 Octomvrie 1874;* semnat *Un drept credincios;* comparând stilul acestui foileton cu alte articole publicate în acelaş an, cu semnătura profesorului Ioan A. Lapedatu dela liceul român din Braşov, resultă mai presus de orice îndoială, că acesta este autorul căruia însă calitatea sa de profesor al liceului de sub conducerea viitorului mitropolit, ales sub influenţă budapestană, îi impunea rezerva de a nu semna foiletonul cu numele său].

www.dacoromanica.ro

XXXV.

Alexandru Grama despre calvinirea cultului icoanelor.

Cultul icoanelor a fost produs în biserica răsăritului încă în veacul al optulea turburări adânci şi chiar vărsări de sânge*). Sinodul a toată lumea al doilea dela Nicea a pus cel puţin deocamdată capăt turburărilor la anul 787. Deplin însă a pus capăt turburărilor numai sinodul topic ţinut la Constantinopol la anul 842 sub văduva împărătească Theodora, mama împăratului Mihail III. Intru aducerea aminte de evenimentul acesta, biserica răsăritului a introdus sărbătoarea aşa numită a ortodocsiei în duminecа întâia din paresimi.

Sinodul a toată lumea dela Nicea din 787 a declarat espres, „că dacă ne plecăm sau ne aruncăm jos înaintea icoanelor, aceasta este numai un semn al iubirii şi al onoarei relative care se refereşte la original, la nici un caz însă plecarea aceasta nu este adoraţiunea care se cuvine lui Dumnezeu**)."

De atunci până astăzi tot aceasta a fost credinţa bisericii răsăritului cu privire la cultul icoanelor. De atunci până astăzi creştinii din răsărit şi înfrumuseţează bisericile şi locuinţele cu icoane sfinte, şi se şi închină la acele în înţelesul sinodului a toată lumea dela Nicea amintită mai sus.

*) Pe larg despre turburările acestea se pot vedea: Maimbourg «Histoir de l'heresie des iconoclastes». Paris 1679, şi Schlosser «Geschichte der bilderstürmenden Kaiser im oströmischen Reiche» Francfurt 1812

**) Alzog «Handbuch der Universal-Kirchengeschichte» ed. II. Mainz 1879 t. I pag. 475.

www.dacoromanica.ro

Calvinii însă încă dela început au reieptat cu totul cultul icoanelor. In bisericile lor nu se află nicăiri nici urmă de icoane.

Au fost deci calvinii numai consecuenţi, când voind a calvini biserica românească din Ardeal, i-au atacat şi cultul icoanelor. Şi cu icoanele însă mergea lucrul greu ca şi cu intercesiunea în cultul sfinţilor. Ar fi turburat prea tare consciinţele clerului şi poporului românesc, dacă deodată ar fi scos icoanele din bisericile şi casele Românilor din Ardeal, şi ar fi fost oprit cultul lor sub pedeapsă. Ce urmări putea să aibă o asemenea măsură, puteau calvinii să ştie din păţania împăratului bizantin Leo Isaurul, care încă în secolul al optulea cu forţa încearcă să abroage în biserică cultul icoanelor.

Au luat deci calvinii şi cu icoanele lucrul mai pe încetul, demăndând deocamdată să nu se mai închine Românii la ele, ci să le considere numai ca o podoabă în biserică, ca şi când cineva depinge (pictează) în biserică columne, flori, marmoră, numai spre împodobirea ei, sau ca şi când ţinem în casă numai de podoabă icoane, cari represintă regiuni frumoase în Elveţia, Italia sau de aiurea.

Aceasta o făcură calvinii în condiţiunea a 6-a pusă mitropoliţilor noştri, care sună:

„Quod cruces et simulacra in templis collocata non cultu aliquo religioso colet, verum pro ornaculis duntaxat templorum, ac memoria passionis Domini habebit, haberique faciet"*).

Invocarea sfinţilor în rugăciuni este o acţiune internă a omului, care nu uşor poate fi cassată prin măsuri externe, cum este de pildă porunca principilor calvineşti. Chiar pentru aceea poruncă

*) Petru Maior «Istoria bisericii Românilor» pag. 74 şi «Acte şi Fragmente» de T. Cipariu pag 63 «Va îngriji ca crucilor şi icoanelor aşezate în bis rici să nu li se închine cu vre-un fel de cult religios, ci să le considere numai ca nişte podoabe ale bisericilor, şi în amintirea patimilor Domnului».

www.dacoromanica.ro

principilor calvini, care opria invocarea sfinţilor în biserica românească, n'a avut, putem zice, nici un efect.

Cu totul altcum stă însă lucrul cu cultul icoanelor. Cultul lor este o acţiune externă, şi ca atare poate fi regulată şi chiar şi cassată prin porunci ca ale principilor calvineşti.

Aceasta este cauza, că despre năzuinţele calvine de a cassa în biserica românească cultul icoanelor nu putem zice, că au rămas fără de nici un efect, cum a rămas năzuinţa lor de a cassa cultul sfinţilor.

Este tare verosimil, că în urma poruncii acesteia a principelui unii preoţi vor fi chiar şi delăturat icoanele din biserici, sau vor fi fost siliţi să le delăture prin superintendenţii calvineşti.

Se vede aceasta din canonul 24 al sinodului dela 1700 ţinut cu ocaziunea primirii s. uniri, care dispune că:

„In care biserici nu va fi icoana lui Christos şi a Precistii şi lui Sfeti Niculae, să se globească popa cu 12 florinţi, şi satul cu 24 de florinţi" *).

Dacă pe timpurile când încetase supremaţia calvină şi decurgeau deja pertractările de unire cu Roma, se aflau în Ardeal biserici româneşti fără de nici o icoană, chiar aşa ca şi cele calvineşti, cât sinodul de unire dela 1700 a trebuit să ia măsuri tare aspre spre a introduce în ele barem icoanele cele trei, cari nu lipsesc din nici o biserică a răsăritului, atunci cu atât mai puţin se aflau în ele alte icoane, cari nu sunt prescrise de vigoare. Aşa ceva însă n'a putut fi decât o urmare a influenţei şi presiunii calvine.

[Din *Instituţiunile calvineşti în biserica românească din Ardeal*, studiu istoric-canonic, Blaj 1895 p. 429—431].

*) Petru Maior op. cit. pag. 358 şi «Acte sinodale» de I. M. Moldovanu t. II. pag. 122.

www.dacoromanica.ro

XXXVI.

Ilarion Puşcariu despre luptătorii contra desbinării bisericeşti.

Ioan Circa, Ioan Mailat, Visarion, Ioan Molnar, Sofronie, Nicolae Balomiri.

In timpul, când Românii ortodoxi din Transilvania fiind lipsiţi de arhiereul lor au rămas ca o turmă fără păstor, gata a fi împrăştiată şi nimicită, s'au aflat bărbaţi din cler cari îi îmbărbătau a rezista tentaţiunilor şi a suporta multele asupriri ce erau pornite asupra bisericii ortodoxe. Astfel afară de unii preoţi din Braşov şi întreagă ţara Bârsei, din Făgăraş şi alte părţi, cari dela începutul încercărilor de unire au protestat în mod energic contra unirei, au mai lucrat pe faţă în contra lăţirei unirei următorii:

1. Ioan Circa născut în comuna Gambuţiu din comitatul Albei-inferioare, care ieromonah fiind şi om învăţat a fost concurent lui Atanasie la scaunul mitropoliei din Alba-Iulia.

După alegerea lui Atanasie şi trecerea lui la unire, Ioan Circa ales şi el de mitropolit de mai multe protopopiate, a mers cu recomandaţiuni în Ţara Românească, de ande întorcându-se iară în Transilvania ca episcop sfinţit, a început a hirotoni preoţi pentru Românii ortodoxi, până când amicii unirei văzând, că face multă

www.dacoromanica.ro

stricăciune unirei, încă pe timpul lui Atanasie l-au citat în sinod la Alba-Iulia, el însă ştiind ce-l aşteaptă nu s'a dus. Fiind prins, pus în fiară şi închis într'o mânăstire de partisanii lui Atanasie a scăpat şi de aici şi ca să scape de persecuţiuni mai departe, s'a pus sub scutul calvinilor şi împreunându-se cu Curuţii a trecut în Ungaria superioară, unde-l aflăm ca episcop al Maramurăşului sub numele de Dositeiu Circa. De aici îndemnà el pe clerul din Ardeal a persevera în ortodoxie şi la anul 1707 şi 1711 fu în două rânduri introdus de mitropolit în Alba-Iulia în locul lui Atanasie, care fu silit de sinodul ţinut în a. 1711 a abzice de unire. Curând însă se întoarse norocul pe partea armelor împărăteşti, curuţii lui Rakoczy II, învinşi şi Atanasie putu reocupa scaunul său episcopesc.

2. Popa Mailat din Şona lângă Făgăraş pe timpul episcopului Ioan Patachi a lucrat în contra unirei îndemnând pe Românii din scaunul Cohalmului a rămânea statornici în religiunea ortodoxă; de aceea sinodul clerului unit din a. 1728, condus mai ales de iezuiţii neromâni, a decis între altele a pârî ca turburător pe popa Mailat la directorul Iezuiţilor în Cluj, pentru a mijloci pedepsirea lui prin autorităţile civile.

3. Visarion, un pustnic din Bosnia, care se socotia ca sfânt, provăzut cu cărţi recomandatoare dela mitropolitul sârbesc din Carlovitz, Ivanovici Şacabent, venind pe la a. 1744 a cercetà mânăstirile din Bănat, Transilvania, Ţara Românească, în trecere pe la Dobra, Deva şi mai departe a fost întâmpinat de creştinii greco-orientali cu multă onoare; iară el văzând încrederea cea mare a poporului a desmântat cu mult succes pe Români dela unire. El a fost pentru aceasta decla-

www.dacoromanica.ro

rat de turburător şi scos afară din ţară.

4. Sofronie, un alt ieromonah din Ţara Românească, născut în Transilvania în comuna Cioara, îmbărbătat de bravul mitropolit sârbesc, Pavel Nenadovici, a călătorit pe la anul 1759 în Transilvania şi a început aici cu mult succes a predica în contra unirii, până-ce fu prins la Sibiiu prin potestatea civilă şi închis în temniţă ca un turburător de pace, de unde scăpând s'a refugiat în Ţara Românească.

5. Ioan Molnar din Sadu, preot sfinţit în Ţara Românească, s'a distins prin zelul său ca preot ortodox, cu predicele sale, ce le ţinea la Românii greco-orientali în părţile Murăşului pentru a-şi păstra religiunea moştenită dela părinţii lor, până-ce în comuna Pogâceaua şi Sân-Petru lângă Turda, cu ocaziunea unui târg de ţară, la intrevenirea clerului a fost prins de organele civile şi adus la Blaj; aici episcopul Aron fără a avea vre-un drept jurisdicţional asupra lui l-a degradat şi l-a tuns, batjocorindu-l cu numele popa Ioan Tunsu. Din Blaj a fost transportat în închisoare la M.-Oşorheiu, de aici la Viena, de unde aflându-se nevinovat s'a admis oprindu-se de a mai ieşi din Bănat şi a mai merge între Românii din Transilvania.

6. Nicolae Balomiri, protopop şi vicar episcopesc, întorcându-se dela unire a păşit pe faţă pentru apărarea Românilor greco-orientali. Pentru protestele contra unirei compuse în numele său şi al partidei sale fu chemat la Viena spre justificare. Ştiind el, ce-l poate aştepta în Viena, s'a refugiat în Bucureşti, de aci a mers la Petersburg descriind în tot locul cu colori vii suferinţele şi persecuţiunile Românilor din cauza religiunei lor. Lui Nicolae Balomiri i-a succes prin o rugare în scris a îndupleca pe împărăteasa

www.dacoromanica.ro

Elisabeta a intervenì la împărăteasa Maria Terezia pentru a nu constrânge pe Români la părăsirea religiunii greco-orientale. Această intrevenire a produs în oamenii unirii mare turburare, din care cauză Nicolae Balomiri n'a mai cutezat a se întoarce în patrie, ci s'a aşezat în mânăstirea Argeşului, de unde n'a încetat a îmbărbăta pe Românii transilvăneni la statornicia în credinţa strămoşească.

Unirea puţin progres ar fi făcut, dacă nu s'ar fi întrebuinţat în favorul ei tot felul de presiuni. Aşa s'a introdus examenul de şase săptămâni pentru Românii, cari voiau a se întoarce dela biserica unită lea cea greco-orientală. Acest examen îl ţinea un preot unit cu diurnă de 2 fl., ce se solvea unul dela partea ţinută sub examen, iară alt floren dela preotul unit, care n'a ştiut ţinea la unire pe poporeanul, ce vrea să se întoarcă în sânul bisericei ortodoxe. Preoţii greco-orientali, cari fie din eroare, neştiinţă sau orice alt motiv ar fi slujit la vre-un creştin unit, se pedepsiau aspru cu depunere din preoţie şi închisoare, precum s'a întâmplat cu popa Mateiu din Malaeşd în ţinutul Haţegului.

In acele comune, unde numai a patra parte a creştinilor ar fi trecut la unire, biserica greco-orientală trecea în posesiunea părţii unite.

Călugării ortodoxi dela mânăstirile din ţară, cari se socotiau de împedecătorii unirii, s'au alungat peste graniţă, iară mânăstirile şi schiturile lor s'au dărâmat. Sub împărăteasa Maria Terezia generalul Bucov sta la dispoziţiunea episcopului unit Petru Aron din Blaj cu putere armată, când interesul unirii aducea cu sine să se ia vre-o biserică dela greco-orientali şi să o dea uniţilor, sau să se dărâme vre-o mânăstire şi să se împrăştie călugării.

www.dacoromanica.ro

Mai elocent vorbeşte în această direcţiune rescriptul împărătesc din 14 Octomvrie 1746, prin care lăţirea unirii se impune de datorinţă organelor publice punându-se ca protectori ai ei anumite persoane din aristocraţia romano-catolică a ţării. Acestora s'a dat putere a urmări şi pedepsi cu închisoare pe cei ce lucră pentru zădărnicirea unirei, fie preoţi sau laici; pentru ori-ce împotrivire s'a pus la dispoziţiune brachiul militar. Preoţii greco-ortodoxi sfinţiţi în ţările vecine se puneau în temniţă; pentru a împedeca venirea astorfel de preoţi se punea pază la graniţă; comunele cari ar fi primit preoţi veniţi din afară, se pedepseau cu amendă de 40 fl.

Pe lângă toate măsurile asupritoare faţă de Românii rămaşi în credinţa strămoşească însă unirea nu a făcut progrese însemnate. Acest adevăr se poate proba cu date din a. 1762 despre numărul familiilor, preoţilor şi bisericilor greco-orientale şi unite*).

După statistica din anul 1762, aflătoare la numărul aulic 485, la numărarea oficioasă din partea organelor statului, cari părtiniau unirea, numărul familiilor greco-orientale în toată Transilvania erea 128,653 cu 1365 preoţi, iară al uniţilor numărul familiilor era 25,223 cu 2250 preoţi, deci greco-orientali erau de 5 ori mai mulţi ca uniţi, pe când numărul preoţilor uniţi era aproape de două ori mai mare ca al greco-orientalilor. Din aceeaş statistică se vede, că erau mulţi preoţi fără parohii. In comitatul Turdei pentru 864 credincioşi uniţi sunt 216 preoţi venind astfel pe un preot abia 4 familii.

Este lucru vrednic de însemnat, că în acelaşi timp, când Românii greco-orientali din părţile

*) Vezi «Documente pentru limbă şi istorie» de Dr Ilarion Puşcariu. Tom. I pag. 244—245.

www.dacoromanica.ro

Transilvaniei erau siliţi a-şi părăsi religiunea lor şi a se uni cu biserica romano-catolică, tot atunci din consideraţiune la promovarea comerciului levantin s'a dat neguţătorilor de religiunea gr.-orientală, de naţionalitate grci, români, sârbi, bulgari, prin un rescript împărătesc din a. 1701 dreptul de a forma companii de negoţ şi comunităţi bisericeşti separate, pe lângă asigurarea unor scutinţe şi privilegii.

Atari companii înfiinţate în mai multe oraşe şi risdicţiune proprie în lucrurile lor interne de comerţ şi religiune cu un birău sau jude al lor în frunte, dela care apelaţia putea merge numai la tesaurariatul ţării.

Lucru natural, că nici Sârbii din Ungaria, nici aşa numiţii „greci" din companiile de negoţ nu vedeau cu inimă bună sila, ce se face asupra conştienţei religioase a Românilor prin actul unirei. Ei vedeau în unirea Românilor un atentat, ce se face contra întregei biserici ortodoxe; în multe cazuri păşiră membrii companiilor greceşti contra unirei; de multe-ori fură aspru pedepsiţi acei membri, când ei în râvna lor pentru ortodoxie au încercat să împedece în vre-un chip propagarea unirii la Români. Iară mitropoliţii sârbeşti din Carloviţ se interesau cu atât mai mult de soarta Românilor, cu cât propaganda catolică şi puterea statului nizuia a izola pe români de coreligionarii lor din ţările vecine. Mitropolitul sârbesc Nenadovici neputând reuşi prin intrevenirea sa la împăratul, ca Românilor ortodoxi să li-se dea episcop, a trimis anumiţi soli între Românii din Transilvania, precum pe Visarion, Sofronie şi alţii, cari să îmbărbăteze pe Români la resistenţă faţă de unire şi la statornicie în religiunea strămoşească; apoi în coinţelegere şi în numele episcopatului sârbesc a

www.dacoromanica.ro

Andrei Bârseanu

1858 — 1922

fost membru al Academiei Române.

www.dacoromanica.ro

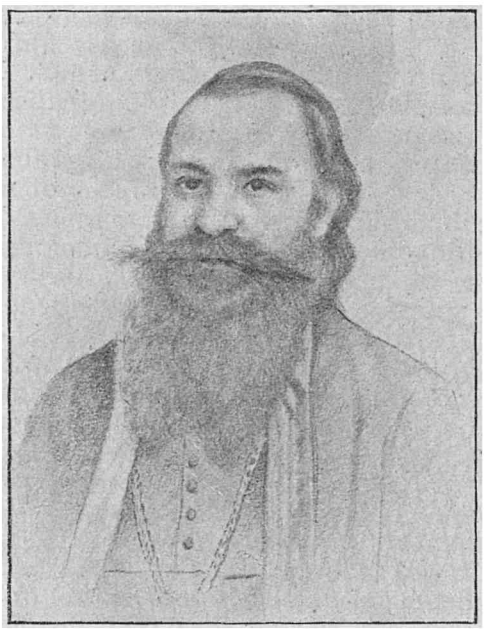

Arhiereul Dr. Ilarion Puşcariu

1842 — 1922

fost membru al Academiei Române.

www.dacoromanica.ro

dat el în anul 1751 o epistolă circulară, în care întăreşte pe Români în credinţă şi-i povăţueşte, cum să proceadă, pentru-ca să li-se dea episcop Românii însufleţiţi prin episcopatul sârbesc au trimis mai multe deputaţiuni la împărăteasa Maria Terezia cu rugarea a le da episcop. Aceste rugări sprijinite de mitropolitul sârbesc n'au rămas fără succes, pentrucă împărăteasa la propunerea cancelarului său Kaunitz a declarat în anul 1759 a se da Românilor episcop, însă atunci, când se va arăta oportun după starea împrejurărilor din Transilvania. Iată un pasaj din raportul cancelarului Kaunitz către Împărăteasa:

„Numărul greco-neuniţilor aflători sub prea înalta stăpânire a Majestăţii Voastre, care se urcă la câteva milioane suflete, sunt după socotinţa mea nepreocupătoare a se privi ca un tesaur şi odor al preastrălucitei casei domnitoare, dela care se poate pe viitor trage şi mai mari foloase pentru stat, decât până acum; numai dacă pe terenul bisericesc şi civil se vor scuti cu tot dinadinsul contra ori-cărei apăsări, neîndreptăţiri şi plângeri temeinice, şi astfel vor fi povăţuiţi, precum se cade după toate regulele precauţiunei a fi condusă o naţiune incultă şi războinică*)".

[Din ediţia V *a Manualului de istoria bisericească* Sibiu 1913, pag. 197 206].

*) A se vedea Hurmuzachi: «Fragmente zur Geschichte der Romänen» Tom. II. p. 161.

www.dacoromanica.ro

XXXVII.

Simion Mangiuca despre cronicarul rus Nestor şi Volohii amintiţi în cronica lui.

— O cercetare etnografică —

S'a discutat mult din partea comentatorilor însemnătatea etnografică a Valahilor din cronica rusească a lui Nestor, fără ca să fi resultat din aceasta vre-o lămurire deosebită asupra chestiunii. Şi totuşi este necesar a lămuri mai de aproape pe Nestor, căci cronica sa e unica istorie nordică nefalşificată, după cum observă Schlözer cu deplină dreptate. Nestor a trăit în secolul XI ca monah în Kiew, unde şi-a scris cronica în limba slavonă. Ediţiile cele mai bune ale cronicii lui sunt următoarele: *Schlözer,* Analele ruseşti ale lui Nestor (Göttingen 1802—1809) cu textul original slavon transcris în caractere latine, însoţit de traducere germană şi de comentar; aceasta e până azi una dintre cele mai bune ediţii critice. *Miklosich,* Chronica Nestoris, textum russico-slovenicum (Vindobonae 1860), cu note critice şi exegetice, însoţite de o traducere latină; această ediţie are multe lipsuri, cum arată Bielovsky; în textul original slavon a schimbat şi numele Voloh în Vlah, ceeace nu pare admisibil. *Bielovsky,* Latopis, Nestora, în Monumenta Poloniae Historica, Liow 1864 t. I. p. 521—834 cu

www.dacoromanica.ro

o traducere paralelă în limba polonă şi un comentar. *Lèger,* Chronique dite de Nestor (Paris 1884), care în interpretare urmează pe Schlözer şi aduce puţine contribuţiuni noi.

Nestor vorbeşte în cronica sa, într'un loc despre „ţara Valahilor" (zemlja volosskija) şi în patru locuri despre „Volohi". . . . . .

Geto-Dacii, cari după tradiţia istorică nu au locuit numai în Dacia, ci şi în Bulgaria, sunt Slovenii lui Nestor, sau cu alte cuvinte Geto-Dacii erau un popor slav. Această afirmaţie poate fi dovedită şi cu ajutorul limbei daco-romane (prin partea ei de provenienţă slavă) şi cu al numirilor topografice din Dacia, unde numirile slave sunt îngrămădite şi amestecate cu cele daco-romane şi maghiare.

Dar sub Volohii lui Nestor trebue să înţelegem pe vechii Romani, mai ales din timpul împăratului Traian, în luptă cu Dacii, fiindcă ei au atacat pe Sloveni în propria lor patrie de la Dunăre, unde e Ungaria şi Bulgaria, i-au învins şi i-au silit să emigreze spre Nord. Aceasta se dovedeşte şi prin conglăsuirea lui Nestor cu istoria Romanilor. Anume alineatul din cronica lui Nestor, după care Slovenii au locuit pe amândouă malurile Dunării, unde este Ungaria şi Bulgaria, şi de aci au fost alungaţi de Volohii, cari s'au aşezat în locurile lor, — corăspunde întocmai cu mărturia istoriei romane care arată că Geto-Dacii nu au locuit numai în Dacia, ci şi în Moesia, de unde au fost alungaţi întâi din Moesia, apoi din Dacia pe timpul împăratului Traian. Mai departe afirmaţiunea lui Nestor că Slovenii alungaţi de Volohi dela Dunăre au emigrat spre Nord către Vistula se poate compara foate bine cu scenele războinice de pe columna lui Traian, din cari se vede că războiul a început la Dunăre

www.dacoromanica.ro

şi s'a continuat în sus spre Carpaţi şi că emigrarea Geto-Dacilor a urmat în aceeaş direcţie spre Nord. Emigrarea este evidentă din ultimile imagini ale columnei traiane. Se poate vedea, cum emigrează Dacii cu copiii de mână, cu puţina lor avere mobilă pe umeri, mânându-şi vitele înainte şi privind spăimântaţi înapoi spre Romanii cari îi urmăresc. Afirmaţiunea mai departe a lui Nestor, că Ungurii la aşezarea lor în Panonia (care sub regii unguri apare extinsă şi asupra Transilvaniei) nu au aflat aci numai pe Volohii cari cuceriseră ţara slavonă, ci şi pe Sloveni, se poate dovedi foarte bine din istoria daco-romană. Din această istorie ştim anume că Dacii, cari s'au supus, nu au emigrat, ci au rămas în Dacia, unde trebue să fi fost destul de numeroşi, căci sub împăraţii Commodus şi Caracalla s'au răsculat. Prin urmare atât după Nestor, cât şi după istoria daco-romană n'au emigrat toţi Slovenii, respectiv Geto-Dacii din patria lor dela Dunărea de jos şi e de presupus că după încheierea războiului mulţi dintre cei emigraţi se vor fi întors înapoi.

Dio Cassius (71, 11, 4) ne informează lămurit, că împăratul Commodus a colonizat 12.000 de Daci în Dacia. In sfârşit cronica lui Nestor spune clar, că Volohii nu numai au cucerit ţara Slovenilor, ci s'au şi aşezat în cuprinsul ei, deci o au colonizat, ceeace se potriveşte deplin cu colonizarea Daciei în timpul împăratului Traian. Toate acestea arată că mărturia cronicii lui Nestor în ce priveşte acţiunea Volohilor la Dunărea de jos se reflectează perfect în istoria romană privitoare la războaiele geto-dacice. — *Schlözer* a avut deci dreptate, când a recunoscut momentul critic în cronica lui Nestor şi a declarat că aceasta e unica istorie nordică nefalşificată.

www.dacoromanica.ro

Conclusiuni pragmatice din această cercetare privitoare la Volohii lui Nestor. Din cercetarea aceasta rezultă următoarea conclusiune positivă: a) că Volohii lui Nestor, pe cari i-au aflat Ungurii la venirea lor (894—898) în Dacia şi în Panonia, sunt Daco-Românii moderni (Valahii), căci în timpul acesta stăpânirea romană încetase în Panonia şi în Dacia şi alt popor voloh adecă roman n'a existat în aceste provincii; şi deoarece Ruşii numesc pe Daco-Români până în ziua de azi Volohi, prin urmare cronica lui Nestor este în punctul acesta în conglăsuire cu Anonymus Belae regis notarius; b) că Daco-Românii sunt descendenţi direcţi ai Romanilor, cari au cucerit şi colonizat Dacia în timpul împăratului Traian... c) că Daco-Românii în genere nu s'au amestecat cu Geto-Dacii, deci cu Slovenii, căci în timpul venirii Ungurilor la sfârşitul secolului IX, ei au găsit aci pe Volohi, deci pe Romani lângă Slovenii (subjugaţi mai târziu de Unguri), prin urmare nu pot fi consideraţi Daco-Romanii ca nişte Daci romanizaţi, căci la aceasta se împotriveşte şi limba lor; d) că prin urmare Daco-Romanii nu au putut emigra în timpul împăratului Aurelian din Dacia în Moesia, ci au rămas în Dacia traiană şi au locuit aci neîntrerupt până la venirea Ungurilor; e) că în epoca năvălirii popoarelor trebue să fi suferit Daco-Romanii felurite fluctuaţiuni în munţii Carpaţi, deoarece din cronica lui Nestor am înţeles, că atât Ungurii albi (Hunii) cât şi Maghiarii i-au împins, dar mai târziu ei s'au întors iarăş în aşezările lor... Mulţi Valahi din Carpaţi s'au contopit cu Slovacii, Moravii, Rutenii, cum arată cuvintele daco-romane *brânza, urda, zeru,* referitoare la viaţa pastorală şi cari au pătruns în limba slovacă şi ruteană; şi portul slovac şi obiceiurile şi datinile slovace,

www.dacoromanica.ro

cari în multe regiuni se potrivesc cu cele dacoromane, dovedesc aceasta.

. . . . . .

Astfel credem că prin cercetarea prezentă am adus o contribuţie pentru lămurirea istoriei Daco-Romanilor din Dacia Traiană în cursul evului mediu.

Oraviţa, 10 Martie 1887.

[Traducere din studiul *Nestor der russische Chroniker und seine Wolohen.* Eine ethnographische Untersuchung, publicat în *Românische Revue* Reşiţa 1887 an. III pag. 169—180].

www.dacoromanica.ro

XXXVIII.

Andrei Bârseanu: Câteva observări cu privire la propunerea studiului istoriei

Istoria este învăţătoarea omenimei, şi dacă nu va fi astfel, o parte mare din vină o poartă învăţătorii ei.
Herbart.

Unul din studiile cele mai însemnate ale învăţământului primar şi mediu este studiul istoriei. Insemnătatea acestui studiu s'a recunoscut încă în timpurile cele vechi ale Romanilor, dară, cu deosebire în ultimele trei veacuri, el a început a ocupa un loc din ce în ce mai însemnat, mai întâiu în cercul studiilor medii şi apoi mai târziu şi în al celor primare. Insuşi marele reformator Luther atrase atenţiunea contimporanilor săi asupra însemnătăţii studiului acestuia, recunoscând meritele acelora, cari caută a lăţi printre popor şi printre tinerime cunoştinţa trecutului omenimei. Iată cum se exprimă dânsul asupra acestei chestiuni: „Istoria nu este altceva, decât aducerea aminte, arătarea lucrurilor şi judecăţilor dumnezeeşti, cum el (Dumnezeu) susţine, domneşte lumea şi mai cu seamă pe om, îl împedecă, îl pedepseşte şi îl onorează, după-cum adecă merită pedeapsă sau răsplată. Deaceea, scriitorii ei sunt oamenii cei mai folositori şi cei mai buni dascăli, încât nici odinioară nu pot fi îndestul cinstiţi şi lăudaţi, nici odinioară nu li

www.dacoromanica.ro

se poate mulţămi îndestul. Dară pentru aceea se şi cere, ca istoricul să fie om sdravăn, cu inimă de leu, care să poată scrie adevărul fără frică".

Şi oare în ce constă însemnătatea studiului despre care e vorba: ce ne face ca să jertfim pentru dânsul o parte aşa de considerabilă din timpul atât de scump, în care avem a introduce pe copil şi pe tânăr în cercul număroaselor cunoştinţe; ce se cer astăzi dela fiecare om?

Istoria pe deoparte satisface acea nobilă curiozitate înăscută în fiecare om de a cunoaşte lucrurile din trecut, năcazurile şi bucuriile moşilor şi strămoşilor săi, fazele prin care au trecut deosebitele întocmiri, întâmplările bune şi rele, care au contribuit la progresul sau regresul celor de mai naintea sa; pe de altă parte prin evidenţa, în care ne expune legătura între cauze şi efecte, prin numeroasele exemple de fapte bune şi rele împreună cu rezultatele lor, prin modelele de caracter ce le prezintă pe fiecare pagină, prin varietatea de situaţiuni, în care ne arată vieaţa deosebiţilor bărbaţi, ea lămureşte judecata, nobilitează simţirile, întăreşte voinţa, înlesneşte formarea caracterului şi face pe copil cunoscut cu deosebitele întâmplări şi peripeţii, la care este expusă vieaţa fiecărui om.

Istoria este „conştiinţa omenimei", după-cum o numeşte pedagogul Kehr şi totodată cea mai bună şcoală pentru formarea caracterului, pentru însuşirea unor princii morale bune şi pentru deşteptarea şi nutrirea sentimentului de patriotism.

Interesul pentru cunoştinţele istorice este înnăscut în fiecare tânăr; aceasta va trebui să o constate ori şi cine a petrecut mai multă vreme în societatea copiilor, ori şi cine-şi va aduce cu credinţă aminte de frumoşii ani ai copilăriei sale.

www.dacoromanica.ro

Simion Mangiuca.
1831—1890.

www.dacoromanica.ro

„Natura", zice celebrul Diesterweg[1]) „ne dă pentru îndeletnicirea cu studiul istoriei niște îndrumări, care merită toată băgarea de seamă. Despre ce-i place mai mult bărbatului, femeei, tînărului și fecioarei să i se spună, să i se povestească, decât de aceea ce s'a întâmplat înaintea lui în apropiere sau în depărtare; ce-i place să asculte mai mult decât despre chipul în care s'a format și s'a desvoltat neamul omenesc, popoarele și despre aceea ce au făcut și au pățit moșii și strămoșii lui. Chiar la popoarele primitive se găsesc legende și tradițiuni despre începutul și întâmplările neamului omenesc. Cea mai veche și pentru noi cea mai sfântă carte se începe cu povestiri istorice și astfel pentru milioanele de oameni, cari o întrebuințează, se face în învățământul religiunei un început istoric. O aparițiune foarte însemnată pentru crescători și învățători!

Nu numai la cei crescuți, ci și la copii se arată împărtășirea, interesul, despre care e vorba. Copilul de șase ani stă răzimat de genunchiul moșului său, care a fost militar și a luat parte la mai multe lupte și ascultă cu gura căscată la nemeșteșugita povestire a bătrânului. El nu se mai poate sătura de a asculta aceste povestiri. Sau să intrăm într'o școală dela țară, unde învățătorul împărtășește cu simțământ și inspirațiune simple povestiri din istorie. De-o săptămână întreagă așteaptă copilașii cu nerăbdare această oră. Acuma ei sunt cu totul cuprinși de povestirea învățătorului, ochii și urechile lor sunt ațintite spre dânsul, în clasă domnește o tăcere adâncă, răsuflul bieților băieți par'că a încetat. După cum este povestirea, ochii lor se umple

1) Rheinische Blätter (1835 Decemberheft, pag. 304), citat in Kehr „Praxis der Volksschule".

www.dacoromanica.ro

de strălucire, sau lacrimi udă obrajii lor. Imediat ei sunt în stare a reproduce cele istorisite şi în această reproducere se arată evident impresiunea ce a produs-o povestirea asupra inimei lor. Acestea sunt, învăţătorule, clipitele, în care ai în mânile tale cheia sufletului şi inimii şcolarilor tăi; deschide poarta, un câmp frumos şi roditor, se întinde înaintea ta, aruncă seminţe bune şi de bună seamă el va da roduri însutite!"

Deşi însă natura a sădit în inimile tinere un interes aşa de viu pentru întâmplările de mai nainte, deşi învăţătorul istoriei este întâmpinat de şcolarii săi cu atâta bucurie şi râvnă de ştiinţă, totuş sunt nişte condiţiuni, niste recerinţe ale ştiinţei pedagogice, fără a căror îndeplinire, învăţătorul, în loc să nutrească acest interes şi să facă să se desvolte din ce în ce tot mai mult şi să adune la timpul său roadele dorite, poate să cauzeze scăderea lui, răcirea lui totală chiar, aşa încât timpul cel scump întrebuinţat pentru studiul despre care e vorba, să fie perdut aproape înzadar, *Meşteşugul propunerii studiului istoriei nu constă atâta în deşteptarea interesului elevilor pentru acest studiu, cât mai mult în nutrirea, în cultivarea dispoziţiunei înăscute.*

Ei bine, ce trebue să facă învăţătorul sau profesorul, care voieşte să corespundă pe deplin chemării sale; cum trebuie să proceadă el, ca şcolarii săi să simtă totdeauna un viu interes pentru studiul istoriei; ce măsuri trebuie să ia el, ca îndeletnicirea cu acest studiu să aibă în adevăr rezultatele aşteptate?

Rândurile următoare au de scop a răspunde la aceste întrebări

I. Este evident, că, dacă un învăţător voieşte să împărtăşească şcolarilor săi o parte oare-

www.dacoromanica.ro

care din materialul istoric, dacă voieşte să provoace într'înşii interes pentru acest material, trebuie ca el însuşi să cunoască cât se poate de bine lucrurile, despre care voieşte a povesti; trebuie ca el însuşi să se simtă atras de studiul, pe care-l propune. Învăţătorul trebuie să fie în stare a-şi da seama despre legătura ce există între deosebitele întâmplări, să ştie, care este cauza şi care este efectul, să se străduiască a înţelege într'un mod corect, care a fost mersul omenimei şi ce a pricinuit progresele şi regresele ei. Fără aceste cunoştinţe învăţătorul nu are la îndemână decât un material mort, şi se înţelege, că nici şcolarilor nu este în stare a le împărtăşi altceva decât tot numai un material mort. Un astfel de material însă nu va fi în stare a atrage pentru mai multă vreme interesul şcolarului, cu deosebire după-ce acesta va fi mai înaintat în etate. Indată ce-şi va mulţumi încâtva curiozitatea, învăţăcelul îşi va întoarce capul cu desgust dela acea înşirare seacă de întâmplări, numeri şi nume. In chipul acesta istoria nu-şi va puteà ajunge nici când scopul ei, nu va puteà devenì nici decum „învăţătoarea omenimei", după-cum o numeşte marele filozof şi pedagog citat în fruntea acestor observări. Dela faptele concrete nu putem aşteptà multă învăţătură, deoarece acestea s'au întâmplat sub anumite împrejurări, care acuma cu greu se mai pot repetà. Adevărata învăţătură a istoriei constă în cunoaşterea mersului omenimei, în aprecierea scopului nizuinţelor ei, în recunoaşterea lucrurilor eterne, permanente, care merită să fie urmărite cu cea mai mare stăruinţă şi a nălucirilor momentane, care au fost în stare a orbì pentru câtăva vreme ochii mulţimei, iară după aceea au dispărut cu repejune, lăsând în cea

www.dacoromanica.ro

mai mare învălmăşală şi întristare pe cei înşelaţi.

Un dascăl, care se îndeletniceşte cu istoria numai ca să-şi poată procurà cele de lipsă pentru vieaţă, nu va puteà nutrì în nici un chip atragerea şcolarilor săi faţă de obiectul, pe care-l propune. „Învăţătorul", zice Kehr [2]) „care nu are pricepere pentru marea dramă a istoriei lumii, care nu vede spiritul lui Dumnezeu în conducerea popoarelor, care nu are înţelegere pentru soartea omenimei, care nu se poate inspira la privirea exemplelor mari de moralitate, poate se potriveşte, ca „să dea ore" şi „să ţină şcoală", dară nici într'un chip ca să fie dascăl la istorie!"

Numai dacă va fi izbutit a atrage privirile şcolarilor săi asupra lucrurilor pomenite mai sus, va puteà zice învăţătorul, că a asigurat pentru totdeauna interesul lor pentru studiul istoriei, că a deşteptat într'ânşii o adevărată simpatie pentru acest studiu.

II. S'a zis mai sus, că prin feluritele modele de caracter, ce ni le prezintă şi prin numeroasele exemple de fapte bune şi rele, împreună cu rezultatele lor, istoria poate să aibă influinţele cele mai binefăcătoare asupra formării caracterului şi pentru însuşirea unor principii morale bune.

Ei bine, cum va puteà învăţătorul istoriei să contribue la defigerea unei linii de conduită pentru vieaţa ulterioară a şcolarului, cum va puteà el să atragă şi din acest punct de vedere atenţiunea, interesul elevilor săi asupra studiului, ce-l propune?

Negreşit, va zice cineva, prin nimica nu va puteà profesorul sau învăţătorul să pironească

2) Praxis der Volksschule, Gotha 1869, pag. 212.

www.dacoromanica.ro

mai tare băgarea de seamă a ucenicilor săi asupra exemplelor celor mari de virtute, ce ni le prezintă istoria, decât printr'o expunere clară, călduroasă a vieţii bărbaţilor iluştri, prin arătarea evidentă a părţilor celor bune, care trebuesc imitate şi prin accentuarea părţilor slabe, care formează, aşà-zicând, umbrele din icoanele desfăşurate înaintea privirilor elevilor.

Este însă aceasta destul? Nu se mai cere oare nimic dela învăţător, ca imaginile prezentate elevilor să facă o impresiune permanentă asupra inimii lor? Este *persoana învăţătorului* cu totului tot indiferentă, când e vorba de o înrâurire asupra caracterului, asupra direcţiunei morale în vieaţa ulterioară a şcolarilor?

Orişicine va judeca lucrul acesta cu seriozitatea cuvenită, va trebui să recunoască de bună seamă, că atunci, când este vorba de o înrâurire asupra caracterului şcolarilor, de o captivare pentru totdeauna faţă de figurile cele mari istorice, o expunere oricât de clară, oricât de călduroasă nu este de ajuns, ci că rezultatul depinde în mare parte dela persoana învăţătorului, dela armonia ce trebuie să existe între însuşirile sale personale şi între însuşirile, asupra cărora voieşte să atragă atenţiunea învăţăceilor.

Zadarnic va accentua el exemplele cele mari de statornicie, pe un Caius Fabricius, pe un Ion Huss, pe un Martin Luther, dacă şcolarii săi vor şti, că el este om şovăitor; zadarnic va lăudà el pe un Aristide, pe acelaş Fabricius pomenit în rândul celor de mai nainte, pe un Regulus ca exemple de iubire de patrie şi de desinteresare faţă de persoana proprie, dacă învăţăceii îl vor cunoaşte ca pe un om preocupat de interesul său personal; zadarnic va arăta nişte modele de cumpătare şi de vieaţă simplă ca un Quintus

www.dacoromanica.ro

Cincinnatus, ca un Manius Curius, ca viteazul popor al lui Lycurg, dacă el însuşi va fi cunoscut ca un om necumpătat. Elogiile lui vor fi numai nişte vorbe goale, care cel mult vor întreţine pentru câteva momente pe elevi, dară nici decum nu vor fi în stare a exercita o înrâurire permanentă asupra lor.

Personalitatea învăţătorului este un punct însemnat în întreagă educaţiunea şi instrucţiunea, la propunerea istoriei însă ea este de cea mai mare importanţă.

Să vedem acum, care sunt recerinţele, mai obiective ale ştiinţei pedagogice, care este, într'un cuvânt, metodica cea mai potrivită pentru propunerea studiului, despre care e vorba?

a) Ca la toate studiile, aşà şi la propunerea istoriei *alegerea materialului* este una din chestiunile cele mai însemnate şi totodată din cele mai grele. Este lesne de înţeles, că dacă vom prezenta şcolarului lucruri, care trec peste gradul lui de pricepere, care nu stau în legătură cu cercul lui de cunoştinţe, în loc să producem interes pentru studiul, ce-l propunem, vom produce numai neplăcere şi indeferentism. Ar fi lucrul cel mai nepotrivit, dacă d. e. unui copil de zece doisprezece ani, în loc să-i înfăţişem nişte simple povestiri, în care să se oglindească vieaţa vre-unei persoane istorice însemnate, sau fazele cele mai de căpetenie ale unei întâmplări hotărîtoare, ne-am apuca să-i arătăm din fir în păr, care au fost combinaţiile strategice din cutare sau din cutare războiu şi ce pertractări diplomatice au premers unei păci oarecare. Tot astfel am greşì, dacă în loc de-a desluşi unui tânăr complicaţiunile interne şi conexiunile deosebitelor întâmplări ne-am mărginì la povestirea lucrurilor principale şi la comunicarea unor legende

www.dacoromanica.ro

sau tradiţiuni, care pe el nu-l mai interesează.

Etatea şcolarilor şi gradul lor de desvoltare este primul punct, care trebuie să-l aibă în vedere învăţătorul la alegerea materialului de învăţământ în genere şi prin urmare şi la alegerea materialului din studiul istoriei. El nu trebuie să uite, că copilul se simte atras mai cu seamă de povestiri vioaie, care au o mare influenţă asupra fanteziei lui, pe când tânărul, junele, are lipsă de material pentru cugetat, de material, asupra căruia să-şi poată face numeroasele sale reflexiuni. „Învăţământul istoriei", zice Teodor Vogt, „să fie astfel, ca copilului să-i dea ca nutremânt pentru fantazie povestiri simple dar călduroase; băiatului[3]) întâmplări, fapte palpabile, junelui mai întâi, întrucât este de lipsă, aceleaşi fapte, însă astfel încât spiritul lui să fie în continuu ocupat şi apoi alte materii, la care reflexiunea să prevaleze faptele reale[4]).

Mai departe trebuie să aibă considerare învătorul şi faţă de *sexul* acelora, cărora le propune studiul în chestiune. Copila se interesează de multe lucruri, cărora băiatul nu totdeauna este în stare a le da însemnătatea cuvenită. Aşa d. e. copila ascultă cu mare plăcere, când i se povesteşte despre întocmirile casnice în deosebitele timpuri şi la deosebite popoare, despre soarta femeilor etc. Totodată copilelor trebuie să li se aducă ca exemple de moralitate mai cu seamă femei ilustre, căci vieaţa acestora o vor înţelege ele mai bine şi aceste modele de virtute vor face asupra lor mai mare impresiune.

„Ca să o liberăm pe copilă de legăturile unei mode adeseori înjositoare şi să o ferim de super-

3) Aşa am tradus cuvântul «Knabe».

4) Jahrbuch des Vereins für wissenschaftl. Pädagogik, 1880, citat în Kusch Methodik des gesch. Unterrichts, Wien, 1884, pag. 18.

www.dacoromanica.ro

ficialitate, zice H. Keferstein[5]), „îi înfăţişăm un şir de femei distinse. Pe acestea nu le căutăm numai pe tronuri, ci şi în toate cercurile vieţei sociale, ne oprim ceva mai mult la femei singuratice, care sau au crescut oameni mari — pe fiii lor, — sau şi-au făcut un nume pe câmpul artelor şi al ştiinţei, pe al descoperirilor şi al invenţiunilor, ca martire pentru religiune, ca modele de caritate, ca părtaşe însemnate la vreo reformă socială sau chiar la acţiuni politice.

Învăţătorul sau profesorul este dator să ţină socoteală la alegerea materialului din studiul istoriei şi de *împrejurările, sub care trăiesc şcolarii*, de ocupaţiunea predomnitoare a părinţilor lor, precum şi de caracterul şi de menirea şcoalei, în care propune. Nu este nici decum greu de înţeles, că pe copiii de plugar îi va interesă într'un mod deosebit cunoaşterea relaţiunilor, sub care au trăit agricultorii în timpurile mai vechi referinţele între nobil, şi iobagi, îndatoririle acestora şi alte lucruri de acest fel. Băiatul meşteşugarului va fi doritor să cunoască întocmirile de odinioară ale meseriaşilor, societăţile lor şi obiceiurile observate în aceste societăţi; iară al neguţătorului relaţiunile comerciale de mai demult, articolii de negoţ, modul de transport ,căile de comunicaţie etc. Totodată nu este de lipsă a adăuga, că într'o şcoală militară va trebui a se da preferinţă lucrurilor privitoare la instituţiile ostăşeşti, într'o şcoală comercială lucrurilor comerciale, într'o şcoală teologică privirilor religioase din deosebitele timpuri şi la deosebitele popoare etc.

In fine, învăţătorul nu trebuie să uite, ca să dea însemnătatea recerută *istoriei naţiunei*, din care face parte împreună cu şcolarii săi, istoriei

5) Citat în Rusch: Methodik des gesch. Unterrichts pag. 9.

www.dacoromanica.ro

țării, în care trăiește împreună cu aceștia. El este dator a o face aceasta, nu numai ca să pregătească pe școlarii săi pentru viața ulterioară de cetățeni ai statului, în care trăiesc, ca să-i facă buni patrioți, ci mai vârtos din motivul psihologic, că copiii se simt atrași mai întâi de lucrurile privitoare la trecutul patriei lor, la trecutul pământului, pe care au trăit și în care se odihnesc moșii și strămoșii lor. Lucrurile acestea trebuie să li se facă cunoscute mai întâi și ele să le servească apoi ca un termin de comparațiune, ca un punct de mânecare pentru istoria celorlalte țări și popoare. Ori și ce altă procedură ar fi nenaturală și prin urmare greșită. Tot asemenea învățătorul nu trebuie să uite a da atențiunea cuvenită *istoriei culturii,* fazelor prin care a trecut partea pașnică a vieții omenești, până când a ajuns în stadiul, în care se află astăzi. Neglijându-se această parte atât de însemnată a istoriei, instrucțiunea în acest studiu ar fi cu totul unilaterală și prin urmare tabloul, ce și l-ar face școlarii despre desvoltarea vieții omenești, ar fi fals, greșit, necomplet.

Peste tot în ceeace se atinge de alegerea materialului din studiul în chestiune, i se dă învățătorului în linii generale directiva necesară prin planurile de învățământ, ce există în fiecare stat. Mai în toate statele europene, clasele primare se mărginesc la istoria patriei și din cea universală iau numai părțile, ce stau în strânsă legătură cu a patriei. O pertractare sistematică a istoriei universale se face numai în școalele medii, care în unele țări au două cursuri de istorie, în altele însă numai un curs. Totodată în cele mai multe din școalele medii se tratează încă odată istoria patriei, acuma însă într'un mod mai științific. In țările, unde lipsește acest nou curs de isto-

www.dacoromanica.ro

rie națională, se tratează istoria universală „cu deosebită privire la istoria patriei". Școalele speciale: de comerciu, de meserii, etc., își au, se 'nțelege, programele lor deosebite;

b) In ceeace privește însuși modul de propunere al studiului, despre care e vorba, deosebim următoarele metode:

1. Cu privire la modul de expunere a materialului istoric, metoda biografică și metoda pragmatică; 2. cu privire la expunerea succesiunei deosebitelor întâmplări, metoda cronologică, sincronistică și cea regresivă. Afară de acestea mai însemnăm metoda grupelor, metoda geografică și metoda comparativă.

La metoda biografică materialul istoric se grupează împrejurul unor persoane distinse, împrejurul unor caractere mari, care au o influență decizătoare asupra împrejurărilor din timpul lor, care, așà zicând, au însemnat cu numele lor epoca, în care au viețuit. Vieața acestor persoane se descrie cu colorile cele mai vii, se arată lucrările, pe care le-au provocat sau la care au luat parte, se expun împrejurările și starea de cultură, în care se afla societatea, în mijlocul căreia au trăit persoanele în chestiune. Se înțelege, că la o astfel de procedare nu poate fi vorba de o istorie sistematică, ci numai de povestiri, de tablouri din istorie.

Metoda pragmatică este în mare parte contrarul celei biografice. Aici nu se pune atâta pond pe descrierea vieții unor persoane singuratice, cât mai mult pe arătarea întâmplărilor celor mari istorice, care au contribuit la schimbarea relațiunilor în societatea omenească și pe studierea cauzelor, ce au produs întâmplările, despre care e vorba, precum și a urmărilor, ce le-au avut aceste întâmplări. Căutarea nexului

www.dacoromanica.ro

logic între deosebitele întâmplări istorice este scopul principal al acestei metode. Persoanele singuratice nu mai sunt privite ca provocatoare ale evenimentelor, ci dimpotrivă vieaţa lor, faptele lor sunt subordinate acestora.

Cu privire la modul de înfăţişare a succesiunei deosebitelor întâmplări am amintit metodele: cronologică, sincronistică şi regresivă. La metoda cronologică, lucrurile se expun unul după altul, întocmai cum s'au întâmplat în decursul timpului într'un loc oarecare, pe când metoda sincronistică caută a ne arătă simultaneitatea întâmplărilor, caută a ne expune la un loc evenimentele, care s'au întâmplat în acelaş timp, însă în ţări şi la popoare deosebite. Pe când însă aceste două metode proced dela lucrurile, ce s'au întâmplat în timpurile cele mai vechi şi vin încetul cu încetul până la cele din timpul de faţă, metoda regresivă are ca punct de mâncare lucrurile din prezent şi dela acestea porneşte înapoi, căutând să arate, ce a pricinuit cutare şi cutare lucru şi apoi la rândul său, care a fost cauza lucrurilor sau întâmplărilor, care mai înainte au fost considerate însuşi ele ca cauze.

Este întrebarea acum, care din aceste metode este mai consult să o întrebuinţăm la deosebitele cursuri de istorie, dacă voim, ca acest studiu să fie în adevăr înţeles şi ca şcolarul să simtă totdeauna un viu interes faţă de dânsul?

Nu se poate tăgădui, că la expunerea materialului istoric şcolarul din clasele inferioare, copilul, se simte atras într'un mod deosebit de persoanele, care au avut un rol însemnat în istorie, care au determinat aşa zicând, mersul diferitelor evenimente. Intâmplările seci, neînsoţite de. provocatorii şi de conducătorii lor, nu au pentru copii farmecul, ce li se dă, dacă sunt le-

www.dacoromanica.ro

gate de vieaţa câtorva persoane însemnate. „Persoana", zice A. W. Grube*), „este punctul, dela care porneşte întreaga istorie şi la care se întoarce din nou. Eroul trebuie să fie astfel înfăţişat şcolarului, încât să-i vorbească la inimă, atunci şi mintea şcolarului va puteà să înţeleagă cu înlesnire faptele eroului".

Va să zică, metoda biografică s'ar părea, că este cea mai potrivită pentru începători. In adevăr, nimic nu este în stare a deştepta mai mult interesul copiilor, ca un şir bine alcătuit de tablouri, în care să fie înfăţişate în colorile cele mai vii faptele şi modul de vieţuire al persoanelor celor mai istorice; totodată nimica nu este în stare a exercità o mare infuinţă morală asupra inimilor celor fragede, copilăreşti, ca tocmai un asemenea şir de tablouri. Cu toate acestea şi metoda, despre care e vorba, are unele defecte, unele scăderi, care nu trebuesc trecute cu vederea. Anume nu tot materialul istoric, nu toate evenimentele însemnate se pot aşezà pe lângă o persoană oarecare. Sunt timpuri, în care nu putem găsi o persoană mai marcantă, o persoană, sub figura căreia să fim în drept a grupa întâmplările petrecute într'însele. Lucrurile relative la aceste timpuri ar trebuì să rămână cu totului tot necunoscute elevilor, dacă ne-am ţinea strict de biografii şi nu am concede ca acestea să fie întregite în vreun fel. Intregirea aceasta s'ar puteà face, dacă d. e. am întreţese, unde este de lipsă, printre biografii câte un tablou, în care să se înfăţişeze într'un mod plastic lucrurile ,care nu ar puteà fi grupate pe lângă oarecare persoană istorică. Se înţelege însă, că numai acele lucruri trebuesc alese şi înfăţişate, care în adevăr sunt

*) Charakterbilder aus der Geschichte und Sage. Leipzig, 1882 Einleitende Vorrede.

www.dacoromanica.ro

caracteristice pentru timpul, din care datează şi prin urmare care în adevăr merită să fie cunoscute de şcolari.

O altă scădere a metodei biografice este, că ea ne prezintă numai nişte tablouri din deosebitele timpuri, numai părţi din istorie şi nu ne dă o privire asupra tuturor evenimentelor mai însemnate, nu ne oferă un tablou al vieţii omenirei întregi.

Defectul, despre care e vorba, s'ar putea evita, dacă învăţătorul ar căuta să stabilească între deosebitele tablouri, ce le înfăţişează şcolarilor, ar căuta să facă o punte de trecere, care să lege în câtva lucrurile dintr'o povestire cu cele expuse în tabloul de mai înainte. Oarecare pragmatism este de lipsă şi la metoda biografică, căci altfel nu suntem în stare a înfăţişa elevului ceva întreg, ci numai nişte fragmente.

Metoda biografică astfel întregită se poate întrebuinţà cu succes nu numai în şcoalele primare, ci şi la cursul inferior din şcoalele medii, deşi la acest curs este de lipsă să se dea o mai mare atenţiune deosebitelor evenimente, ca astfel să se adune materialul, să se facă preparaţiunea necesară pentru cursul superior. Ca o pregătire pentru studiul istoriei, ca un mijloc pentru a aţâţa interesul şcolarilor faţă de acest studiu sunt de mare însemnătate tradiţiunile istorice, miturile. „Tradiţiunile", zice A. W. Grube, „trebuie să fie uşa, pe care şcolarul are să păşească în templul istoriei; ele trebuie să fie uvertura, prima simfonie, ale cărei tonuri să pătrundă adânc sufletul şi să-l umple de iubire faţă de studiul istoriei *).

Pentru cursul superior al şcoalelor medii, sin-

*) Carakterbilder aus der Geschichte und Sage. Leipzig 1882. Einleitende Vorrede.

www.dacoromanica.ro

gura metodă potrivită este metoda pragmatică.

In ceeace se atinge de celelalte metode pomenite mai sus, unele din ele se pot folosi la tratarea unor anumite părţi din istorie (ca d. e. metoda sincronistică la tratarea istoriei medii şi nouă, în care popoarele nu se succed unele pe altele în desvoltarea puterei lor ca în istoria veche, ci se ridică la însemnătate mai multe deodată), altele metoda regresivă, a grupelor, (cea geografică şi cea comparativă), la repeţirea materialului învăţat.

c) Orişice metodă am întrebuinţa la propunerea studiului istoriei, mijlocul, prin care învăţătorul poate împărtăşi elevilor săi materialul din acest studiu, este povestirea. Dela modul de povestire depinde cât se poate de mult gradul mai mare sau mai mic de atragere, de interes ce-l poate deştepta învăţătorul la elevii săi faţă de studiul, despre care e vorba. Dacă povestirea va fi nimerită, dacă va corespunde cerinţelor pedagogice, învăţătorul de bună seamă va fi urmărit cu cea mai mare băgare de seamă de şcolarii săi, interesul pentru studiul propus de dânsul este în mare parte asigurat; în cazul contrar rezultatele propunerei sale sunt de tot problematice, chiar dacă de altmintrelea ar satisface recerinţelor amintite mai 'nainte chiar şi dacă ar alege materialul istoric cât se poate de bine, chiar şi dacă ar întrebuinţa metoda cea mai potrivită.

Ei bine, ce condiţiuni se cer, ca povestirea învăţătorului să fie în adevăr corespunzătoare; cum are să-şi alcătuiască învăţătorul istorisirea sa, ca elevii să o urmărească cu cea mai mare atenţiune şi să scoată dintr'însa un adevărat folos?

La răspunsul acestei întrebări mă voiu orienta după recerinţele, ce le face pedagogul C. Kehr

www.dacoromanica.ro

în scrierea sa „Praxis der Volksschule" (Gotha 1869, pag. 212 etc.) unei povestiri istorice bune.

1. Povestirea să fie liberă şi fluentă. Învăţătorul nu corespunde recerinţelor pedagogice, dacă citeşte materialul, ce ar fi să-l istorisească, dintr'o carte oarecare. Ce stă în carte, în manual, sunt cuvinte moarte; numai ceeace povesteşte învăţătorul liber este vieaţă, are vieaţă şi dă vieaţă. Pentru ca însă învăţătorul să fie în stare a povesti cum-se-cade, se cere să se prepare acasă în scris şi la început chiar să memorizeze cu glas tare cele ce are de gând să le împărtăşească în prelegere şcolarilor. Cine nu va face astfel, va simţi în curând, dacă nu este cu totului tot lipsit de bunul simţ, că propunerea sau merge grozav de încet şi este seacă de tot, sau este încărcată cu fel de fel de fraze goale.

2. Povestirea să fie limpede şi lămurită. La fiecare vorbă a învăţătorului şcolarul să-şi cugete în adevăr înţelesul, pe care-l are această vorbă. Învăţătorul nu trebuie să întrebuinţeze cuvinte, care pentru copii nu sunt altceva decât nişte sunete goale.

3. Povestirea să nu fie încărcată. Propoziţiuni complicate, relaţiuni încâlcite, fraze pretenţioase şi excursiuni depărtate, făcute numai şi numai ca profesorul să-şi arate învăţătura cea multă, nu pot fi înţelese de băieţi. Numai atunci poate fi sigur învăţătorul, că şcolarul l-a înţeles în adevăr şi-l urmăreşte cu toată băgarea de seamă, când povestirea va fi precisă şi bine rotunzită, vie şi substanţioasă, simplă şi plină de demnitate.

4. Povestirea să fie călduroasă. Această recerinţă nu stă nici decum în contrazicere cu cerinţele de mai sus, ca adecă expunerea învăţătorului să fie cât se poate de limpede şi lămu-

www.dacoromanica.ro

rită şi să nu fie încărcată. Copiii vor simţi şi nişte cuvinte simple, nemeşteşugite, dacă inima învăţătorului este în adevăr însufleţită de binele şi de fericirea omenimei. Prin înduioşări prefăcute, prin fraze patetice şi prin gesticulări exaltate dascălul nu poate face nici o ispravă.

5. Povestirea să fie credincioasă adevărului. Adevăr istoric, obiectivitate, depărtarea ori şi cărei coloraturi subiective sunt unele din condiţiunile cele mai însemnate, care se pun învăţătorului de istorie. Este lucrul cel mai urît, când cineva, preocupat de spiritul rău înţeles, caută a micşora sau a înegri lucrurile în adevăr bune şi a scuza sau chiar a lăuda lucruri, care în adevăr au fost rele. In ceeace priveşte adevărul istoric, învăţătorul trebuie să se înalţe întocmai ca poetul peste toate partidele.

Cu privire la defectul, în care cad acei dascăli de istorie, cari voind să promoveze cu orişice preţ simţul de patriotism, cutează a nesocoti adevărul, nu se sfiesc a înfăţişà într'un mod fals faptele istorice, este de notat observaţiunea cuprinsă într'o circulară a ministrului de instrucţie francez din 27 Septemvrie 1872 adresată profesorilor dela licee. „Profesorul", se zice în această circulară*), „trebuie să aibă ca scop a promovà iubirea de patrie, dară nu-i este iertat a falsifica faptele, pentru ca să poată ajunge la acest scop. Pe lângă aceea, că prima datorie a istoricului este a fi iubitor de adevăr, desiluziunile vor venì în curând şi vor fi de tot funeste. Orişicare ştiinţă dă afară de învăţătura sa specială şi o învăţătură generală şi aceasta mai cu seamă istoria. Istoria trebuie să dea elevilor gust pentru exactitate şi pentru adevăr. Când zice

*) Citată în „Der Unterricht in der Geschichte", Bericht von Dr. Em. Hannak. pag. 19.

www.dacoromanica.ro

cineva într'un curs public, că n'am fost învinşi la Waterloo este aplaudat; mai bine ar fi însă, dacă ar spune, că Francezii au fost învinşi. Chiar dacă am meritat să fim învinşi, să o mărturisim. Ştiinţa nu este poezie, istoria nu se poate socoti de roman; patriotismul este un simţământ serios şi sfânt, care nu trebuie suscitat şi susţinut prin minciună. Profesorii de istorie sunt în fond profesori de morală şi de filosofie".

6. Povestirea să fie cât se poate de evidentă, de intuitivă. Aceasta s'ar putea numi cea mai de căpetenie recerinţă a unei povestiri în adevăr corespunzătoare. Numai dacă învăţătorul se va pricepe să înfăţişeze învăţăceilor săi figurile istorice într'un mod atât de plastic, să expună deosebitele întâmplări cu atâta vioiciune, să schiţeze starea lucrurilor atât de corect, încât să li se pară, că toate acestea le văd înaintea ochilor lor, numai atunci sufletul şcolarilor va fi pătruns în adevăr de cele povestite ,numai atunci lucrurile istorisite vor prinde rădăcini în inimile acestora, vor fi în adevăr durabile. Evidenţa însă este de două feluri: externă şi internă. Evidenţa externă priveşte lucrurile din afară, acţiunile, figurile; cea internă are în vedere mişcările dinlăuntru, sentimentele, caracterele, ideile şi motivele. Cea dintâi ne arată, ce lucruri s'au întâmplat şi cum s'au desvoltat aceste lucruri.

Evidenţa externă nu trebuie dispreţuită. La descrierea unei persoane este de dorit pentru o mai uşoară orientare, să se arate mai întâi — dacă este cu putinţă — înfăţişarea din afară a ei. După aceea se va arătă locul şi timpul, în care a trăit persoana, despre care se tratează, şi în fine se va expune activitatea ei, aşa că copilul va vedea dacă a făcut lucruri bune sau lucruri rele, o va privi cu admirare, sau îşi va în-

www.dacoromanica.ro

toarce capul cu desgust dela dânsa. La o evidenţă externă va ajunge învăţătorul, dacă printr'o expunere cât se poate de vioaie va apropia cât se poate de mult lucrurile istorice de privirile copilului, dacă va înfăţişa lucrurile acestea astfel, încât imediat să fie cuprinse de mintea copilului. De mare folos sunt aici monumentele de sculptură şi de arhitectură — unde se află, — chipuri bune istorice, poezii frumoase de cuprins istoric, hărţi istorice bine lucrate, etc. Lucrurile acestea înlesnesc evidenţa externă într'un grad de tot însemnat.

Cu mult mai însemnată însă decât cunoaşterea externă a istoriei este cunoaşterea lucrurilor interne, expunerea relaţiunilor psihice, a caracterelor, sentimentelor, deciziunilor şi motivelor. Aici trebuie să vorbească spiritul istoriei prin spiritul învăţătorului către spiritul copilului. Această recerinţă o poate îndeplini învăţătorul, numai dacă a pătruns în adevăr în spiritul istoriei şi şi-a câştigat facultatea de a fi tălmaciu între spirit şi spirit. Aici are prilej învăţătorul a pune în praxă cunoştinţele sale psihologice. El trebuie să caute în sufletul şcolarului punctele de mânecare de lipsă, să redeştepte experienţele de mai nainte ale copilului asupra vieţii interne, psihice. Totodată însă învăţătorul trebuie să fie cu cea mai mare băgare de seamă, să nu precipiteze lucrurile, să nu-i împărtăşească şcolarului relaţiuni, pe care el nu le poate înţelege şi în care sufletul lui nu se poate transpune cu uşurinţa recerută.

Pe lângă aceste condiţiuni, ce le pune pedagogul german unei povestiri istorice corespunzătoare, mai putem adăuga şi aceea, că în ceeace priveşte anii şi numele, învăţătorul să caute a întrebuinţa la propunerea sa numai lucrurile

www.dacoromanica.ro

strict necesare, căci altfel numai va înmulți materialul sec, neatrăgător și în loc de a lumina pe școlari, după-cum de bună seamă este intențiunea sa, prin citarea prea deasă de numeri și de nume, numai îi va confunda.

Intrucât i-a succes sau nu i-a succes învățătorului să atragă atențiunea elevilor asupra povestirei sale și să acomodeze materialul istoric conform gradului de pricepere al acestora, se poate vedea din chipul, în care școlarii vor fi în stare să reproducă cele povestite. Dacă reproducerea va fi corectă atât în privința cuprinsului, cât și a modului de expunere, învățătorul poate fi sigur, că vorbele sale n'au fost zadarnice, n'au sburat în vânt, ci au aflat băgarea de seamă necesară.

Va să zică, mijloacele cele mai potrivite pentru susținerea interesului elevilor față de studiul istoriei și pentru promovarea accestui interes sunt, *pe lângă însușirile personale,* ce se cer dela fiecare dascăl de istorie: *o alegere a materialului istoric potrivită etății, sexului și împrejurărilor, sub care trăiește elevul; aplicarea unei metode acomodate gradului de desvoltare al școlarilor și o expunere sau povestire corespunzătoare recerințelor pedagogice.*

Ca un mijloc eminent pentru promovarea interesului față de studiul, despre care am tratat până acum, mai putem aminti excursiunile la locuri de însemnătate istorică, la locuri unde s'a petrecut vre-un eveniment însemnat, unde se află ruine din trecut, unde se află înmormântat vre-un bărbat distins etc. Totodată va face învățătorul o impresiune deosebită asupra inimilor școlarilor săi, dacă cu prilejul aniversărei vre-unei întâmplări însemnate istorice și anume cu deosebire din istoria patriei, nu va întrelăsa

www.dacoromanica.ro

să recapituleze chiar şi numai în liniamente generale momentele principale ale întâmplărei respective. Lucrurile împărtăşite cu astfel de ocaziuni vor rămânea neşterse în inimile şcolarilor şi vor contribuì mai mult decât ori şi ce la desvoltarea sentimentului de patriotism.

Ca încheiere îmi iau voie a observa, că dacă profesorul voeşte să atragă într'un mod mai deosebit atenţiunea şcolarilor săi asupra studiului istoriei, dacă voeşte a-i pregătì anume pe aceştia pentru cultivarea mai departe a studiului în chestiune, să nu întârzie a-i introduce în cunoaşterea şi consultarea *izvoarelor istorice*, să-i înveţe de timpuriu a se adăpa din acele fântâni nepreţuite, din care cu cât gustă cineva mai mult, cu atât se simte mai tare atras, cu atâta simte în pieptul său o sete mai mare.

Dulce şi atrăgătoare este ştiinţa. Păcat, când un bucătar nedibaciu — dacă mi-se permite această prozaică asemănare, — printr'o pregătire nepotrivită alungă pe aceia, cari se aşează la masa ei plini de aşteptare!

[Din *Anuarul XXII al Liceului ortodox român din Braşov* 1886]

www.dacoromanica.ro

XXXIX.

Iosif Hodoş despre dieta din Cluj dela 1848, în care s'a votat unirea Transilvaniei cu Ungaria.

Ce au făcut Ungurii îndată şi chiar la deschiderea dietei?

Stradele Clujului erau cutreierate de bande strigătoare „uniune sau moarte"; înaintea redutului şi pe sub ferestrele salei, unde se ţineau şedinţele, asemenea mulţime şi strigăte; poarta, pe sub poartă, pe treptele ce duceau la sală, şi sala chiar îndesată, gemea de sbierături „uniune sau moarte"; pretutindeni stindarde cu asemenea inscripţii.

Când în sală, un deputat a cetit rescriptul regesc, la cetirea punctului al treilea, despre „uniune", mulţimea, auditoriul, care trebuia să asculte „in silentio", a erupt în strigăte „uniune sau.....", şi acest refren trecea prin uşile şi ferestrele deschise ale salei la mulţimea de pe stradă. Se auziau şi strigăte impaciente ca: nu ne trebue propositiunea primă, nici a doua, ci numai a treia. Un alt deputat maghiar, poate pentru ca să liniştească tumultul, în realitate cu altă intenţiune zise: că e numai greşală de pană, că „uniunea" s'a pus tertio loco.

Dar când un alt deputat a voit să vorbească la ordinea propositiunilor regeşti, mulţimea tună: „uniune"!; şi când deputaţii saşi cerură ca res-

www.dacoromanica.ro

criptul să se desbată mai întâiu în secţiuni, după usul legal de până acum, că aşa se poate studia chestiunea şi se poate vorbi în cunoştinţă de cauză — mulţimea urla: „uniune"!; şi când un deputat de naştere român a cerut inarticularea naţiunei române — mulţimea sbiera: „uniune"!; şi când deputaţii secui pretindeau ca înainte de pertractarea „uniunei" să se delibere asupra gravaminelor secuilor — massa auditorilor totdeuna şi de atâte-ori sbiera „uniune"! — In urmă, când un alt deputat cerea să se enunţe „uniune necondiţionată" şi numai de cât; şi când un alt deputat vorbi cu o patimă, inverşunare şi înfruntare asupra saşilor şi românilor — mulţimea repeta refrenul său fatal, — şi atunci, în aceste momente, în aceste împrejurări, s'a decis „uniunea", căci strigând mulţimea, fâlfâind steagurile, fluturând pălăriile, bătând în palme şi zuruind săbiile, a strigat ca din trăsnet: „uniune, uniune sau moarte".

Şi atunci, în acest moment turburător şi ameninţător, un deputat maghiar, uitându-şi de demnitatea sa de matur (!) legislator, a sărit la fereastra salei ce ţinea de stradă, şi de-acolo a sbierat la mulţimea undulantă pe stradă: „uniunea e făcută!" şi mulţimea atât în sală cât şi afară pe trepte, pe sub poartă, pe strade, din nou a erupt în refrenul fără încetare de „uniune, uniune"; şi tot atunci, în acel moment de frenesie sălbatică, un alt deputat maghiar sare în mijlocul salei, aleargă la biroul preşedintelui şi împlântă acolo un stindard maghiar cu inscripţiunea „uniune". Sgomotul era înfricoşător şi acum nu se mai ştia cari sunt deputaţii, care este auditoriul, unde începe şi unde termină recintul (incinta) între care „nemo, nisi membra dietae admittantur"? Era un haos, un sbierăt, o turbă — şi dieta

www.dacoromanica.ro

nici la început, cu atât mai puțin acum, putea să semene a sală de consultare matură și liberă; era o nundine (bâlciu) viforoasă, o îmbulzeală, un mers și un venit înecat și țipete continue. Mulțimea de pe străzi striga să vadă pe deputatul sas Schmidt și pe episcopul român Lemeni; și-i luară din sală, și-i duseră în spate la poarta redutului înaintea tumultului sbierător și le puseră în mână stindardul maghiar cu inscripția maghiară „Unio vagy halàl" (uniune sau moarte); și bieții bătrâni cu moartea asupra capului lor, au trebuit să vorbească la turba furibundă după placul ei. Deputații toți, staturile și ordurile, au părăsit sala; mulțimea după ei cu stindardele ce le luaseră din sală și ședința s'a ridicat...

Și „uniunea" astfel s'a făcut; ea astfel s'a proclamat; astfel s'a enunțat.

Toate cu ochii mei le-am văzut; toate cu urechile mele le-am auzit; jur pe ele.

Și acum să ne întrebăm:

Unde s'a observat aci: a) ordinea propositiunilor regești; b) ordinul din rescript ca propositiunile să se pertracteze conform articolului XI dela a. 1791 cu cuviință, cumpăt și bună ordine; c) prescriptul acestui articol, ca între recintul pentru deputați numai ei să se admită, iar ascultătorii în silentiu să fie; d) prescriptul articolului X dela a 1791 ca obiectele dietei cu debita (cuvenita) și legală libertate să se pertracteze?

Dar „uniunea" s'a enunțat, aceasta s'a întâmplat la 30 maiu; chiar în ziua când s'a întâmplat măcelul românilor prin secui la Mihalț; articolul despre „uniune" însă nu s'a desbătut în special. Deputații sași și cei ce erau de naștere români, îndată în zilele următoare, au părăsit Clujul; maghiarii au rămas singuri, și au putut face ce au vrut.

www.dacoromanica.ro

Cu toate acestea, articolul despre uniune, precum l-am specialisat mai în sus, s'a trimis la împărat spre întărire. Intărirea a urmat la 10 Iunie. Această procedură încă nu este exemtă (scutită) de oare-care prescripţiune. Ci aceasta puţin ne impoartă, însemnăm numai că între mebrii comisiunei numite la § 2 din acel articol, ocură şi numele episcopului Andrei Şaguna, şi al unui Debreczeni Marton, consilier de tesaurarie, cari doi însă n'au fost membrii dietei; prin urmare şi aceasta este nelegal. Precum trebue să însemnăm şi aceea, că dieta din Cluj nepertractând prima şi secunda propositiune din rescriptul regesc, a subminat toată constituţiunea Transilvaniei, şi a vândut un drept al ţărei basat pe legile ei, şi cari legi prin altă lege încă nu erau şterse.

Dar după legile Transilvaniei (art. IX. 1744) ca legea să aibă valoare, nu e destul numai aprobarea împăratului, ci este necesară şi sancţionarea, şi apoi tipărirea şi prevederea exemplarelor tipărite cu subscrierea împăratului, apoi publicarea în dietă şi în municipii şi depunerea a câte unui exemplar original în aşa numitele „loca credibilia". Prin urmare, articolul de lege se trimite la împărat mai întâi spre întărire; dacă-l întăreşte, i se dă forma de articol de lege cu introducerea şi conclusiunea prevăzută în lege şi se subşterne a doaua oară la împărat spre sancţionare; şi dacă-l sancţionează, se tipăreşte în exemplarele recerute şi se trimite a treia oară la împărat spre subscrierea tuturor exemplarelor; şi dacă le subscrie, se retrimite spre publicare în dietă şi în municipii, şi spre a se depune câte-un exemplar în „loca credibilia".

Articolul I despre „uniunea" din Cluj de la anul 1848 nu are aceste recerinţe legale.

[Din cartea *Românii şi Constituţiunile Transilvaniei* Pesta 1871 pag. 76-80].

www.dacoromanica.ro

Iosif Hodoș.

www.dacoromanica.ro

Titu Maiorescu

1840 — 1917.

www.dacoromanica.ro

XL.

Titu Maiorescu despre detronarea lui Cuza-Vodă.

Insăş răsturnarea lui Cuza-Vodă a fost un fapt greu de justificat. Liber ales de naţiunea din cele două Principate, Cuza merita o soartă mai bună, şi nu era lucru cuminte ca să arătăm Marilor Puteri, sub a căror garanţie ne aflam puşi prin tratatul dela Paris din 30 Martie 1856, că naţiunea se înşelase în persoana alesului ei. Unirea Principatelor cu înlăturarea comisiei centrale din Focşani, legea rurală, chiar dobândită cu preţul loviturei de stat dela 2 Mai 1864, secularizarea averilor mânăstireşti, vorbeau în favoarea lui Cuza; iar în privinţa relei lui administrări se cuvenea poate mai multă răbdare, ori cât de încercată ar fi fost prin camarila Librecht, Pisoschi, etc., şi prin nişte ministere ca cel din urmă, în care Nicolae Kretzulescu avea presidenţia, internele, agricultura şi lucrările publice, Alexandru Papadopol-Calimah externele, un Ion Oteteleşanu finanţele, un Dimitrie Cariagdi instrucţia publică, justiţia şi cultele, iar Alexandru Beldiman, poliţia Capitalei.

Căci una din calamităţile de care trebuia să scape ţara, dacă era să-şi aibă viitorul mai asigurat, erau tocmai desele schimbări de domn (numai dela 1800 încoace se întâmplaseră în

www.dacoromanica.ro

Muntenia vre-o 15 şi în Moldova 14) şi noi după deabia 7 ani de domnie a lui Cuza făceam acum înşi-ne ceace imputasem mai nainte intrigilor din Fanar şi ne arătam tot aşa de rău năraviţi.

Ce e drept, o cerinţă principală a programului naţional statornicit de divanurile ad-hoc, domnul ereditar dintr'o casă suverană a Europei, rămânea încă de îndeplinit; şi pe de altă parte situaţia politică generală la începutul anului 1866, când se pregătea alianţă între Prusia şi Italia pentru războiul în contra Austriei, reclama poate în România un domnitor, care să inspire mai multă încredere. Dar chiar în acest caz naşte întrebarea, dacă nu era de preferit ca alegerea domnului străin să fie făcută fără violenţă, cu liberul consimţimânt al principelui Cuza; căci o abdicare voluntară în vederea marelui scop naţional era plănuită de el însuş. Mesagiul său pentru deschiderea sesiunii parlamentare pe 1865—1866, cetit în Cameră la 5 Decemvrie 1865, cu 2 luni înaintea răsturnării, se termină cu următoarele cuvinte:

„Fie în capul Ţării, fie alăturea de D-Voastră, eu voi fi totdeauna cu Ţara pentru Ţară, fără altă ţintă decât voinţa naţională şi marile interese ale României. Eu voesc să fie bine ştiut, că nici odată persoana mea nu va fi o împedecare la orice eveniment, care ar permite de a consolida edificiul politic, la a cărui aşezare am fost fericit de a contribui. In Alexandru Ion I, Domn al Românilor, Românii vor găsi totdeauna pe colonelul Cuza, care declara Puterilor garante, că el primeşte îndoita alegere numai ca un depositt sacru".

Intenţia de a părăsi tronul era dar oficial indicată de însuş Principele şi în Ianuarie 1866, când cumnaţii săi Dimitrie şi Teodor Rosetti

www.dacoromanica.ro

veniseră să-i arete temerile lor de conspirația ce se pregătea, Cuza le răspunde nepăsător, că nu mai există motiv de conspirare fiindcă el avea să abdice peste două luni, spre îndeplinirea cerințelor divanului ad-hoc.

Pentru apropiata eventualitate pare a se fi urmat o corespondență între Cuza și Napoleon III în privința succesorului dintr'o familie suverană [1]).

Oricum ar fi și oricâte circumstanțe atenuante s'ar admite pentru răsturnarea lui Cuza, modul cum s'a executat această răsturnare, rămâne condamnabil.

Trei ofițeri (d-nii Vasiliu Pilat, astăzi general, Costiescu și Lipoianu), pătrund în noaptea de 10 spre 11 Fevruarie în Palat și silesc pe „Alesul Națiunii" să subscrie următorul act, publicat îndată în capul *Monitorului Oficial* de Vineri 11 Fevruarie 1866:

„ABDICARE,

„Noi Alexandru Ioan I, conform dorinței Națiunei întregi și angajamentului ce am luat la suirea mea pe tron, depui astăzi 11/23 Fevruarie 1866, cârma guvernului în mâna unei locotenințe și a Ministerului ales de popor.

Alexandru Ioan"

Cine va fi redactat acest act silnic cu frazologia „Ministerului ales de popor", e indiferent.

*) O confirmare *documentală* s'ar dobândi probabil din hârtiile lui Cuza, sequestrate în noaptea răsturnării și aflate astăzi în păstrarea lui Dimitrie A. Sturza, unde nu sunt accesibile. După publicarea lor, dacă au rămas intacte, se va putea judeca asupra conspirației dela 11 Fevruarie cu mai mult temei.

www.dacoromanica.ro

Ministerul a fost așa de puțin ales de popor, că în același număr, al *Monitorului* se publică Decretul, prin care noua Locotenență Domnească „ordonă și numește" ministerul Ion Ghica.

In acest minister maiorul Lecca, comandantul batalionului de vânători, căruia îi era încredințată în acea noapte garda Domnului Țării, era numit ministru de războiu.

O asemenea numire însemna nesiguranța armatei și nesiguranța tronului.

Și pentruca să nu rămâie îndoială asupra acestei însemnări, ziarul autorizat al partidului care de acum înainte era chemat să aibă un rol mult mai pronunțat în conducerea politicei române, se grăbia să publice chiar a 2-a zi într'un articol de fond plin de laude, pentru ofițerii conspiratori și mai ales pentru maiorul Lecca „acest brav și patriot oștean, căruia îi datorăm recunoștință", următoarea profesiune de credință asupra armatei: „Opiniunea acestei foi în privința datoriilor unui militar se știe că este cu totul opusă aceleia ce este în genere admisă în oștirile permanente. Nu înțelegem și nu știm cine poate înțelege, cum un militar poate fi îndatorat a-și ține jurământul său către un guvern, care ar călca el jurământul său și când acea călcare ar fi recunoscută prin o *aclamare generală.*

Iar maiorul Lecca publica în același număr al *Românului* o scrisoare către un căpitan din batalionul de vânători, în care zicea: „Actul ce am făcut este un fapt istoric și vânătorilor le va rămânea o glorie eternă pentru devotamentul ce am avut către patrie, iar eu mă voi făli pururea, că am fost instrumentul patriotismului lor *)".

*) Chiar peste 22 ani, într'o scrisoare dela 1 Fevruarie 1888 fiul lui Vodă Cuza explică astfel alegătorilor săi din colegiul III Mehedinți pentru ce nu poate primi mandatul de deputat ce i l-au încredințat: «Nu-mi este permis să fac parte dintr'o adunare, care desigur va fi iarăș prezidată de acel nelegiuit, care a trădat pe Domnitorul încredințat pazei sale». Scrisoarea a fost publicată în *Epoca.*

www.dacoromanica.ro

Şi ce este tot aşa de semnificativ, *Românul* din ziua următoare (nr. dela 14 şi 15 Fevr. 1866) se arată solicitat de ofiţerii conspiratori ca să nu-i treacă sub tăcere, cel puţin pe cei „carî au dat adesiunea lor mai nainte de 11 Fevruarie şi astfel laudă în prima linie pe colonelii Cretzulescu şi Tănase Călinescu, pe căpitanul de artilerie Alexandru Candiano şi pe mai mulţi alţii, al căror nume se vede publicat acolo.

* * *

Sub asemenea auspicii guvernul dela 11 Fevruarie, după o încercare neisbutită cu Contele Filip de Flandra, procede în zilele de 2—8 Aprilie 1866 la plebiscitul, care cu 685,969 de voturi pentru şi 224 contra consacră alegerea Principelui Carol din Casa suverană de Hohenzollern La 10/22 Mai noul Principe, de abia în vârstă de 27 ani, prin o spontană hotărîre, soseşte în capitala ţării şi înaintea Adunării Constituante, prezidate de Manolache Kostake (Iepureanu), depune jurământul, iar noua constituţiune, sancţionată la 30 Iunie, e promulgată la 1 Iulie 1866.

[Din *Discursuri Parlamentare* vol. I. Bucureşti 1897 pag. 4-10, de unde a fost reprodus şi în *Istoria contemporană a României*. Bucureşti 1925].

www.dacoromanica.ro

XLI.

Iosif Şterca Şuluţiu despre uciderea trădătorului Ioan Dragoş la Abrud.

— *10 Maiu 1899* —

Am descris în „Memoriul" meu partea I, la pag. 53 şi în partea IV la pag. 29 catastrofa Abrudului şi suferinţele familiei noastre. Am arătat cum ne-au escortat cu 10 honvezi, cu intenţiunea, ca ajunşi la largul să ne împuşte. Am descris teribila soarte, ce ajunse pe miile de cetăţeni maghiari, mai ales pe femei şi copii, cari în acea noapte întunecoasă, când au atacat Românii armata maghiară, se aflau între două focuri. Cum trupa, cavaleria şi tunurile îi călcau şi turteau la pământ. Cum părinţii în întunerec şi în învălmăşeală şi-au perdut copii, iar aceştia rătăcind sbierau după părinţi, dintre cari unii cu restul trupei lui Hatvany au fugit la Ungaria, mulţimea însă s'a întors la Abrud. Mă perdusem şi eu de părinţii şi de fraţii mei.

Când m'am întors acasă şi am intrat pe poartă, Dragoş se cobora de pe trepte şi venia către mine.

— Nu mi-a succes, — zise el — ca să mă duc cu Hatvany îndărăt la Ungaria, am fost silit să mă întorc şi eu, împreună cu cetăţenii în oraş. Am întrat la d-voastră să-mi scap viaţa, dar toate odăile sunt pline de copii şi femei, Unguri

www.dacoromanica.ro

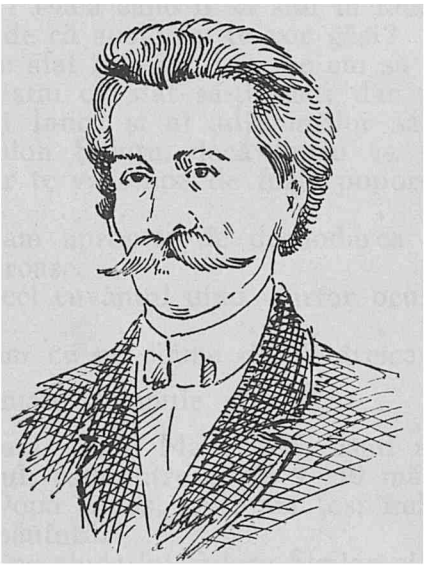

Iosif Sterca Şuluţ

www.dacoromanica.ro

şi Nemţi. Cred că nu e consult ca să rămân şi eu aici.

— Dar părinţii şi fraţii mei?

— Au scăpat şi ei cu toţii, sunt nelinişteiţi pentru-că nu ai sosit încă.

Dragoş s'a apropiat de fântână şi voia, ca cu vadra să se dea jos în fântână; era de tot înspăimântat şi confus.

— Ce faci? Până când o să stai în fântână şi cum poţi crede că acolo nu te vor găsi?

— Apoi ce sfat îmi dai d-ta; ce am să fac?

— Eu nu ştiu ce sfat să-ţi dau; dar ştiu că cuartierul lui Iancu şi al adjutanţilor săi, e la bătrânul Simion Şuluţu, dacă Iancu va sosi la timp, el sigur te va scăpa de furia poporului.

. . . . . .

Astfel ne-am apropiat de desnodarea acestei drame sângeroase.

Să dăm deci cuvântul unui martor ocular.

. . . . . .

Să ascultăm ce ne spune dl. Andreica:

Stimate domnule şi amice!

In dimineaţa de 10 Maiu 1849, când am cuprins Abrudul, cam între orele 9—10 mă aflam în casa lui Popa Amos, unde am fost îmbiat cu mâncare şi băutură.

Deodată vine sluga lui Şuluţu Simion şi spune, că lăncerii vreau să spargă poarta domnului său.

Auzind eu vorbele acestea, îndată am plecat într'acolo. Eşind în stradă am văzut la poarta Şuluţului, care era încuiată, mulţime de oameni; am alergat acolo, şi i-am întrebat: „De ce s'au adunat acolo şi de ce fac larmă?" Cu toţii strigau: „Aici este hoţul de Dragoş, care a vrut să ne desarmeze şi să ne dea pe mâna armatei ungureşti, ca să ne omoare; care în două rânduri,

www.dacoromanica.ro

în Câmpeni şi în biserica reformată din Abrud a zis că, armata ungurească în Abrud nu va intra; şi cu astfel de încercări a vrut să ne prăpădească".

La acestea eu le-am răspuns: „Dacă Dragoş e acolo, ca pe un prisonier, prin excortă să-l trimitem la Iancu în Câmpeni, unde după faptele lui va fi judecat".

La aceasta s'au învoit cu toţii, iar eu am strigat, ca să descue poarta, ce s'a întâmplat, iar după ce am întrat, am lăsat să se încue iară. Cum am întrat în curte îndată am văzut pe Dragoş îmbrăcat într'o ţundră albă, răzimat cu coatele peste târnaţ. Eu mergeam către trepte, iar Dragoş pornise din fundul târnaţului (coridor) către mine. Când am ajuns în târnaţ, cei din uliţă au rupt poarta şi veneau către noi. Văzând aceasta Dragoş, s'a apropiat de mine şi m'a îmbrăţişat zicând:

„Pe mine mă omoară, scapă-mă şi du-mă la Iancu".

Oamenii năvăleau pe trepte în sus, iar eu le-am strigat: „De oarece e prins să nu-i facă nimic, ci îndată să-l trimitem la Iancu".

Atunci unul l-a apucat de barbă, alţii de cap şi de mâni, apoi în capătul treptelor din jos „unul" l-a lovit cu un topor în cap, iar ceialalţi l-au străpuns cu lăncile astfel, încât în puţine minute nu s'a mai cunoscut trupul lui; după aceasta l-au tras în drum, şi de aci peste un maur (zid) l-au ţâpat (aruncat) într'o grădină.

Am auzit şi eu dela Simion Şuluţu, că cel dintâi a ajuns la Dragoş Tioc Todor şi Ioan Corcheş; apoi mai mulţi inşi, cari l-au despoiat de bani, orologiu şi inele.

[Din Partea a VI-a din *Memoriului lui Iosif Sterca Şuluţu de Cărpenis.* Sibiu 1889 pagina 36—41].

www.dacoromanica.ro

XLII.

Ioan Slavici despre împăraţii Diocleţian şi Constantin cel Mare.

Diocleţian, fiul unui sclav din Dioclea în Dalmaţia, nu putea să fie iubit de Romani. Deşi era bun oştean şi om chibzuit, nu se simte destoinic a purta el singur cârma statului, ci ia ca soţ pe *Maximian,* un fecior de ţăran din Sirmiu, om incult dar energic. Amândoi sunt apoi împăraţi şi poartă titlul *„August"* şi fieştecare dintre dânşii îşi mai ia câte un soţ, care poartă titlul *„Cesar"* şi anume Diocleţian pe *Galeriu,* un fost păstor de vite, iar Maximian pe *Constanţiu Cloru,* un om cult şi de o fire blândă.

Aceşti patru împăraţi împart apoi stăpânirea cu de o potrivă putere între dânşii. Diocleţian stăpâneşte din Nicomedia, ca împărat şi *domn* (Dominus), Asia, Egiptul şi Tracia; Cesarul Galeriu stăpâneşte din Sirmiu, Iliria şi Grecia; Augustul Maximian stăpâneşte din *Milan,* Italia, Africa şi insulele, iar Cesarul Constanţiu stăpâneşte din Trier, ţările dela Apus.

In acelaş timp cei doi Augusti se obligă, ca după o stăpânire de 20 de ani să se retragă şi Cesarii să ia titlul de Augusti.

Astfel statul roman îşi perde unitatea şi Roma încetează a fi capitala lumii din acele timpuri. Stăpânitorii sunt însă destul de tari, ca să apere

www.dacoromanica.ro

hotarele, ba Diocleţian mai şi întinde stăpânirea romană spre răsărit.

. . . . . .

In acelaş timp *Vandalii* şi *Goţii* dau năvală despre Dunăre, iar Egiptenii se răscoală şi proclamă împărat pe un anume *Achileu.*

Diocleţian îi face pe Goţi şi pe Vandali să se războiască între dânşii, apoi pleacă (297) în Egipt şi îneacă răscoala în sânge.

Pe când Diocleţian se afla în Egipt, regele Armeniei fusese alungat de Perşi. Galeriu pleacă cu oaste şi trece Eufratul, ca să-l ridice din nou în scaun. El sufere însă o grea înfrângere. Tratat apoi cu dispreţ de Diocleţian, el cere voie să facă o nouă expediţie şi nimiceşte oştile lui *Narse* într'o mare bătălie, în urma căreia regele regilor cere pacea.

In virtutea păcii încheiate de Diocleţian în 298 stăpânirea romană se întinde până la Tigru, ba chiar şi asupra trecătorilor ce despart Persia de Armenia şi de văile Caucazului.

Astfel răsbună Diocleţian moartea lui Valerian şi mai ridică odată vaza Romei.

Ca stăpânitor Diocleţian a fost aspru şi nemilos şi a persecutat în cei din urmă ani ai domniei deopotrivă cu Nero pe numeroşii creştini din împărăţia sa.

Dupăce în anul 303 îşi serbează triumful la Roma, se întoarce iar la Nicomedia, apoi în anul 305, împlinindu-se cei 20 ani de domnie, abdică şi se retrage la castelul său din *Salona* în Dalmaţia. Aici el mai trăeşte încă 8 ani, până la 313, în tignită retragere petrecându-şi timpul cu grădinăria.

In urma retragerii se produc noui tulburări în împărăţia romană şi Maximian stărue dim-

www.dacoromanica.ro

preună cu Galeriu să iee din nou stăpânirea, Diocleţian însă le răspunde:

„Dac'aţi şti voi, cât de frumoasă e varza din grădina mea, aţi înceta cu stăruinţele voastre".

Constantin cel Mare.

306—337.

Constantin fiul lui Constanţiu, s'a născut în a. 274 la *Naisus* în *Dacia.* Muma lui, *Elena* era fiica unui om sărac din apropierea *Nicomediei* şi avea încă din copilăria ei multe simpatii pentru creştini, care până în timpul acesta se sporiseră şi se organizaseră în toată împărăţia romană. Prin înrâurirea Elenei atât Constanţiu, cât şi fiul său Constantin ajunseră deci protectori ai creştinilor faţă cu Diocleţian şi cu Galeriu, cei mai nemiloşi duşmani ai creştinismului.

Luând în a. 305 titlul de „August" Constanţiu revoacă apoi edictele emise în timpul lui Diocleţian contra creştinilor.

După domnie de un an el moare şi legiunile proclamă urmaş al lui pe Constantin. Galeriu însă nu vrea să-l recunoască decât ca „Cesar" şi proclamă în locul lui pe Sever.

In acelaş timp se proclamă împăraţi *Maxenţiu* şi *Licinitu,* unul fecior al lui Maximian, iar altul prieten al lui Galeriu, ba Maximian ia şi el din nou puterea.

Aceşti 6 împăraţi se războesc apoi între dânşii timp de câţiva ani.

Sever şi Maximian mor la începutul acestor lupte, amândoi curmându-şi ei firul vieţii. Puţin în urmă în a. 311 moare şi Galeriu şi în locul lui se ridică *Maximin* ca al patrulea stăpânitor.

www.dacoromanica.ro

In a. 312 Maxenţiu, un om desfrânat şi nesăţios, care stăpânea din Roma toată Italia şi Africa, adună oaste, ca să pornească contra lui Constantin, care se afla cu oştirea lui la Rin. El trece Alpii risipind în mai multe rânduri oştirile lui Maxenţiu. Sosit, în sfârşit, în faţa Romei, Constantin nimiceşte în ziua de *28 Octomvrie 312* la *puntea milvică,* oştirea lui Maxenţiu, care cade şi el de pe punte şi se îneacă în Tibru.

Aceasta e lupta, în ajunul căreia i s'a ivit lui Constantin o *cruce luminoasă* pe cer şi în care el a dat năvală asupra duşmanului său sub un steag, pe care se afla o cruce.

După victoria aceasta Constantin, stăpân acum pe jumătate din întreaga împărăţie, se întâlneşte cu Liciniu la Milan şi încheie o învoială pentru înfrăţirea puterii şi pentru înlăturarea lui Maximin, care se aliase cu Maxenţiu. Tot în virtutea acestei învoeli s'a emis şi un *edict de toleranţă,* prin care creştinilor li se acordă libertate deplină.

Timp de 12 ani, până în 325, Constantin stăpâneşte Apusul, iar Liciniu Răsăritul. Nici aceşti 12 ani nu se petrec însă în pace. Dupăce învinge pe Maximin, Luciniu începe să unelteaască contra lui Constantin şi să-i asuprească pe creştini. Astfel încă în anul 315 isbucneşte un nou războiu, în care Constantin înfrânge puterea lui Liciniu în mai multe bătălii. Un alt războiu mai crâncen isbucneşte în anul 324. Bătut şi de astă dată la *Adrianopol,* la *Chalcedon* şi în Asia Mică, Liciniu renunţă în anul acesta la domnie şi se retrage la Tesalonic. Puţin în urmă însă el face noui încordări de a lua stăpânirea şi astfel moare în turci.

www.dacoromanica.ro

Ajuns astfel *singur stăpân* (325—337) Constantin ia hotărârea de a-şi muta reşedinţa în *Bisanţiu.* Incă în anul 326 (4.XI) el pune temeliile zidului de apărare, a palatului şi a celorlalte zidiri publice, iar în anul 330 (11Maiu) reşedinţa se mută în noua capitală, care de aici înainte se numeşte *Constantinopol,* adecă oraşul lui Constantin.

Stăpânind din Constantinopol, Constantin părăseşte toate tradiţiunile republicane ale Romanilor şi organizează statul roman pe baza principiilor despotice.

O deosebită purtare de grije a avut Constantin pentru organizarea bisericii creştine şi pentru ridicarea aşezămintelor ei.

Deşi înclina în toată sinceritatea spre biserica creştină, consideraţiunile politice îl făceau să-şi amâne botezul şi să respecteze tradiţiunile religioase ale lumii eline-romane. Astfel el era tot Pontifex Maximus ca împăraţii de mai 'naainte ai Romei. El însă a zidit multe biserici şi a dărâmat multe temple păgâne, ale cărora averi le-a dăruit preoţimii creştine.

Ocrotită de dânsul şi de muma sa Elena, care în anul 326 s'a botezat în apa Iordanului, preoţimea creştină s'a organizat ca corporaţiune deosebită, care avea mari privilegii şi se bucura de multe scutiri.

In anul 325 s'a întrunit la *Nicea primul conciliu ecumenic,* în care au fost representaţi toţi creştinii şi care a fost hotărâtor pentru întreaga desvoltare a bisericii creştine.

După tradiţiunile bisericii apusene, Constantin a fost botezat în curând după lupta dela puntea milveică de către Papa Silvestru. Cercetările istorice nu adeveresc însă aceste tradi-

www.dacoromanica.ro

ţiuni; Constantin a fost botezat pe patul de moarte (337) în Nicomedia de către episcopul Eusebiu.

După moartea lui, Constantin a fost pus dimpreună cu mumă-sa Elena între sfinţii bisericii creştine.

[Din *Istoria Universală. Manual pentru învăţământul secundar.* Partea I. Bucureşti 1891 pagina 284—287].

www.dacoromanica.ro

XLIII.

Ioan Ursu despre personalitatea lui Ştefan cel Mare.

Portretul din Evanghelia dela Voroneţ ne arată o statură mai puţin decât mijlocie, o faţă rotundă, roşcovană, ochi mari, adăpostiţi sub gene stufoase şi o frunte lată. Ingenunchiat, el ţine cu amândouă mâinile cartea sfântă a Evangheliei. Faţa lui trădează, pe lângă pietate, energie şi voinţă, iar ochii inteligenţă şi fruntea înţelepciune. In general o figură distinsă, frumoasă şi simpatică.

Aceleaşi însuşiri le relevă, în trăsături generale, contimporanii, cari au avut ocazia să-l cunoască direct sau indirect.

Medicul trimes de Veneţia ca să-l tămăduiască de greaua boală de picioare, de care suferia către sfârşitul vieţii, Matei Muriano, se exprimă despre el în chip foarte măgulitor.

„Amintitul Domn — raportează Muriano — este un om foarte înţelept şi demn de mare laudă, foarte iubit de supuşi, căci este blând şi drept, foarte vigilent şi darnic".

„Era prin natura lui isteţ, perfid, schimbăcios, activ şi mărinimos, pentru cari (calităţi) era poreclit de tineri vulpe şireată," — se exprimă despre el regele Sigismund, care a avut ocazia să-l cunoască cu ocazia expediţiei nefericite pentru

www.dacoromanica.ro

Poloni din 1497, în raportul făcut prin intermediul solului său Papei Leon X.*).

„Bărbat demn de admirat, întru nimic mai pre jos decât ducii eroi, pe cari îi admirăm..." scrie despre el contimporanul său Dlugosz, celebrul cronicar al Polonilor, foarte entusiasmat de vitejia lui Ştefan şi succesul avut contra Turcilor în bătălia dela Vaslui.

„Era însufleţit pentru lucruri frumoase şi mândru, pe lângă acestea harnic şi straşnic în război, scrie Bonfinius, panegiristul regelui Mătiaş Corvin cu ocazia descrierii expediţiei nefericite a stăpânului său în Moldova.*).

„Bărbat demn de amintire pentru toate veacurile prin mărimea sufletului, rafinărie, experienţa militară şi faptele săvârşite în chip norocos în contra regilor Turcilor, Ungurilor şi Polonilor..." scrie cronicarul polon Cromer.*).

„Bărbat cam trecut în vârstă, dar destul de predispus în suflet pentru războiu" — scrie Istvanffi, cronicarul ungur, adăugând că „credinţa era schimbăcioasă şi nestatornică".

Vestea despre vitejiile lui merse atât de departe încât un italian din Padova comunică ştirea, că Veneţia plăteşte 70—80.000 ducaţi soldă lui Ştefan, despre care scrie că e un „om foarte rafinat şi foarte fin în meşteşugul armelor".

„După cum în viaţă şi în plină sănătate, tot astfel în faţa morţii a arătat a fi şi teribil şi prudent", scrie un italian la 1504.**).

„Faptele tale contra Turcilor păgâni au adus atâta celebritate numelui tău, încât eşti în gura tuturor" scrie Papa către Ştefan.***).

---

*) Hurmuzaki II, 3, p. 171.
**) Raportul lui Lunardo Massari din Buda, 21 Aug. 1504. Hurmuzaki VIII, p. 41.
***) Hurmuzaki II, 1, No. 16, p. 14.

www.dacoromanica.ro

„Era bărbat viteaz, norocos şi cu frica lui Dumnezeu" scrie „Cronica moldopolonă"*)

„Fost au acesta Ştefan Vodă omu nu mare de statu, mîniosu şi degrabu a vărsa sânge nevinovat; de multe ori la ospeaţe omora fără giudeţu. Amintrelea era omu intregu la hire, neleaneşu şi lucrulu său îl ştiia a-l acoperi şi, unde nu gîndiiai, acolo îl aflai. La lucrare de războae meşter; unde era nevoe, însuşi nevoiia de să vârăia ca văzându-l ai săi să nu îndărăpteadze; pentru aceaia rar războiu de nu biruiia. Şi unde-l biruiia alţii, nu pierdea nădejdea, că ştiindu-se cădzut giosu să rădica deasupra biruitorilor... L-au îngropat ţara cu multă jeale şi plângere în mânăstire, în Putna, carea era de dânsu zidită. Atâta jale era, de plângea toţi că s'au scăpatu de mult bine şi de multă apărătură. Ce după moartea lui până astădzi îi dzic sfântul Ştefan vodă, nu pentru suflet, ce iaste în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fost om cu păcate, ci pentru lucrurile cele vitejeşti, carele nime den domni, nici mainte, nice după aceia l-au agiuns". (Grigorie Ureche).

Din cele ce ştim dela contimporani şi din analiza faptelor sale politice şi războinice rezultă că Ştefan a posedat toate calităţile, cari se cer dela un şef de stat: *o profundă cunoaştere a oamenilor şi împrejurărilor ştiind să forţeze împrejurările, sau să cedeze la nevoie; o excepţională putere de muncă şi spirit de jertfă şi mai presus de toate energie şi voinţă de fier, cari au făcut din el înainte de toate un om de fapte. Pe cât de meşter şi de viteaz era în războaie, pe atât de rafinat şi de şiret era în diplomaţie.* Aceste două însuşiri, cari împreunate, dau

*) Ed. Bogdan, p. 228.

www.dacoromanica.ro

cea mai mare valoare unui om de stat i-au fost recunoscute de aproape toţi contimporanii, cari au scris despre el. Graţie acestor două însuşiri, meşteşugul războiului şi rafinăria în diplomaţie, a putut să-şi menţină atâta vreme domnia şi să ducă barca statului său timp de 47 ani printre cele mai periculoase stânci.

[Din monografia *Ştefan cel Mare şi Turcii*. Bucureşti 1914, p. 184—186].

www.dacoromanica.ro

XLIV.

Silvestru Moldovan despre legăturile lui Horia cu societatea secretă „Orientul interior" din Viena.

Istoricii din secolul trecut n'au avut cunoştinţă, că *Horia şi soţii săi au fost membrii unei societăţi secrete („Orientul interior") şi că răscoala a fost ajutorată de membrii acestei societăţi.*

Iată momentul nou în ştiinţa istorică despre Horia!

Cu ajutorul acestor noui date *se par* a se clarifica, a se lumina unele „puncte întunecate" ale revoluţiei lui Horia, acoperite până acum cu vălul întunecimii.

Pe baza documentelor au constatat atât Szilagyi, cât şi Densuşanu, că la începutul răscoalei pe lângă cei trei — Horia, Cloşca şi Crişan — a mai fost şi *un al patrulea căpitan* al răsculaţilor. Cum Horia şi Cloşca n'au mărturisit nimic la interogator, ei au declarat, că nu ştiu nimic nici despre acest personaj. Dar din depoziţiile ţăranilor s'a aflat, că în adevăr a existat acel al patrulea şef al revoluţiei şi se pare că acesta a fost adevăratul *spiritus movens* al răscoalei, un cap nevăzut, care a dispărut dupăce s'a început răscoala.

Inainte de-a isbucni revoluţia, Horia a fost cu acest necunoscut în comunele *Bucium* şi *Muşca,*

www.dacoromanica.ro

unde a vorbit cu poporul. Ştia bine româneşte. Horia se purta cu mare respect faţă de el şi-l numia căpitan. In Munţii-apuseni nu l-a cunoscut nime, dar după depoziţiile ţăranilor el era om de statură înaltă, în etate cam de 50 ani, negricios la faţă şi se purta cu chipiu (calpag) roşu de soldat, avea două pistoale la brâu şi era încins cu sabie.

S'a crezut de unii, că necunoscutul ar fi fost Salis, un ofiţer austriac reformat din armată, proscris din monarhie şi urmărit. S'a constatat însă, că Salis pe acel timp nu se mai afla în monarhie şi nu ştia româneşte.

Cine a fost deci omul enigmatic, care a apărut pe sate, însoţit de Horia? Nu se ştie până azi. Dar considerând legăturile, ce le avea Horia cu societatea „Orientul interior" şi că această *societate ar fi ajutorat cu bani mişcarea revoluţionară,* ne întrebăm: *oare n'a fost necunoscutul marele măiestru al societăţii „Orientul interior" sau măiestrul lojei din Viena?* care să fi adus în persoană ajutoare pecuniare şi apoi s'a depărtat din teritoriul revoluţiei?

Un alt „punct întunecat" al revoluţiei îl formează întrebarea: *Ce acte a aruncat în foc Horia în momentul, când a fost prins şi legat în pădurea Scorocet?*

La această întrebare până acum nu s'a putut da un răspuns precis. Scriitorii unguri au fost de părere, că actele acestea au constituit *corespondenţa secretă* a lui Horia cu curtea din Viena, poate chiar cu împăratul (!?). Densuşianu e de părere, că actele au fost aşanumite porunci împărăteşti, în formă de patente, date în favorul ţăranilor, d. e. ca ei să fie conscrişi ca militari, etc.

Nu ne pare verosimilă nici această supoziţie,

www.dacoromanica.ro

căci ce motiv l-ar fi îndemnat pe Horia să nimicească aceste porunci, când ele erau cunoscute şi nu erau secrete.

Actele au fost de sigur corespondenţa secretă a lui Horia, dar nu cu curtea împărătească, ci vor fi fost *scrisori şi îndemnuri la revoluţie, emanate dela societatea „Orientul interior", ori dela loja din Viena.* Aceste a ţinut să le nimicească Horia, ca să nu se descopere societatea secretă.

In fine sosim la chestia cea mai însemnată a revoluţiei: *cine a dat îndemnul mai de aproape* lui Horia şi soţilor săi să desfăşoare steagul revoluţiei? *Motivul* este cunoscut: *opresiunea fără pereche a poporului român* din partea aristocraţimei. *Scopul* era eliberarea poporului din acest jug. Dar *îndemnul* mai de aproape, cu şansele de reuşită? *Cine* a îndemnat pe Horia să facă acest pas mare, cine l-a încurajat şi i-a dat ajutor moral şi eventual material? Căci ori cât de isteţ şi curajos va fi fost Horia şi soţii lui, fără o astfel de încurajare cu greu ar fi putut să se rezolve pentru revoluţia făţişă. Cu un cuvânt, folosind o expresie poporală, Horia *a trebuit să aibă pe cineva la spate.* Ori cine, care se ocupă cu cercetări istorice a trebuit să observe, că aici este o lacună. Istoricii unguri au umplut lacuna, susţiind direct sau indirect, că lui Horia îndemnul i s'a dat dela curte, dela împăratul chiar. Ei au născocit faimosul „Thut ihr das", ca şi minciuna, că Horia şi-ar fi luat titlu de „Rex Daciae". Densuşanu declară aceste scornituri, cari nu se pot adeveri, iar despre îndemnul, ce l-ar fi dat lui Horia Iosif II, e de convingerea că împăratul discutase cu Horia prea adânc chestiunea reformelor sale cu privire la Transilvania. Atât!

Este absolut exclus, ca Horia să fi fost îndem-

www.dacoromanica.ro

nat, şi încă în scris, de împăratul, ca să facă răscoală. Astfel nu rămâne altă supoziţiune, decât că Horia a fost *îndemnat, încurajat şi ajutat chiar, de societatea secretă „Orientul interior"*. Aceasta ne pare cu atât mai probabil, cu cât cei trei căpitani ai revoluţiei au avut mare trecere între membrii societăţii, căci vedem, că memoria lor după moarte a fost păstrată şi serbată cu sfinţenie în loja din Viena.

[*Momente noui din revoluţia lui Horia*. Braşov 1911, pag. 10-15].

www.dacoromanica.ro

XLV.

Avram Sădeanu despre întemeierea preparandiei*) române din Arad şi însemnătatea ei.

In 1807, când pe Iorgovici îl întâlnim pe calea de suferinţi şi de martir, fruntaşii bănăţeni: *Ştefan Atanasievici* din Lugoj, protopopul *Gheorghe Petrovici* din Belint, *Petru Popovici* din Bocşa şi *Dimitrie Ţichindeal,* parohul Becicherecului-Mic, înaintează o petiţie, în numele tuturor Românilor din Banatul-Timişan, împăratului Francisc I., în care stăruesc pe faţă pentru cultura naţională românească, isgonită prin stăpânirea exclusivă a clerului sârbesc. Ei cer cu insistenţă dela Maejstatea Sa, ca în locul răposatului director al şcolilor naţionale, Dimitrie Ştefanovici, să denumească un bărbat învăţat, cu caracter moral, care să cunoască temeinic limba românească; „un astfel de bărbat, care să delăture piedecile creşterii tinerimii române, ca aceasta tinerime la timpul său, luminată fiind prin şcoală, să şteargă opinia greşită, ce s'a format despre poporul român; un bărbat, care să trezească virtuţile strămoşeşti în neamul nostru, cari virtuţi nu s'au stins, ci stau numai înnăbuşite din pricina educaţiunii neglijate, ca astfel urmaşii spre cel mai mare folos al binelui public, să fie adevăraţi Români".

*) Şcoalei normale.

www.dacoromanica.ro

Lipsind pe acele vremuri la neamul nostru mijloacele de comunicare spirituală şi de propagandă ale ideilor naţionale, *întemeierea preparandiei din Arad, în 3/15 Noemvrie 1812,* fu un prea fericit moment, pentruca lupta începută să-şi poată câştiga, în lipsă de episcopie românească, un puternic centru de organizare şi propagandă. Şi aceasta cu atât mai mult, că D-zeu cel drept şi sfânt a dat, ca Majestatea Sa să denumească de profesori şi la acest nou focar de cultură românească pe cei mai luminaţi bărbaţi din sânul neamului nostru, de a căror activitate revizorul cărţilor româneşti din Buda, Petru Maior, leagă mari nădejdi pentru deşteptarea şi viitorul neamului nostru, când se exprimă astfel: „Ci osebit bine poate nădăjdui neamul românesc, dela catechetul Demetrie Cichindeal, parohul din Becicherecul-Mic şi dela cei trei profesori români, Constantin Diaconovici Loga, fostul cel dintâiu învăţător al şcoalei româneşti din Pesta; Iosif Iorgovici al frumoaselor învăţături şi al filozofiei doctor; N. Miuţia, pre carii înălţatul împărat... i-a resolvit să fie la Arad profesori"...

Aceşti profesori, n'au fost simpli teoreticiani, activitatea lor, munca lor nu s'a mărginit numai la afacerile strâns legate de şcoală, ci au fost în acelaş timp şi luminătorii şi conducătorii unui neam în toate chestiile, ce preocupau şi frământau sufletul neamului nostru pe acele vremuri. Cu drept cuvânt declară distinsul nostru istoric Papiu Ilarian, că „cultura Românilor din Ungaria are de a se mulţumi preparandiei din Arad şi zeloşilor ei profesori".

Aceşti profesori au înţeles adevărul, care se afirmă tot mai mult şi în zilele noastre, că un popor numai prin cultură naţională şi biserică naţională poate să ajungă la o soartă mai bună

www.dacoromanica.ro

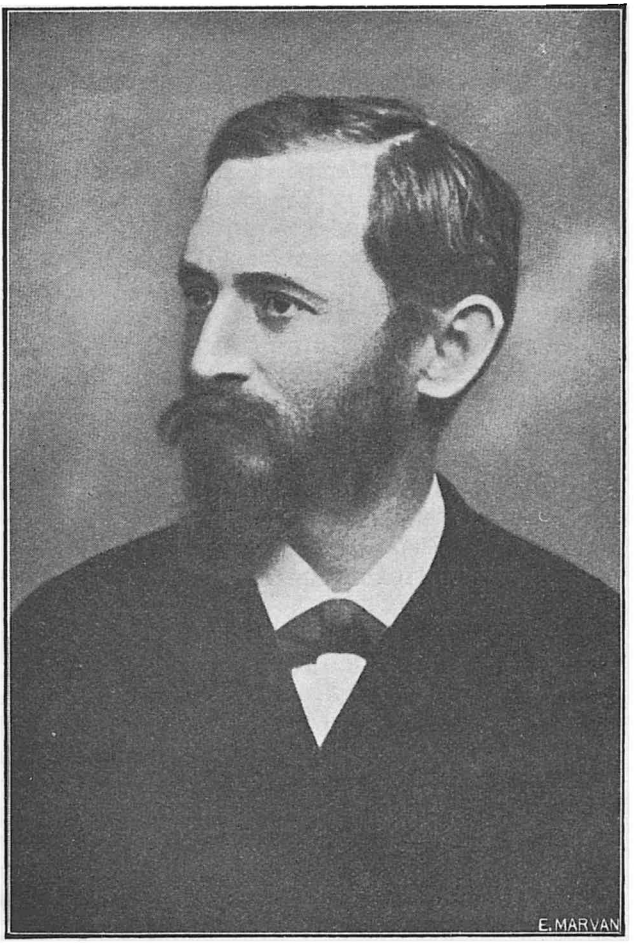

Dr. Ioan Mihalyi.

www.dacoromanica.ro

şi numai înzestrat cu armele culturii şi ale moralităţii, ce izvoreşte din „legea din bătrâni", poate să-şi înfăptuiască cu succes aspiraţiile şi idealurile sale legitime şi să-şi creeze un rol hotărîtor în concertul neamurilor. Numai azi, când ni se dă, să vedem progresele mulţumitoare, ce le-a făcut neamul nostru pe terenele vieţii sale culturale şi religioase, putem înţelege deplin, ce importanţă a avut preparandia din Arad şi ce rol trebuie să aibă şcoala românească şi dascălii ei luminători, pentru viitorul şi consolidarea neamului şi bisericii noastre.

Fără îndoială, preocupările şcolare şi culturale formează punctul cel mai esenţial din programul de vieaţă al neamului nostru. Şi de acest adevăr trebuie să fie deplin convinşi toţi aceia, cari au rol conducător în vieaţa naţională-bisecească a neamului nostru, şi prin aceasta răspunderea grea în faţa posterităţii. In acea măsură, în care vom contribui la întărirea instituţiilor noastre culturale, putem şi aştepta recunoştinţa generaţiilor viitoare, acea recunoştinţă, de care s'au învrednicit şi primii profesori ai preparandiei noastre.

Azi preparandia noastră stă sub adăpostul bisericii noastre naţionale şi conlucrarea armonică a acestor doi factori, a şcolii şi bisericii române, şi sprijinul reciproc întru promovarea intereselor religioase şi culturale ale neamului nostru, va asigura şi va întări temelia existenţei noastre, ca neam românesc pe aceste plaiuri. *Şcoala românească trăeşte prin biserica românească, iar biserica prin şcoala românească.*

Apostolia primilor profesori ai preparandiei din Arad ne va fi şi nouă, urmaşilor lor, un îndemn puternic de muncă, zel şi abnegaţie, pentruca acest institut să fie privit pururea de aceea, ce

www.dacoromanica.ro

a fost privit de înțeleptul Român, Gheorghe Popa, fost comite suprem al comitatului Arad, când zice despre acest focar de cultură românească:

„Ah! binecuvântată fie preparandia aceasta în vecii vecilor! Preparandia aceasta, de se vor căuta urmările ei în națiune desfășurate, ar trebui ai noștri să o venereze ca pe un fel de paladiu, ca ceva sanctuar, la care Românii în toți anii ca la o rugă ar trebui să concure"*).

[*Din «Apostolatul primilor profesori ai preparandiei noastre»*. Arad 1912 pag 7-8 și 25-27].

*) Această lucrare s'a scris la însărcinarea conferinței prof. din 25 sept. (8 oct.) 1912 și nu putea să cuprindă, în urma scurtimii timpului și țintei sale, materialul bogat, ce l'am cules de prin arhivele mari din Budapesta și Viena, cu privire la această epocă glorioasă. O altă lucrare mai întinsă va avea menirea, să prezinte acea luptă eroică de desrobire în deplină lumină, care ne va putea servi drept pildă pentru viitor.

Autorul.

www.dacoromanica.ro

XLVI.

Ion Mihàlyi despre diplomele maramurășene din secolul XIV și XV.

Nemo patriam quia magna est amat, sed quia sua. Seneca. Ep. 66.

Precum în genere nu se poate scrie istorie fără a avea la dispoziţiune isvoarele istorice, astfel nu se poate cugeta nici la scrierea istoriei Maramureşului, până ce nu va fi adunată şi publicată după putinţă toată materia referitoare la acest comitat.

Ăsta m'a îndemnat să dau publicităţii o parte din datele istorice referitoare la locul meu natal, adunate cu râvnă neobosită din tinereţele mele, şi să o pun la dispoşiţiunea onoratului public cetitor, nu cruţând nici osteneală multă, nici jertfe materiale.

In publicaţiunea de faţă trebue să mă restrâng la diplomele din secolul XIV şi XV pentru că documente din secolii anteriori ne-au rămas puţine, precum puţine se află şi în alte părţi ale Ungariei orientale; dar nici acele rămase, câte s'au publicat, nu eram în stare până acum să le adun toate; din secolul XVI şi următorii, ne-au rămas din contră multe, dar publicarea acestora trebuia să o las în sarcina altor puteri.

Documentele din secolul XIV şi XV privitoare la Maramureş, câte le cunosc după text, fără ex-

www.dacoromanica.ro

cepţiune toate le-am publicat în această colecţiune, dar afară de aceste, mai sunt încă foarte multe, şi-mi voi ţine de datorinţă plăcută să caut, să public şi acele, dacă Providenţa mă va ţine în viaţă, şi dacă publicul se va arăta cât de cât părtinitor faţă de această întreprindere.

Ţinutul la care se referă diplomele, e una din cele mai interesante regiuni ale Ungariei, nu numai pentru situaţiunea sa de o rară frumuseţă naturală, dar şi în privinţa etnografică, fiind acest ţinut un punct de contact alor trei popoare deosebite; aci este un adevărat „triplex confinium" unde poporul românesc de origine sudică se întâlneşte cu slavismul, care se întinde de către nord, şi cu Ungurii cari străbat de către apus; toate aceste popoare vorbesc şi azi acele limbi, şi în locurile lor străvechi urmează acele obiceiuri, cari le-au urmat atunci, când raza luminoasă a istoriei din diplomele aceste s'a revărsat asupra lor; puterei expansive a acestor popoare numai munţii înalţi dimprejurul comitatului pun margini.

Periodul din care provin diplomele, este epoca cea mai strălucită a Ungariei, bărbaţii de atunci cari au avut rolă mai însemnată ori mai modestă, ne-au lăsat pământ şi onoare de moştenire, şi sunt vrednici că memoria lor să nu fie peritoare.

Nici odată nu era Ungaria atât de liberă, independentă şi aşa de puternică ca în aceşti doi secoli. In lăuntru se bucura de bunăstare, în afară de autoritate distinsă. Plânsoarea fieştecui a aflat ascultare şi vindecare; dreptul celor asupriţi a fost apărat de apucăturile puternicilor, drept şi dreptate au domnit pentru toţi şi întru toate.

Inceputul diplomelor noastre cade pe anii aceia, când poetul cel mai mare al evului de mij-

www.dacoromanica.ro

loc, Dante cânta cu entusiasm în comedia sa divină:

O beata Ungheria, se non si lascia
Puì malmenare!*).

şi se sfârşesc diplomele în acele zile triste, când o oligarhie neînfrânată a răpit la sine toate, a împins poporul la o răscoală sângeroasă şi într'atâta a enervat ţara întreagă, încât acea nu peste mult a ajuns de pradă Turcilor învingători.

In diplomele acestea vom da de mai multe date istorice de interes public, ba încă şi de acele, despre care isvoarele noastre cunoscute nu fac amintire, de exemplu dieta de la Hatvan din anul 1442, expediţiunea bellică a magistrului Drag, împlinită din mandatul reginei Maria pe la anul 1384, în contra Lithvanilor, şi altele; dar toate aceste documente servesc pentru garantarea drepturilor de posesiune; asta era chemarea lor, la care au corăspuns pe deplin până în zilele noastre, destinaţiunei acestei avem să mulţumim conservarea lor.

Afară de numirile proprietarilor, vecinilor, martorilor şi ale altor bărbaţi, cari au luat parte la viaţa publică de atunci, mai aflăm şi o serie de numiri topice (de locuri) rămase până azi, cari toate dau un material bogat pentru filologia română, maghiară, ruthenă şi paleoslovnică.

Moşiile nu s'au donat atunci decât în recompensa meritelor şi serviciilor bellice, tot pentru astfel de servicii a fost fieşte cine întărit în posesiunea moşiilor sale, ţinute din moşi şi strămoşi, amintirea acestor servicii este interesantă pentru toţi; iar unde s'au ivit controverse în pri-

*) O fericită ţară Ungurească
De nu s'ar lăsa mai mult să o amăgească (Partea XIX)

www.dacoromanica.ro

vinţa posesiunilor, acolo ni-se îndreaptă atenţiunea la viaţa publică din comitat, la formele procedurei de atunci, la relaţiunile bisericeşti şi sociale.

Dar mai ales fiii comitatului acestuia se vor interesa, cum cuget, de publicaţiunea presentă, chiar şi de părţile ei mai neînsemnate, de oare-ce pe moşiile străbune, de multe ori împărţite, trăesc şi până astăzi în număr mare descendenţii acelora despre cari se face amintire în acele diplome; şi este legea naturei, că fieşte cine să-şi aducă aminte cu pietate de faptele însemnate ale străbunilor săi; pentru acea am aflat de bine să public toate scrisorile, fie şi fragmente, din acei doi secoli, dacă conţin vre-un nume de persoană, sau de localitate.

Din diplomele aci publicate ies acum întâiaşi dată la lumină 310 bucăţi, publicarea celorlalte era de trebuinţă nu numai pentru completarea colecţiunei, dar şi pentru aceea, că din multele publicaţiuni, în care au eşit, numai puţine se află, şi acele cu greu.

Unde mi-a stat la dispositiune documentul original, acolo am urmat ortografia de atunci, dar care le-am publicat după transcrise sau còpii mai moderne, la acele nu mi-s'a văzut (n'am aflat de cuviinţă) să schimb modul scrierii de acum cu cel ieşit din uz.

In privinţa cronologiei am întrebuinţat manualul profesorului meu de bună memorie Horváth Árpád, opul intitulat: „A diplomatikai kortan alapvonalai".

[Din *Precuvântarea* publicaţiei *Diplome Maramureşene* din sec. XIV şi XV. Sighetul Maramureşului 1900, pagina VII—X).

www.dacoromanica.ro

XLVII.

Sever Secula despre revoluţiunea lui Gheorghe Doja.

După ce cuprinsese cetatea Lipova, Doja trecuse Mureşul şi începuse să bată cetatea Şoimuşului, pe care apoi a lăsat-o în grija unui comandant al său; căruia cetatea i s'a predat la urmă; şi el însuşi a plecat cu grosul armatei sale spre Timişoara. „Iar pe când Gheorghe Doja era sub Timişoara (pe la mijlocul lunei Iunie) s'au adunat acolo mulţi cruciaţi".

La Timişoara era concentrată armata nobililor, sub conducerea lui Báthory. Era însă cetatea prea puţin provăzută cu muniţii, şi prea puţină armată avea ca să poată ţinea piept cu ţărănimea. Doja ajunge aproape să-şi deschidă drum în cetate, prin sfărâmarea unui zid şi abaterea canalului Bega. Bathori strâmtorat cere ajutor grabnic dela rege, jălindu-se totodată contra nobililor, cari l-au părăsit; se hotărăşte în acelaş timp de a cere ajutor şi de la vrăjmaşul său personal Szapolyai; să-l scape „din gura leului". In momentele cele mai supreme soseşte Szapolyai, acel principe al Transilvaniei, care la 1526 prea târziu a sosit la Mohács, iar la urmă a ajuns rege al Ungariei. Szapolyai lasă în Ardeal numai o armată mai puţin considerabilă la Cluj, care în urmă se măreşte cu un contingent

www.dacoromanica.ro

de Saşi şi Secui, şi zdrobeşte resturile din armata de revoltaţi, ajunsă prin Ardeal. Szapolyai pleacă în ajutorul Timişoarei pe la Porţile de fer; cu el vine şi armata înjghebată de episcopul catolic al Ardealului, iar în sudul Banatului i se alătură o armată de nobili. Pela mijlocul lunei lui Iulie soseşte la Timişoara. Mai vin cu o armată, sub conducerea vicebanilor din Belgrad şi Serbiu din Severin (Szörény). Şârbii şi Maghiarii au salvat nobilimea, căci „erau popoare slujitoare". Se dă o singură luptă, pe câmpul de lângă cetatea Timişoarii, la 15 Iulie. Armata lui Doja e zdrobită, şi însuşi Doja cu fratele său Grigore cad în mânile vrăjmaşului. Preotul Laurenţiu scapă cu fuga, dar la urmă şi el cade la Apath, zdrobit cu restul său de armată, de Bánffy. Lupte răzleţe se mai continuă câtva timp în diferite ţinuturi; sânt însă zdrobiţi revoltaţii fără mari jertfe, şi în scurt timp. Ca sfârşit al revoluţiunei se socoteşte înfrângerea oştirei principale, căderea lui Doja.

Doja odată prins, nobilimea îşi răzbună asupra lui. Cam pela 20 Iulie el e executat cu cele mai groaznice torturi. Dupăce în faţa lui a fost tăiat în bucăţi fratele său Grigore, el e pus pe un tron de fier infierbântat, pe cap i se pune o coroană de fier tot fierbinte, iar o samă de ostaşi de ai lui ţinuţi nemâncaţi câteva zile, sunt forţaţi să rupă cu cleşte fierbinţi din carnea „Regelui ţăranilor", şi să mănânce.

Astfel s'a sfârşit cea mai crâncenă revoluţie din Ungaria, care în patru luni de zile a mistuit peste 20.000 de oameni.

Nobilimea trebuia acum, dupăce a ajuns biruitoare, să-şi răzbune şi asupra generaţiunilor viitoare pentru decimarea suferită. Astfel, se convoacă statele. La 18 Octomvrie se deschid şedin-

www.dacoromanica.ro

ţele, şi durează 33 de zile. Se votează o lege de 71 articole, în cari se prevăd felurimi de pedepse pentru revoltaţi, şi se pun stavile nouă ridicării lor. De aci înainte „rusticanul" (ţăranul) nu mai poate fi înălţat la rangul de episcop, iar dacă ar fi ales, credincioşii nu sânt obligaţi să-i plătească birul preoţesc. Ţăranul îşi pierde dreptul de strămutare, el de-acum e „legat de glie". Ca for de judecată el nu mai are decât pe stăpânul său. Copilul când ajunge capabil de lucru încetează de a mai fi al părinţilor, el este al nobilului. Ţăranul datorează stăpânului 1 zi de lucru pe săptămână, o găină la o lună, 2 gâşte pe an (la Rusalii şi la Sf. Martin), un porc gras de zece gazde, 100 dinari pe an — adică un fiorin de aur — în două rate: la Sf. Gheorghe şi la Sf. Mihail; iar dacă undeva se plăteşte mai mult decât atâta, prin această lege nu are înţeles de a se abroga.

Pe această bază se construeşte legiuirea numită verbőcziană, prin care poporul românesc ajunge un popor care este declarat în Ungaria, numai ca tolerat, până când este trebuinţă de braţe muncitoare. Cu toate acestea poporul românesc nu sucombă, ci din vreme în vreme ridică capul contra asupritorilor săi, iar în veacul nostru lupta sa primeşte caracterul naţional.

[Din *Romanii in revoluţiunea lui Gheorghe Doja* (1514) Iaşi 1897, pag. 26–28].

www.dacoromanica.ro

XLVIII.

Patriciu Drăgălină despre Acaţiu Barcsai.

In anul 1644 a răposat Pavel Magnus (Nagy[1]), binemeritatul ban caransebeş-lugojan şi locul său îl ocupă Acaţiu Barcsay[2]). Rakoczy zice despre dânsul, că i-a fost camerariu, că s'a distins prin moralitate şi cumpăt şi ca diplomat i-a făcut servicii bune, iar acum ridicând arma întru apărarea libertăţii a excelat pe câmpul de luptă. Cu această recomandaţiune îl instítue în scaunul Banilor, ba George II. Rakoczy (1648—1660) l-a denumit comite suprem al comitatului Hunedoara şi i-a încredinţat misiuni diplomatice la Constantinopol. Rakoţeştii n'au presimţit cât de fatal are să le fie omul acesta.

A. Barcsay a condus cu înţelepciune afacerile districtelor Caransebeş şi Lugoj până la 1658. La îndemnul său principele voind să cultive spiritul militar al Lugojeneilor, despre care arhiepiscopul Strigoniului şi cancelariul regesc Nicolae Olahul scrie la anul 1536 „că toţi locuitorii sunt militari excelenţi", dispune George I. Rakoţi (1645), că toţi acei locuitori din Logoj, care se ţin de clasa economilor, să fie liberi şi sub anumite condiţiuni îndreptăţiţi la purtarea ar-

1) Pesty: Krassò vàrmegye története part. I. v. II. p. 344.
2) Ibid.: A Szörényi Bánság vol I. p. 95.

www.dacoromanica.ro

Patriciu Drăgălină

fost profesor la școala normală din Caransebeș.

www.dacoromanica.ro

melor, având în deosebi a servi principelui ca călăreți și să apere orașul. Militarii, fiind supușii Principelui și ai Banului, aveau să asculte de poruncile căpitanilor și oficerilor denumiți de Ban. Procesele Lugojenilor au să se judece d'aci încolo înaintea scaunului capitanal, iar apelațiunile sunt a se înainta la scaunul banal, prin care afacerile de drept se terminau fără multe spese, mai de grabă decât pe calea judecătoriilor ordinare. Obligamentul militar trece asupra posterității ,precum și asupra acelora, care se vor așeza aici mai târziu; îndatorându-se a cătăni, vor fi eliberați de jugul iobăgiei. Privilegiile acestea având de scop ridicarea virtuților militare și crearea unui corp de elită pentru excursiunile războinice ale Principelui, au fost întărite și din partea dietei din Cluj (1655), cu restrângerea, ca să fie valide numai pentru Lugojenii băștinași, excepționându-se iobagii, care vor căuta aici mai târziu refugiu [3]).

Două momente, anume: amestecul Principelui în afacerile Moldovei, unde cu ajutorul *bătrânului Matei Basarab* ridică pe *Ștefan Gheorghiță* în locul lui *Vasile Lupu* în scaunul Moldovei, și expediția tragică în contra Poloniei (1657), întreprinsă fără voia Turcilor, grăbiră căderea lui George II Rakoczy, care a fost fără îndoială, un principe zelos, viteaz, energic, dar iubitor de mărire și aventuri. Înalta Poartă, declarându-l „de rebel și nevrednic" să șază în scaunul principilor transilvăneni, provocă staturile să-și aleagă alt principe.

De frica Turcilor și a chanului tătăresc Ghirai, care era gata să năvălească în Ardeal, aleseră staturile în Alba Iulia (Noemvrie 1657) pe

---

Pesty : Krassó vármegye története, part. 1. vol. II. p. 344-345.

www.dacoromanica.ro

Francisc Rhédey de principe, cu condiţiune, să abzică în folosul lui Rakoczy, dacă îi va succede a se împăca cu Turcii. Marele vizir, mulţumit cu alegerea lui Rhédey, îi trimite diploma de întărire; pentru darul danaic însă pretinse cetatea Ienopolea. Partisanii lui Rakoczy se opuseră; şi Rhédey însuş îndemna staturile adunate la Mediaş (1658) să nu accepte cererea Turcilor, zicând: „că dânşii vor pretinde în curând Lugojul şi Oradea Mare". Pe când dieta se consulta, Secuii şi haiducii lui Rakoczy atacă Mediaşul, cetăţenii înfricaţi le deschid porţile, iar staturile îl aleg Principe a doua oară. Înţelegând Sultanul de cele petrecute în Ardeal, trimise ordin paşei din Buda, ca să cucerească numai decât Ienopolea. Staturile adunate la Alba-Iulia temându-se să voteze Principelui ajutoriu, dânsul porni în fruntea mercenarilor, — erau la 9—10.000 — în contra duşmanilor şi lovindu-i lângă Lipova îi bate într'o luptă sângeroasă. Rakoczy ducându-se d'aici la Oradea Mare, se ruga de marele vizir Köprili: să fie întărit în domnie.

Turcii îi răspunseră cu armele în mână. Ei îndreptară un corp de armată spre Ienopolea şi Tătărimea spre Transilvania. Ienopolea capitulează în 2 Septemvrie 1658, fără resistenţă, iar Transilvania e devastată atât de îngrozitor, încât staturile adunate în Şinca Mare, trimit la marele vizir pe Acaţiu Barcsay, Francisc Daniel, Secuiul şi pe Ioan Lutsch, judele Saşilor, cu instrucţiunea vagă, să mântuie Ardealul de cruzimea barbarilor [4]).

Barcsay avea cunoştinţă, nainte de a pleca spre Ienopolea să tracteze de pace, că Köprili l'a fost designat de următoriu al lui Rakoczy, şi

4) Fessler: v. IV. p. 287.

www.dacoromanica.ro

ambiţiosul Ban era hotărât să se urce cu ori-ce preţ în scaunul Transilvaniei.

Pertractările au început la 7 Septemvrie, şi au ţinut 7 zile. Din ţinuta şovăitoare a deputaţiunei Köprili câştigă numai decât convingerea, că pretensiunile sale au să fie primite. La cererea Turcilor de a se ridica tributul de până acum al Transilvaniei şi de a li-se da cetăţile Lugoj şi Caransebeş dimpreună cu ţinutul lor, observa Barcsay: că nu-s împuterniciţi nici la extrădarea cetăţilor numite, nici la urcarea tributului. Prin acest răspuns în doi peri Barcsay n'a voit altceva, decât să ascundă intenţiunile sale frivole, căci prea de grabă subscrise următoriul pact: 1. Tributul Ardealului se urcă dela 15.000 la 40.000 de galbeni; 2. Ţara se obligă a plăti 500.000 taleri ca spese de războiu. 3. Lugojul şi Caransebeşul se predau Turcilor; 4. Din venitele acestor districte, care dimpreună cu satele şi cu iobagii lor se despart de Transilvania şi se anexează sandjacului timişan, se trimit anual 15.000 galbini ca milostenie la Mecca şi Medina.

Imediat după subscrierea acestui pact, marele vizir denumì (14 Septemvrie 1658) de principe pe Barcsay şi investindu-l cu insigniile domneşti îl trimise în Transilvania. Deja în 12 Septemvrie, aşadară înainte de încheierea definitivă a pactului şi înaintea investirei, Barcsay provocase districtele şi cetăţile menţionaate să se predee de bună voie Turcilor. Prin jertfa aceasta, scrie dânsul, s'ar scutì celelalte părţi ardelene de robie, şi cetăţile de nimicire, căci „pentru duşmăniile din anii trecuţi şi pentru cerbicoşia lui Rakoczy" Turcii fiind înverşunaţi, abia a putut să-i îmblânzească şi să-i abată dela răsbunarea cruntă ce aveau de gând să o săvârşească.

www.dacoromanica.ro

Adauge în fine promisiunea seducătoare, că după ce va ocupa tronul Ardealului, va da locuitorilor în locul moşiilor perdute, altele de aceeaş valoare în Transilvania*)ì

Condiţiunile acestui pact au produs amărăciune atât între Transilvăneni, cât şi între locuitorii districtelor astfel, că după un an de zile trebuì să fugă din ţară şi să caute scăpare la Turcii din Timişoara**), de unde iarăşi scrise Lugojenilor şi Caransebeşenilor (9 Octomvrie 1659), să se închine sultanului***). De frica oardelor tătare, concentrate între Caransebeş şi Lugoj, locuitorii, trebuiră să se supună Turcilor.

Tractatul, ce-l încheiă Acaţiu Barcsay, cel din urmă Ban caransebeş-lugojan, cu Turcii, formează fără îndoială un moment epocal în viaţa districtelor bănăţene. Ajunse ele prada inimicilor creştinătăţii, măreaţa autonomie districtuală a Românilor bănăţeni apune pe vecie. Cercetând causele, care au pricinuit căderea, trebue întâi, să constatăm, că schimbarea sistemului de apărare, întemeiat pe cete de mercenari, cari îşi vărsau sângele nu pentru binele popoarelor, ci pentru interesele omului care plătea, — a zguduit din temelie vechia organizaţie militară a Românilor şi a grăbit decadenţa virtuţilor ostăşeşti. A doua: vina o poartă stăpânitorii ardeleni, care sub masca patriotismului şi a conservării independenţei naţionale, făcându-se vasalii Turcilor, le deschid porţile ţerii, s'o pustiască, s'o stoarcă şi apoi s'o îngenuncheze. Zapolya aduce oardele barbare în ţară, Gavriil Bethlen le cedează Lipova, iar Acaţiu Barcsay le jertfeşte independenţa districtelor din Banat.

*) Pesty: Szörényi Bánságv. II pp. 172, 171.
**) Fessler: v. IV p 290
***) Pesty. A szörényi v. II. p. 173 şi Krasso vármegye története, părt. I. v .II. p. 348.

www.dacoromanica.ro

In pacea dela Vasvar (1664) a sancţionat cu împăratul-rege *Leopold I* trădarea comisă de Barcsay. Intr'un punct special, se dispune, ca să fie Caransebeşul şi Lugojul cu teritoriile lor a Turcilor; astfel districtele acestea, rămân d'aci înainte fără întrerupere sub stăpânirea turcească până la anul 1688, când, după multă vărsare de sânge, vulturii împărăteşti izbândesc asupra semilunii.

[Din *Istoria Banatului Severin*.. Partea II-a. (Severinul sub stăpânirea principilor ardeleni până la predarea cetăţilor Caransebeş şi Lugoj în mâinile Turcilor 1620-1568), Caransebeş, 1900 pag. 138-144].

www.dacoromanica.ro

XLIX.

Vasile Mangra despre mitropolitul Sava Brancovici.

Dr. Augustin Bunea încearcă să scoată argumente pentru a arăta că mitropolitul Sava a fost un episcop *calvinizant*, un apărător al ortodoxiei calvineşti! „Cine va asemăna punctele poruncilor, ce le-a dat Sava Brancovici preoţilor români, zice Dr. Bunea, cu condiţiunile calvinizătoare, ce le puneau principii ardeleni în veacul al 17-lea episcopilor româneşti, va afla o consonanţă frapantă (?) între poruncile lui Sava şi condiţiunile principilor calvini, nu numai în fond, ci chiar şi în termini sau cuvinte"[1]).

Noi am asemănat punct de punct aşezămintele mitropolitului Sava cu condiţiunile principilor calvini George I Rakoczy şi Apafi şi n'am găsit nicăiri acea „consonanţă frapantă". Şi ceeace e mai important, *n'am găsit nicăiri dispoziţiune în aşezămintele lui Sava, ca să se propună şi să se înveţe catechismul calvinesc*, impus prin decretul lui Rákoczy I din 1643.

Dar, ca să înlăturăm orice nedumerire, vom cerceta pe rând argumentele, pe care se întemeiază Dr. A. Bunea:

1. „Sava este cel dintâi episcop românesc, care cu iscălitura sa proprie numeşte obiceiurile româneşti „bobonoşaguri" (superstiţiuni) întocmai

1) Dr A. Bunea, Ierarhia Românilor p. 266-7.

www.dacoromanica.ro

cum le numiau în decretele lor principii calvineşti şi dispune cassarea lor".

Neexact! Decretul lui G. I. Rákoczy în punctul 7, precum se poate vedea în text, nu se raportă la obiceiurile româneşti în general, ci în special la „superstiţiile cele băbeşti" dela îngropăciuni; iar mitropolitul Sava nu pentru a urma condiţiunilor calvinizătoare ale lui Rakoczy I, ci în conformitate cu învăţătura bisericii ortodoxe, dispune protopopilor, preoţilor şi mirenilor, ca la funcţiunile religioase „de bobonoşaguri *ce nu este scris la tipic,* să nu se ţie"; care va să zică, el ordonează preoţilor să se ţină de *tipic,* adecă de prescripţiunile cărţilor rituale ale bisericii orientale, oprind amestecarea practicelor necreştine (superstiţioase) în serviciile religioase ale bisericii, ceeace este o datorie impusă prin sf. canoane fiecărui episcop şi preot ortodox.

2. „Sava este cel dintâi episcop românesc, care cu iscălitura sa proprie dă poruncă preoţilor româneşti să procedă la administrarea tainelor aşa precum prescrie „Molitvelnicul" calvinesc din 1564, iar nu după Molitvelnicul bisericei orientale".

Această poruncă nu există, mitropolitul Sava n'a dat-o şi nu avea rost s'o dea pentru aplicarea prescriselor unui Molitvelnic tipărit cu o sută de ani în urmă, ca adaus la Tâlcul evangheliilor lui Coresi, necunoscut preoţimei din timpul său, care nici nu se ştie dacă se va fi întrebuinţat în vre-o biserică românească. Şi tocmai pentrucă mitropolitul Sava n'a dat astfel de poruncă, Dr. Augustin Bunea încearcă să dovedească existenţa ei, comentând în mod subiectiv şi arbitrar aşezămintele lui.....

Dr. Augustin Bunea nu e de fel corect în expu-

www.dacoromanica.ro

nerile sale. „Cina Domnului" era prescrisă prin decretul lui George I Rákoczy din 1643, unde se zice la punctul 4: „cumcă sf. taină a cinei Domnului" şi „paştile" nu sunt sinonime, cum socoteşte Dr. Bunea. Cina Domnului este sf. cuminecătură, adecă pânea şi vinul consacrate, iar paştile sunt anafora cu vin ce se dă şi astăzi în multe biserici în ziua de Paşti creştinilor spre deosebire de anafora din celelalte zile de Dumineci şi sărbători de peste an. Noi nu credem că paştile româneşti ar fi o instituţie calvinească...

Teolog luminat, mitropolitul Sava a căutat să desrădăcineze din popor nu obiceiurile naţionale, cum afirmă Dr. Bunea, ci acele obiceiuri, cari nu se unesc cu dreapta credinţă, precum sunt vrăjile, sărbătorile mitologice: Marţia şi Miercurea; obiceiul de a nu îngropa morţii în zi de Luni sau Miercuri; arderea dobitoacelor în frunte cu luminarea; facerea focului în curtea casei în Joia mare sau la Blagoveştenii, ca să vină morţii să se încălzească, turnarea apei pe pajişte, să bea morţii şi altele.....

Aşadar în aşezămintele scrise, ce ne-au rămas dela mitropolitul Sava, nu se cuprinde şi nu se învaţă nimic, ce ar fi contrar cu doctrina, cultul şi disciplina bisericei ortodoxe orientale de cumva Dr. A. Bunea nu presupune ca învăţătură calvinească aceeace nu se zice şi nu se porunceşte acolo; dar faţă cu ceea ce nu e exprimat, stau dispoziţiunile positive ortodoxe ale aşezămintelor lui Sava, precum: ca dela popa, care se va face vornic la nunte şi va juca şi va umbla beat prin târg şi la cârciumă şi se va face măscărici şi vrăjitor sau va face cununie clandestină. să i se ia popia; ca creştinii să se cuminece de 4 ori într'un an, adecă în cele 4 posturi; ca preoţii să vestească cuvântul lui D-zeu... să săvâr-

www.dacoromanica.ro

şească serviciul divin în toate zilele, sau cel puţin, pe lângă Dumineci, în zile de Mercuri şi Vineri, precum şi în sărbători, iar în posturi să facă *slujbă în toate zilele,* etc.

Intrebăm acum: Mitropolitul Sava, pentrucă era un episcop „calvinisant" ori pentrucă era ortodox, porunceşte preoţilor să facă slujbă în biserici în zilele de Mercuri şi Vineri şi în toate zilele în posturi, când ştiut este că calvinii nu au posturi? Evident că astfel de dispoziţiune nu putea să provină decât dela un episcop ortodox. Dovadă că Sava era un episcop ortodox, este şi suplica prin care „mai mulţi credincioşi, protopopi şi preoţi" îl acuzară chiar în anul 1680 la principele Apafi, rugându-l să promoveze opera reformaţiunei între Români, căci pentru aceasta îl va binecuvânta Dumnezeu, ceeace ei n'ar fi cerut dela Principe, dacă Sava ar fi propagat calvinismul în biserica românească.

Dar să cercetăm mai departe, interesatu-s'a şi lucrat-a mitropolitul Sava pentru cultura poporului român? Căci Dr. Bunea zice că „nu s'a îngrijit de loc de şcoală, de limba şi literatura română, n'a tipărit nici o carte românească, ba chiar şi tipografia românească din Alba Iulia a înstrăinat-o ori a lăsat-o să dispară, pentru care „sârbul" Sava nu avea nici un interes a o vedea în reşedinţa sa"**).

Cu toate acestea *cele dintâi începuturi pentru instrucţiunea poporului le-a făcut mitropolitul Sava* prin aşezămintele sale: „Iară pentru ca să se mai întărească şi pruncii, nefiind işculă, *unde să înveţe, tot creştinul să-şi ducă pruncii la biserică să-i înveţe cum este scris mai sus*" adică Tatăl

*) *Történelmi Tár* 1878 p. 706.
**) Dr. A. Bunea, *Vechile Episcopii* p. 117, 124, 125.

www.dacoromanica.ro

nostru, Credeul, 10 porunci, cum se făcea pe multe locuri până chiar la 1848*).

Tot astfel şi în privinţa limbei naţionale române, mitropolitul Sava este cel dintâi între toţi chiriarchii bisericilor din Ţările-Româneşti, care a făcut dispoziţiuni positive pentru introducerea ei în biserică şi la toate serviciile divine, prin aşezămintele din 1675, unde se zice la punctele a) şi b): *Cuvântul lui D-zeu să se vestească în limba noastră, românește, creştinilor în biserică şi unde va trebui şi va fi lipsă. Care cărţi sunt scrise şi scoase pe limbă românească, să se cetească şi să se înveţe în biserica creştinilor şi într'alte locuri, unde va fi l.psă".* Ei dar, când Sava Brancovici inculcă preoţilor săi predicarea cuvântului dumnezeesc în limba română, zice Dr. Bunea, el „numai secundează veleităţile principelui calvinesc Apafi, de a calvini întreagă biserica românească".

Pe de-o parte adică îi face proces că nu s'a îngrijit de limba română, fiind el „precursorul sârbiei bisericii româneşti"**), iar când se vede pus în faţă cu dispoziţiunea făcută în interesul limbei româneşti, atunci întoarce foaia zicând, că mitropolitul Sava numai secundează veleităţile principelui calvin, pentru a calvinisa întreagă biserica românească!

Noi însă am arătat în cele premerse, că mitropolitul Sava n'a calvinisat, ci constant a luptat pentru ortodoxia bisericei române. Iar că el ar fi lucrat pentru sârbirea bisericei române, aceasta este o deducţiune din premise falşe, cumcă Sava adecă numai silit de decretul lui Apafi din 1669 impune preoţilor să predice cuvântul lui D-zeu românește şi să citească cărţile scoase pe limba

*) Dr. A. Bunea, Ierarhia Românilor p. 260
**) Dr. A. Bunea, Vechile Episcopii p. 125.

www.dacoromanica.ro

românească; *„dar ca să lase o ușiță pentru mântuirea limbei slavonești"*, Dr. Bunea spune că Sava „adauge că *aceasta să se facă acolo,* unde va trebui și va fi lipsă"*), mistificând cu vădită intențiune, căci aceasta să se facă acolo este adausul său, nu al lui Sava, care zice explicit: Cuvântul lui D-zeu să se vestească în limba noastră românește creștinilor *în biserică* și unde va trebui și va fi lipsă"... El poruncește deci, ca *nu numai în biserică* să se vestească cuvântul lui Dumnezeu românește, să se citească și să se învețe cărțile care sunt traduse în limba românească, ci și *într'alte locuri,* în afară de biserică, unde va fi lipsă și trebuință... Prin urmare Dr. Augustin Bunea reproduce falș cuvintele lui Sava...

Este adevărat, că Sava n'a tipărit nici o carte românească, dar n'a tipărit nici sârbească... ca de aci să se poată deduce logicește sârbismul său și aversiunea lui pentru literatura română, căci nu fiecare episcop e totodată literat și scriitor. Intre episcopii și mitropoliții români din sec. XVII găsim foarte puțini scriitori, cari s'au ocupat cu tipărirea de cărți, astfel că timp de peste 20 de ani dela aparițiunea Pravilei cei mari (1652) nici în Principatele Muntenia și Moldova nu se mai tipărește nici o carte. Noi însă credem că Sava a mai preferit a nu tipări nici o carte românească, decât să fie silit a o tipări în spirit calvinesc și în adevăr el n'a tipărit nimic pentru propaganda calvinească**).

Mitropolitul Sava II Brancovici (1656-1680) Arad 1906 p. 82.

*) Ibidem 137.
**) T. V. Păcățian. Istoriografi vechi p. 155 și N. Iorga, Sate și preoți p. 342.

www.dacoromanica.ro

L.

Augustin Bunea despre Popa Ioan din Aciliu.

Dela suirea lui Petru cel Mare, ca singur domnitor, pe tronul Rusiei (1689), Muscalii au început a trezi în popoarele creştine, cari gemeau sub jugul turcesc, speranţa, că numai dela dânşii le poate veni mântuirea din sclăvia nesuferită. Dar nu numai în ţările turceşti, ci şi în alte provincii, unde se aflau „pravoslavnici", erau ademeniţi creştinii cu o soartă mai bună, care le poate veni numai din Rusia. Legăturile Muscalilor cu „pravoslavnicii" din monarchia austriacă în tot secolul al 18-lea astăzi nu se mai pot trage la îndoială, iar actele oficiale ne dovedesc, că curtea rusească a intervenit şi pe cale diplomatică la curtea din Viena în toate turburările religioase, cari le-au provocat Sârbii prin călugărul Visarion de la 1744 până la 1750, şi de atunci până la moartea episcopului Aron (1761) prin alţi numeroşi emisari. N'au lipsit nici agenţii muscăleşti, trimişi anume în Ardeal şi Bănat, cari îndemnau poporul a se lăpăda de uniune şi chiar a trece în masse în împărăţia Ruşilor*).

Cei mai folositori agenţi însă pentru planu-

*) Vezi N. Iorga *Istoria literaturii romane in sec XVIII* t. I. p 440 şi *Un călător bănăţean în Rusia*, notiţă tipărită în «Tribuna poporului» din Arad Nr. 102. 1901. Hurmuzaki, Fragm. II. p. 251, Dr. A. Bunea *I. I. Klein*, p. 251.

www.dacoromanica.ro

rile politice şi religioase ale Muscalilor, erau aceia, cari se puteau recruta printre Români.

Intre aceştia vestit este *popa Ioan din Aciliu*, care *a înscenat mari turburări în Transilvania în cursul anului 1758.* Despre trecutul şi faptele lui avem două acte importante, unul emanat dela guvernul transilvan în 14 August 1758 şi altul dela vicariul general Gherontie Cotorea din Blaj în 19 Ianuarie 1759 adresat episcopului său. Aceste acte şi alte notiţe, ce le găsim prin scrisori oficioase, ne arată, că popa Ioan s'a născut pela anul 1720 în Aciliu comună situată pe atunci în comitatul Albei, nu departe de Săliştea Sibiului, unde a fost cuibul celor mai intensive agitaţiuni antiunioniste dela 1744 încoace. Moşul şi tatăl lui Ioan fuseseră preoţi uniţi în Aciliu, unde şi acesta a petrecut anii copilăriei. De aci ca tânăr trecu în Muntenia şi după aceea în Rusia (Moscovia). Aci petrecu ceva timp mai îndelungat spre a studia teologia. Când însă lucrurile au fost puse la cale, ca sihastrul Visarion să intre din Banat în Transilvania la 1744, popa Ioan se întoarse din Rusia în Muntenia şi de aci trecu la Sălişte, tocmai pe când sosi acolo şi impostorul Visarion. Aci el era conducătorul secret al tulburărilor, cari au urmat după aceea dela 1744—1748, şi nu numai a pus la cale deputaţiunile Românilor din Făgăraş şi din districtele Sibiului, Mercurei, Sebeşului, Orăştiei şi Dobrei trimise la Viena pe la sfârşitul anului 1748, ci le şi însoţi împreună cu un călugăr din districtul Făgăraşului. In una din aceste deputaţiuni a fost şi preotul Măcinic şi mireanul Oprea Miclăuş din Selişte şi preotul Ioan din Galiş, pe cari în Viena i-au arestat, şi i-au tri-

www.dacoromanica.ro

mis în fortăreaţa Kufstein de lângă Innsbruck în Tirol, de unde Oprea a scăpat în 1756, şi probabil n'a mai putut fi prins*). Văzând că aceste deputaţiuni n'au obţinut ceea ce doriau, şi că împărăteasa a dislocat trupe în Sălişte şi alte comune, popa Iuon se temu a se întoarce în Transilvania şi împreună cu călugărul amintit din părţile Făgăraşului porni din Viena deadreptul la Moscova, unde dobândi un ajutor pentru o mânăstire din Transilvania. Banii muscăleşti s'au dat la mâna călugărului, pe care însă popa Iuon, când se întorceau amândoi din Rusia, îl despoiă de bani. Din Rusia Popa Iuon veni în Muntenia, şi după ce revoltele înscenate în contra uniunei, au fost înăduşite cu totûl pe la 1750, el crezu că a sosit timpul de a se putea întoarce fără pericol în satul său natal. Trecu deci graniţa la Aciliu şi se căsători cu fata unui neguţător. Apoi împreună cu socrul său, şi cu fruntaşii satului se ruga de protopopul ùnit, să-i dea vre-o funcţie bisericească şi să-i conceadă a locui în casa, în care şezuse tatăl său ca paroh. Protopopul îl puse cantor la biserică, căreia popa Iuon i servi în pace şi linişte până la 1754, când succesele obţinute de Mitropolitul sârbesc din districtul Halmagiului îl îndemnară a se pune în serviciul turburărilor înscenate de acelaşi mitropolit în părţile meridionale ale Transilvaniei. Mergând la Carlovăţ popa Iuon fabrica în limba română un decret dela împărăteasa, pe care-l întări cu un sigil luat depe vreo diplomă aflată acolo**), şi în care se zice, că Maestatea Sa concede Românilor din Transilvania să-şi păstreze religiunea grecească, şi să-şi

*) Protocolul magistratului din Sibiu, din 2 Iunie 1756, şi «Plângerea mânăstirei Prislopului» în Telegraful român din Sibiu Nr 29 din 1898.
**) Acest decret se află în traducere latină la P. Bod a. 1759.

www.dacoromanica.ro

Dr. Augustin Bunea

Născut la 4 August 1857. Ales membru al Academiei Române la 28 Maiu † 18 Noembrie 1909.

www.dacoromanica.ro

aibă preoţi după rânduiala bisericei orientale, şi că cine se opune la aceasta va cădea în disgraţia împărătesei şi va fi pedepsit ca turburător de pacea şi liniştea publică.

In primăvara anului 1756 Popa Iuon se întoarse din Carlovăţ, şi purta din sat în sat patenta falsă a împărăţiei, publicând-o poporului. Prinzând de veste, guvernul transilvan cu decretul din 29 Aprilie 1756 a dispus, să publice poporului, că patenta este falsă, şi cei ce amăgesc poporul cu ea, să fie ameninţaţi serios cu pedeapsa*).

In August 1756 îl găsim pe popa Iuon în Sălişte, unde amăgea poporul cu neadevărul, că el ar fi fost în Viena la Curtea împărătească, de unde a adus patenta amintită.

Mai târziu merse din nou la Carlovăţ, unde se sfinţi preot. Aci pe cei ce veneau din Ardeal îi îndemna cu cuvântul, iar pe cei de acasă cu scrisori viclene, să se lapede de episcopul unit.

Pe la începutul anului 1758 turburările în Transilvania, în urma stăruinţelor guvernului, începuseră a se mai linişti, mai mult prin aplicare de mijloace blânde, decât violente. Aceasta însă nu convenea planurilor mitropolitului sârbesc, care fără de turburări grave nu putea avea nici o bază de a mai reclama pentru sine jurisdicţiunea asupra Transilvaniei. De aceea socoti, că este timpul suprem să trimită pe popa Iuon iarăşi în Transilvania*). Acesta înainte de a pleca îşi pregăti calea, trimiţând înaintea sa în Fevruarie 1758 doi ţărani din Seliştе, cari se întorceau din Viena, şi cari trecând prin scaunul Orăştiei vesteau poporului ca lucru sigur,

*) Protocolul magistratului din Sibiu dela 10 Mai 1756.

*) Ulfeld către împărăteasa în protocolul conferinţei din 10 Dec. 1758 zice: So kann man .. deutlich ersehen, wie die Abschichung des *Iuon* sanunt allen übrigen, von Metropoliten verordnet, und dirigieret worden seie.

www.dacoromanica.ro

că afacerea lor cu privire la dreptul de a-şi ţinea preoţi neuniţi s'a terminat cu bun succes. Decretul dat în privinţa aceasta de împărătească îl aduce cu sine popa Iuon, care va sosi peste scurt timp. Popa intra într'adevăr în Transilvania încă în aceeaşi lună, merse la satul său Aciliu, şi aci, deşi mitropolitul sârbesc nu avea nici un drept de jurisdicţiune, falsariul nu se sfii a declara, că a fost învestit în Carlovăţ cu autoritate şi de preot şi de protopop, promulga decretul fals împărătesc, pe care în escursiunile, ce le făcea neîntrerupt, îl publica şi în alte multe sate. Om viclean, prefăcut şi făţarnic, îşi ştiu câştiga îndată la poporul amăgit mare autoritate cu cele mai nerusinate minciuni, că adecă tot ce face, este cu învoirea împărătesei, care l-a autorizat să apere credinţa bisericei orientale, să primească în sânul acestei biserici pe toţi, cărora le pare rău de unire. Şi ca să dovedească, că el nu înşeală poporul cu vorbe goale, se lăuda, că lui nu-i e teamă de lanţuri şi prinsoare, căci are scrisoare de la împărăteasa, care interzice ori cui a pune mâna pe el. Orice ocară şi batjocură a putut născoci în contra sfintei uniri, o vărsa din gura sa în faţa poporului cu toată libertatea şi fără nici o dicreţiune, silindu-se a capacita poporul, că uniunea este o *lege nouă,* care se deosebeşte şi de biserica latină şi de cea grecească, că cei uniţi vor trebui să se lapede de ritul lor oriental, care nu este suferit de biserica latină şi altele asemenea, cum este obiceiul tuturor impostorilor, căci nu cu armele ştiinţei şi adevărului, ci cu născociri şi calomnii cearcă a trage oamenii pe partea lor.

Astfel grăind, falsariul Iuon a cutreerat în persoană mai multe sate şi anume: Rod şi Poiana din scaunul Mercurei, Deal şi Pianul de

www.dacoromanica.ro

sus din scaunul Sibiului, şi Aciliu şi Jina din comitatul Albei, ţinând când în un sat, când în altul adunări secrete şi oprite (conventicule), între cari cea mai numeroasă a fost în satul Deal.

In aceste adunări nu numai sfătuia şi îndemna, ci chiar poruncea poporului, să scoată din biserică preoţii uniţi, şi să-şi pună alţii neuniţi, cari se sfinţeau în continuu la Sârbi. Şi ca poporul să i-se pleoe, spunea, că împărăteasa l-a autorizat să facă acestea. In acelaş timp ca să stârnească speranţe şi să îmbărbăteze pe cei şovăitori, le spunea, că în scurt timp vor căpăta alt episcop dela Carlovăţ, şi că el însuşi îi va eşi întru întâmpinare. Pentru ca să afle crezământ, cetia poporului nişte patente primite dela Mitropolitul sârbesc, în cari se zicea, că generalii ruşi, care se luptă în Silesia în contra lui Frideric regele Prusiei, au intervenit la M. Teresia în favorul neuniţilor, cari sunt de o credinţă cu Muscalii, şi cărora acei generali le-au dobândit dreptul de a-şi avea preoţi proprii, de a-şi putea exercita religiunea orientală în toată libertatea, şi de a nu mai fi asupriţi de protopopii uniţi, cari o fac aceasta din poftă de câştig. Impărăteasa are însă gândul, nu numai de a-i scuti de aseste asupriri, ci şi de a le trimite un episcop, care în scurt timp va intra în Transilvania.

Işi poate oricine închipui, că ce efect au trebuit să aibă astfel de scornituri în mijlocul poporului incult, care în naivitatea sa cine ştie încă ce speranţe de libertate îşi va fi legat de generalii Muscalilor cei de o credinţă cu el.

Unde nu putea străbate în persoană, impostorul trimetea agenţii săi, unii preoţi „noi" sfinţiţi în Ungaria, alţii mireni chemaţi şi instruiţi

www.dacoromanica.ro

de dânsul, cari cu scrisori circulare se împrăştiară prin ţară, şi mai vârtos în scaunele Sibiului, Mercurei, Sebeşului, Orăştiei, Mediaşului, Sighişoarei, Nocrichului şi în comitatul Albei, spunând poporului, că dacă nu va lua bisericile din mâna uniţilor, vor veni alţii, cari le vor ocupa, iar poporul va ajunge sub afurisenia Mitropolitului din Carlovăţ şi nu va mai fi primit în sânul bisericei orientale.

Pe unii îi atrăgea impostorul, făcându-le concesiuni în afaceri matrimoniale în contra canoanelor bisericei greceşti, pe alţii iertându-le taxele pentru funcţiuni sacre şi în fine pe alţii cu beuturi în crâşme. Ce căpăta din ofrandele poporului, împărţia cu fruntaşii satelor. Aceştia deveniau apoi cei mai cumpliţi terorizători ai bietului popor înşelat, şi pe cei ce rămâneau statornici în unire-i prigoneau, până ce i şileau să se lapede de ea.

In urma acestor agitaţiuni poporul a ocupat cu forţa bisericile unite din mai multe comune, şi le-a dat preoţilor neuniţi, cari se sfinţiseră în Muntenia şi în Bănat la Sârbi. Aceste comune sunt următoarele: Sângăt.u, Bogatul român, Boz. Spring, Ungurei, Vingard, Mag, Ludoşul mic, Draşov, Gârbova, Oradea de sus, Oradea de jos, Nucet (Szent-Ianos-hegy), Jina, Cornăţel, Beşineu şi Dumitra în comitatul Albei; Săcădate, Mohu, Vizocna, Avrig, Boiţa, Porceşti, Sebeşul de jos, Racoviţa, Tălmăcel şi Colun în scaunul Sibiului; Ludoşul mare, Topârcea, Rod, Apoldul mare, Dobârca, Gârbova, Reciu (Recs), Miercurea, Poiana, Cărpeniş şi Apoldul mic în scaunul Sibiului; Berii (Berény), Săraca, Sibişel (Sebeshely), Romoşel, Romonosul săsesc, Cujir, Vinerea (Fel-Kenyér), Vaidei, Balomir, Jibot în scaunul Orăştiei. Este însă de însemnat, că în toate aceste

www.dacoromanica.ro

comune unii Români au rămas statornici în unire şi alipiţi de preoţii lor. Dar în unele din comunele amintite preoţii uniţi au fost scoşi nu numai din biserici, ci şi din casele parochiale şi astfel aruncaţi în drum sau puşi între hotare, şi anume în Vingard, Boz, Ungurei, Spring, Sângătin, Bogatul român şi Ludoşul mic. Dintre preoţii uniţi ai acestor comune însă nici unul nu s'a lăpădat de sfânta unire.

Pe la începutul lunei lui Iulie 1758, la Sânzuene, în fine popa Iuon convoca săbor (sinod) la Seliştе din toate satele revoltate. Aci auctoriza în toată forma pe preoţii, cari aveau să servească în bisericile răpite, impunându-le o *taxă ce aveau să o solvească la mâna lui,* conscrise cu numele pe toţi Românii, cari se lăpădaseră de uniune, şi prescrise, *ca fiecare sat să-i trimită câte un imperial.* Cu un cuvânt prin forţă, înşelăciune şi terorism organiza o biserică neunită sub auspiciile şi cu autorizarea Mitropolitului sârbesc din Carlovăţ, în contra tuturor legilor şi ordinaţiunilor repetite emanate de la Curtea din Viena şi de la guvern.

Aflând despre agitaţiunile acestea, Curtea din Viena dădu ordin, ca popa Iuon să fie arestat fără sgomot, şi scos din ţară. Guvernul însă fie de teamă, fie din alte motive, a potrivit lucrurile astfel, cât popa Iuon a aflat de timpuriu, că voesc să-l aresteze, şi a fugit la Carlovăţ şi de aci în Rusia.

Şi într'adevăr guvernul în loc să-l aresteze pe nesimţite, îl cita să se prezenteze la Sibiu în termen de 8 zile, dar de odată, în 6 Iulie, dete ordin, că de cumva „vicleanul, înşelătorul şi mincinosul impostor", nu se va presenta pe ziua amintită, Românii din satele agitate (adică aceia cari erau lui adicţi), sub pedeapsa prevă-

www.dacoromanica.ro

zută în legile ţării, să-l prindă şi să-l aducă la Sibiu.

Popa Iuon care primi citaţiunea, a fost cu mult mai viclean, decât să nu vadă cursa, ce i se punea, şi astfel nu s'a prezentat la Sibiu, iar ordinul guvernului era cu mult mai absurd, decât ca să se împlinească chiar de aderenţii emisarului rusesc şi sârbesc.

In 21 Iulie 1758 guvernul trimise în satele agitate şi în toate satele din drumul de la Aciliu până la Bănat un alt ordin, în care se zicea, că după ce popa Iuon nu s'a presentat în terminul pus, să fie căutat cu de-adinsul „sub poena articulari" (sub pedeapsă legală) şi să fie transportat cu bună pază la Sibiu. Organele subalterne, cari se bucurau de împărecherile şi turburările făcute de marele impostor între Români, nu împliniră, căci nu voiau să împlinească acest ordin. Astfel magistratul din Sibiu în loc să dispună *căutarea* agitatorului, în şedin,a sa dela 28 Iulie 1758 hotărâ: Dacă se va *arăta* Popa Iuon, nu va lipsi magistratul a urma ordinului după putinţă (nach Möglichkeit)", adecă popa trebuia să se prindă pe sine iar nu organele magistratului aveau să-l aresteze*).

In fine în 14 August 1758 guvernul trimise în toată ţara o circulară, în care se aducea la cunoştinţă publică, că vorbele popei Iuon răspândite în popor, că Maiestatea Sa l-ar fi autorizat, să introducă în comune preoţi neuniţi, sunt fără temei şi false (grundfalsch wiederleget), şi după ce popa Iuon a dispărut (durchgegangen), aderenţii lui, cari amăgesc poporul şi scot preoţii uniţi din sate (exturbiren), să fie aresta,i, iar poporul să fie luminat în tot chipul posibil (alle mögliche Vorstellungen zu machen), că deşi lă-

*) Protocolul magistr. din Sibiu din 26 Iulie 1758 pag. 43.

www.dacoromanica.ro

pădarea uniunei nu este permisă, totuşi nimenea nu are intenţiunea de a-l sili să se facă unit (dazu zu zwingen), ci pedepsele, cari se aplică unora din popor, se dictează numai din motivul că „schismatici" isgonesc pe preoţii uniţi, cari sunt recepţi (admişi), şi introduc în locul lor pe alţii, şi prin urmare conturbând liniştea publică şi violând poruncile regeşti se fac vrednici de pedeapsă chiar şi când afacerea s'ar considera numai din punct de vedere civil (wenn die Sache auch nur civiliter considerieret würde)*).

In acelaşi timp guvernul trimise din cancelaria sa la Selişte o comisiune de doi notari juraţi, care chiemând înainte pe preoţii, cari au fost de faţă la sinodul de la Sânzuene, să iee din mâna lor hotărârile acelui „sobor", şi să erueze, că cine poartă vina, că popa a scăpat. Dar preoţii nu s'au presentat înaintea comisiunei, s'a înfăţişat însă poporul în număr mare înarmat cu furci şi pari, declarând, că nu vor da nici un răspuns şi nici o deslușire, până nu vor fi de faţă şi preoţii lui.

Curtea din Viena temându-se, că comisiunea trimisă la Selişte ar putea produce revoltă într'un timp, când armata era în războiul de 7 ani, şi fiindu-i acum cunoscut, că popa Iuon a fugit în Rusia, a dat ordin să se recheme comisia amintită, ceeace îndată s'a întâmplat.

[Din *Episcopii Petru Paul Aron şi Dionisie Novacovici sau Istoria Românilor Transilvăneni dela 1751 până la 1764.* Blaş, 1902, pag. *134—142*].

*) Protocolul magistr. din Sibiu, şedinţa dela 7 Sept. 1758, pag 69.

www.dacoromanica.ro

Auguttin Bunea polemizând cu V. Mangra.

Cel care va veni în viitor ne va spune, că scrierea d-lui Mangra este o operă monumentală şi documentată, în care s'au tipărit, în XIV adnexe, documente foarte preţioase, dar de sigur va tăcea, că acelea documente toate, afară de unul singur, al cărui conţinut era însă cunoscut dela Şincai, au de a se mulţumi cercetărilor istorice ale lui Cipariu, Dr. Augustin Bunea şi N. Dobrescu, cari le-au aflat şi publicat mai întâiu. Asemenea va tăcea despre împrejurarea, că dl. Mangra avea la nasul său în Orade opera originală a lui Samuil Clain, dar sentinţa adusă asupra lui Sava nu a reprodus-o din originalul operei păstrate în biblioteca „Uniaţilor" urgisiţi din Orade, ci de pe o copie plină de greşeli, ce se păstrează în Arad. Ni-se va spune, că dacă vreţi ştiinţă, *imparţialitate* şi *obiectivitate,* nu o căutaţi la papistaşul Bunea (vezi M. p. 2), ci la ortodoxul Vasile Mangra, căci Dumnezeu a voit, ca imparţialitatea şi obiectivitatea să fie o specialitate bizantină. Acesta a aflat adevărul, că organizaţia catolică a statului ungar desvoltat sub ocrotirea Papilor şi ocârmuit de regi foarte zeloşi întru propagarea catolicismului, nu a putut avea nici o înrâurinţă asupra stărilor religioase şi asupra ierarchiei bisericei române „ortodoxe" (vezi M.

www.dacoromanica.ro

p. 2) şi pentru aceea în toate timpurile a înflorit mitropolia ortodoxă de Bălgrad chiar în cetatea de reşedinţă a episcopului latin din Alba Iulia, având sub puterea sa 15 episcopii, care de care mai strălucită, pe cum dovedesc numeroasele şi preţioasele lor instituţiuni culturale şi religioase, catedralele lor uriaşe pline de comorile picturii şi sculpturii celei mai alese, cărţile lor româneşti scrise cu iniţiale artistice, splendidele lor *„cripte cu sicriuri pline de rămăşiţe de ornate archiereşti"* (vezi Păcăţianu), cari toate le-am vedea şi le-am admira şi astăzi, dacă n'ar fi venit blăstămata de „unaţie", care ne-a prăpădit tot ce am avut în trecutul glorios, numai pentruca *„herostratul"* mitropolit Atanasie (vezi Fragmentele lui Hurmuzaki), să poată căpăta un *„blid de linte"* (vezi Mitropolia lui Popea). Nenorocitul de papistaş Bunea vrea să dărâme *„temelia legală şi existenţa istorică a mitropoliei române din Bălgrad"*, cum i-a spus-o preacinstitul academician Tocilescu, dar a păţit ruşine acel adept al lui Antihrist, căci a venit fiul luminii şi al adevărului, preacuviosul şi prealuminatul Mangra, care după o muncă îndelungată, grea şi trează, a făcut cu ajutorul lui Dumnezeu şi prin o inspiraţie dumnezeească o descoperire mare, surprinzătoare, pentru toţi învăţaţii din lume, de care şi Rössler şi Miklosich se vor cutremura în mormântul lor spurcat, descoperirea grandioasă, că mitropoliile Românilor de-a stânga Dunării existau şi pe timpul împăratului bizantin Leon-cel-Înţelept la anul 883. In chipul acesta preaînvăţatul istoriograf şi distinsul politician V. Mangra a deslegat pentru totdeauna chestiunea istorică despre continuitatea Românilor în Dacia, cu care şi-au sfărâmat înzădar capul istoricii şi învăţaţi străini şi ro-

www.dacoromanica.ro

mâni, ca Haşdău, Xenopol, Onciul, Iorga, Iung, Mommsen, Rössler, Mikloosch, Hunfalvy, Réty, Karàcsonyi şi alţii.

Fenomenalul Mangra, va zice proximul istoriograf ardelean sau ungurean, a descoperit chiar şi lista mitropoliţilor români din Bălgradul Transilvaniei, căci de când nu-l mai preocupă gândurile vlădiciei şi în Ţara Românească, fiind linişte în biserică, nu-l mai chiamă nimenea, ca, asemenea lui Toföi, să facă acte de acuză în contra mitropoliţilor Ungro-Vlahiei, a avut timp să călătorească până la Cesarea Capadociei, unde după o indicaţie dată de Porfirie mitropolitul acestui oraş, (vezi la M. p. 4) a găsit lista întreagă a tuturor mitropoliţilor din Bălgradul Ardealului, pe cari i-a sfinţit patriarhul Constantinopolei. Această listă pentru aceea nu se află în condicele purtate de patriarhie şi pentru aceea nu s'a putut publica în „Acta Patriarchatus Constantinopolitani", edate de Müller-Miklosich, pentrucă o furase din arhiva patriarhiei un „uniat" răuvoitor al Românilor ortodocşi şi a ascuns-o în archiva mitropoliei din Cesarea Capadociei, unde a zăcut neobservată până la preacuviosul Mangra. Ea consună în mod surprinzător cu dipticul lui Clain, şi-l întregeşte de minune, căci pe când lista mitropoliţilor lui Clain se începe numai cu anul 1348, cea descoperită de dl. M. se începe cu anul 883. Şi într'una şi într'alta se află la anul 1479 un mitropolit, al cărui nume este scris românește: *„Ioanichie de Alba-Iulia"*, de unde se vede, că numai papistaşii, fiind toţi oameni falsari, au înduplecat pe regele Matia, un papistaş mare şi acesta ,să mistifice cu „vădită intenţiune" lucrul şi să scrie numele mitropolitului sârbeşte: *„Iovanychik"* şi astfel pe un mitropolit „neaoş român" să-l pună în „Nandor-Alba", adecă în

www.dacoromanica.ro

Bălgradul sârbesc, în loc de a-l pune în „Alba Transsylvaniae", adecă în Bălgradul din Ardeal. Din lista descoperită de Preacuvioşia Sa Mangra se mai constată încă şi alte lucruri interesante. Lângă fiecare nume de mitropolit este scrisă greceşte dalteria, cu care respectivul arhiereu era trimis în Ardeal. In dalteriile acestea se descriu stările timpului şi ni-se arată cât de înfloritoare era mitropolia Bălgradului. Chiar şi Hunii, Avarii, Pacinaţii şi Cumanii, cu toate că erau păgâni şi stăpâni barbari şi răi peste aceste ţinuturi, aveau mare respect de mitropolitul Românilor. Când treceau pe lângă cetatea Bălgradului, sau vechiul „Apulum" îşi desculţau sandalele şi astfel atingeau pământul sacru al reşedinţei mitropolitane. Pentru aceea vechiul nume „Apulum" s'a păstrat până astăzi în gura poporului român, căci rămânând neatinsă vechea cetate romană, şi neîntrerupându-se continuitatea mitropoliţilor într'ânsa, a trebuit să i se păstreze şi numele în gura creştinilor români. Numirea de „Bălgrad" a vechiului „Apulum" este numai un nume arbitrar născocit de cărturari.

Ungurii, deşi sălbatici, căci mâncau carnea zdrobită sub şea, nu s'au atins de instituţia strălucită şi sfântă a vechii mitropolii. Numai o singură dată au dovedit ei o lipsă de politeţă. Principele Ardealului Gyula, în loc să se boteze în Bălgrad de către mitropolitul Românilor a trecut pela poarta Bălgradului în fuga calului, fără să salute pe mitropolitul şi nu s'a oprit până în Constantinopol, măcar că s'ar fi cuvenit să se boteze în venerabila mitropolie din ţara sa, unde creştinismul îşi păstrase, şi sub stăpâniile barbare şi crude, toată curăţenia şi strălucirea sa. Atunci s'au cam răcit relaţiile

www.dacoromanica.ro

prietenoase dintre Unguri şi Români, şi Ungurii şi-au întemeiat o episcopie proprie în Bălgrad, dar numai la marginea oraşului, căci sus în cetate, ca un soare strălucea prin întunerecul barbariei mitropolia Românilor, păstrându-se rămăşiţe din zidurile ei vechi până pe timpul lui Mihai Viteazul.

Mitropoliţii români erau numai vlăstare nobile din familii mari şi strălucite, ca şi Sava Brancovici, cel din familia despoţilor sârbeşti, şi astfel de mititei erau crescuţi foarte delicaţi. Ca să-şi poată ţinea viaţa cât se poate mai îndelungat, Patriarhul, precum arată actele descoperite în Cesarea Capadociei, le-a făcut un favor mare, ne mai pomenit în istoria bisericească. Căci deşi canoanele bisericei orientale opresc înfiinţarea de episcopii şi mai ales de mitropolii pe la sate, Patriarhul a dispensat totuşi pe Mitropoliţii români de a mai şedea în aerul infect al Bălgradului, şi le-a canonizat alt scaun archieresc, mai întâiu la Feleac, în nişte codrii de fag şi de brad, foarte priincioşi plumânilor mitropoliţilor de neam mare. Mai târziu s'a dovedit cam aspră clima din satul Feleac, şi astfel mitropoliţii s'au întors iarăşi la Bălgrad încă înainte de reformaţiune şi au scos de acolo pe episcopul latin, care le usurpase reşedinţa. Fiindcă mitropolitul şi-a permis luxul să şadă, în contra sfintelor canoane, la sate, a trebuit să conceadă — vezi bine cu ştirea şi învoirea Patriarhului — acest privilegiu şi episcopilor sufragani. De aceea unul din episcopi şedea în creerii munţilor apuseni, la Bistra, altul şedea la poalele munţilor Bihorului, în Beiuş, altul în Galaţi lângă Făgăraş, căci mi-

www.dacoromanica.ro

rosul acestui oraş, nu-i priia de loc, şi aşa mai departe, căci numai papistaşul Bunea a afirmat până acuma, că în aceste localităţi nu ar fi existat decând e lumea vre-un scaun episcopesc. Documentele, cu cari vrea să-şi dovedească spusele, sunt poate numai nişte făurituri ale unor „leatine spurcate".

[Din scrierea polemică Mitropolitul *Sava Brancovici*, Blaj 1906 p. 88-92]

www.dacoromanica.ro

LI.

Iacob Radu despre trecutul Românilor din ţinutul Haţegului.

Au trecut unsprezece ani decând am călcat întâia dată pe pământul acelui frumos colţ, de ţară, care se numeşte din vremuri străbune: „Ţara Haţegului", şi de atunci nu numai am rămas tot mai încântat de frumuseţea fără pereche a acelui ţinut, dară s'a deşteptat tot mai mult în sufletul mieu dorul de a-i cunoaşte şi trecutul, despre care cetisem mult şi cu drag, încă de pe când eram prin gimnaziu. Indemnat apoi şi de către mai mulţi bărbaţi distinşi, cărora le descoperisem gândul de a scrie istoria vicariatului, în fruntea căruia avui fericirea să ajung în primăvara anului 1902, am început înainte de aceasta cu câţiva ani, în orele ce mi-au rămas libere după împlinirea lucrului, mult şi destul de greu, împreunat cu acel oficiu, să adun date pentru aceea lucrare pe care abea acuma după depărtarea mea din Haţeg o am putut duce la sfârşit şi o pot da la tipar.

Ca model şi în câtva ca îndreptar al aceleia, am luat partea referitoare la acest vicariat a Şematismului iubilar din anul 190 al diecezei noastre, la a cărui compunere încă am conlucrat pe când eram arhivar consistorial.

Lucrarea după cum fusese plănuită la început,

www.dacoromanica.ro

era să fie cu mult mai mică decum se prezintă acum. Aveam adecă de gând numai să îndrept unele greşeli, cari în mulţimea lucrului îmbulzit în cancelaria diecezană se străcuraseră în Şematism, să mai adaug ori să complectez, pe bază de cercetări noi, unele lucruri cari din lipsa de spaţiu fuseseră lăsate afară. Două împrejurări m'au determinat însă, ca să mă abat dela planul primitiv şi să dau lucrării o estenziune mai mare. Şi mai întâi faptul, că acel ţinut peste care se întinde vicariatul Haţegului, înţeles aşa precum era înainte de dismembrarea lui prin înfiinţarea protopopiatelor Jiului şi a Ulpiei-Traiane, întâmplată în anul 1872, a fost centrul Daciei Traiane. Pe acel pământ s'a desfăşurat şi a înflorit viaţa politică şi religioasă a coloniilor plântate de Traian şi în cetăţile şi satele formate împrejurul capitalei Ulpia-Traiană, a trebuit să se vestească şi religiunea creştină, ca ori şi unde în marea împărăţie romană. De acea am crezut că este bine să încep chiar cu încreştinarea Românilor şi să urmăresc pas de pas desvoltarea vieţii lor religioase în acel ţinut, dela început până în zilele noastre.

Alt motiv care m'a îndemnat să lărgesc cadrele lucrării, a fost împrejurarea, tuturor prea bine cunoscută, că la poporul român, din Transilvania mai ales, viaţa politică şi culturală, a fost pururea nedespărţită de viaţa religioasă, aşa încât cu drept cuvânt a putut zice marele nostru istoric Dr. Augustin Bunea că: „istoria Românilor transilvăneni este în prima linie bisericească". De aceea a trebuit să mă estind şi asupra trecutului politic al poporului român din acel ţinut.

Pentru completarea datelor privitoare la epoca de după unirea din anul 1700 şi mai ales dela

www.dacoromanica.ro

a doua jumătate a veacului al XVIII-lea încoace, pe lângă studiarea mai amănunţită a izvoarelor citate în Şematism, am făcut cercetări noi în arhivul mitropolitan din Blaj, în cel diecezan din Lugoj şi în acela al comitatului Hunedoarei din Deva. În arhiva vicarială încă am am aflat mult material de studiat. Pentru timpul mai nou mi-a fost de mult folos protocolul vizitaţiei canonice săvârşite de către neobositul Ştefan Moldovanu ca vicar al Haţegului în anii 1852—1856.

Lucrarea este precedată la o introducere mai lungă, în care se face descrierea geografică şi etnografică a ţinutului. In deosebi am aflat de lipsă a mă ocupa mai pe larg cu o cestiune istorică importantă, aceea a autohtoniei poporului român în acest ţinut, sulevată şi tractată cu multă părtinire şi tedenţiositate din partea unor scriitori maghiari, cari fiind aderenţi ai teoriei care neagă continuitatea Românilor în Dacia Traiană peste tot, o aplică în special la Ţara Haţegului, folosindu-se de unele argumente cari au trebuit reduse la adevărata lor valoare şi a se restabili adevărul, aşa precum noi îl înţelegem şi îl putem demonstra cu puternice dovezi.

Cu privire la împărţirea materiei, numai atâta observ că la parohii s'a ţinut ordinea observată în Şematism, deşi se pare cam monotonă înşirarea uniformă a aceloraşi lucruri la fiecare comună, dar acest inconvenient, pe lângă toată năzuinţa ce mi-am dat-o de a produce oare care variaţie, nu s'a putut încunjura de tot; fiindcă se ţine de însăşi firea monografiei ca să înşire faptele şi datele statistice după o ordine statorită şi după oare care sistemă uniformă.

La sfârşitul cărţii se dau în întregime unele documente, cari mi s'au părut mai importante, şi un şir de inscripţii adunate de prin bisericile

www.dacoromanica.ro

Gheorghe Coşbuc
1866 — 1918.

www.dacoromanica.ro

noastre, unde s'au aflat scrise mai ales pe cărți vechi, din cari încă am adunat câteva spre a-se păstra în arhivul vicarial, fiindcă de prin bisericile dela sate ușor se pot pierde, cum s'au pierdut atâtea altele în trecut.

De încheiere mai adaug că mi-am dat toată silința, după modestele-mi puteri și după timpul și mijloacele de cari am dispus, ca să fac o lucrare cât se poate mai completă, având înaintea ochilor numai aflarea și spunerea adevărului. Este însă foarte greu a scrie istorie, într'o localitate mică ca Hațegul, unde lipsesc arhivele și bibliotecile mari cu colecțiuni de documente și cu opuri de valoare, indispensabile la scrierea istoriei.

Avându-se în vedere aceste împrejurări, cred că mi se vor ierta greșelile de cari nime nu este scutit.

Lugoj, în luna Decembre 1912.

Din *„Istoria vicariatului greco-catolic al Hațegului* de Dr. Iacob Radu canonic, Lugoj, 1913 pag. 3—6

www.dacoromanica.ro

LII.

Gheorghe Coşbuc despre intrarea oştirilor în Bucureşti după încheierea războiului pentru neatârnare.

Fapta vitejească cea din urmă a Românilor a fost lupta dela Smârdan, într'o Miercuri, la o săptămână după Bobotează în anul 1878. După cucerirea Smârdanului, oştile noastre s'au gândit să bată Vidinul, dar în vremea aceea le-a sosit ştirea că Ruşii au făcut pace cu Turcii.

Oştirile turceşti au ieşit în bună pace din Vidin, iar în locul lor au intrat regimente româneşti.

Aşa s'a isprăvit războiul. Din Vidin au tras Turcii lui Osman cea dintâiu ghiulea asupra noastră, iar noi prin voia întâmplării, cea din urmă ghiulea de tun asupra Vidinului am tras-o.

O parte din oştirile noastre au mai rămas de-a-lungul Dunării, prin cetăţile turceşti ca să ţie pază. Mulţimea oştirilor însă trecuse Dunărea în Oltenia şi sta acolo îngrămădită.

Cu toate că se încheiase pacea, tot mai era puţină temere, că lucrurile nu s'au potolit de tot. Aşa e, când arde o casă; după ce s'a stins focul şi nu se vede flacără nicăieri, mai iese încă fum din bârnele umezite de apă.

Cam pe la Rusalii, Domnitorul a plecat în Oltenia, ca să vadă cum stau oştirile cu sănă-

www.dacoromanica.ro

tatea şi cu aşezarea lor în tabără.

A găsit pe voinicii noştri sănătoşi. La Plevna se îmbolnăviseră mulţi, de asprimile vremii şi de oboseală multă, dar acum se îndreptaseră, în aerul ţării lor şi depărtaţi de neajunsuri şi de griji.

Erau veseli flăcăii, cu toate că trecuse anul de mult, de când şi-au părăsit casele şi au plecat la perire. Le era dor de casă, mai ales dorobanţilor cari aveau neveste şi copii şi-şi lăsaseră plugul în brazdă, şi le era grijă de puţintica avere care au lăsat-o în ştirea Domnului şi 'n seama nevestelor.

Lângeziau bieţii oameni de dorul câmpiilor şi-al satelor. Trecuse timpul plugăritului, sosise timpul sapei şi-al coasei, şi pentru ei, plugari, era mare chin să stea pe loc în corturile taberii, când ţipa plugul şi plângea coasa ruginind pe dup'o grindă. Incalte, anul trecut a fost mişcare, au fost lupte, şi aveau cu ce să-şi petreacă vremea, pândind Turcii de prin redute şi sărind prin şanţuri vrăjmaşe cu baioneta pe puşcă. Oricum, de cât să stai aşa pe loc, dacă nu poţi fi la largul tău pe lângă boi şi la coasă, tot e mai bine în războiu, că-ţi mai uiţi de casă şi-apoi ştii că faci ceva şi pentru binele ori-cui.

După ce-a trecut pe rând prin toate locurile unde se găsia îngrămădită oştirea, Domnitorul a trecut Dunărea la Vidin. El, după căderea Plevnei, n'a putut să plece cu oştirea către Vidin. Stase pe câmpul de luptă vr'o şase luni şi s'a gândit numai la oaste, dar era nevoe de El în ţară, căci El n'are numai o grijă singură, a oastei. De-aceea voia acum să vadă locurile, pe unde s'au bătut vitejii săi flăcăi.

Domnitorul a cercetat cetatea şi cu multă băgare de seamă s'a uitat la puternicile întăriri

www.dacoromanica.ro

de ziduri, de şanţuri, de tunuri şi la toată tăria cea de nespus a Vidinului.

A plecat apoi la satul Smârdan şi a trecut pretutindeni pe unde a înaintat oştirea noastră biruind, a intrat prin redutele turceşti, prin şanţurile lor — toate goale acum şi pustii — şi s'a uitat pe unde au lovit tunurile, şi pe unde s'a dat lupta. Iar ofiţerii, cari luaseră parte la luptă îşi tălmăceau: pe-aici au venit Românii, pe aici au ieşit Turcii să-i întâmpine, colo a pierit cutare ofiţer, prin valea ceea au fugit Turcii, prin cealaltă s'au întors.

Satul Smârdan era pustiit rău. Se cunoşteau urmele crâncenei periri, ce a cutreierat satul. Se vedeau urmele gloanţelor în pereţii caselor; mai vedeai case arse, multe cu uşile sparte şi cu geamurile sfărâmate.

De la Smârdan a plecat de-a lungul Dunării pe la cetăţile şi redutele pe cari le-au cucerit Românii, la Lom-Palanca, Cibru şi Arcer, la Rahova.

A cercetat şi aici dealurile pe unde s'au luptat Românii şi a pus o coroană pe mormântul viteazului maior Giurescu, care a căzut în Rahova.

Din Rahova Domnitorul a trecut la Turnu-Măgurele şi s'a întors în Bucureşti.

Acestea s'au întâmplat cum am spus, cam pe la Rusalii.

Oştirea a mai stat sub arme, în Oltenia, până la sărbătoarea Schimbării la faţă. Atunci, potolite fiind cu totul încurcăturile războiului, dorobanţilor şi călăraşilor li s'a dat drumul spre vetrele lor, iar cealaltă oştire a plecat prin oraşele unde ţinea garnizoană. Intrarea triumfală a oastei în Bucureşti s'a amânat însă la toamnă.

Pe câmpia Bănesei se ridicase un altar, îm-

www.dacoromanica.ro

podobit cu flori şi cu arme.

Pe câmpie, cât era de mare, se vedeau numai oşteni îmbrăcaţi de sărbătoare. Era mare şi de mult aşteptată ziua când oştirea biruitoare a Românilor avea să intre cu sunete de trâmbiţe şi de chimvale în capitala ţării. Nespus de multă lume s'adunase pe marginile câmpiei, ca să fie de faţă la sărbătoarea armatei.

La dreapta altarului se aflau vr'o câteva sute de oşteni răniţi în războiu, aduşi anume ca să meargă în fruntea oştirii. Această vrednicie li s'ar fi cuvenit morţilor noştri de pe câmpiile Bulgariei, dacă ar fi fost cu putinţă. Dar erau morţi de un an acuma şi erau departe, în pământ străin.

Lângă răniţi steteau şase sergenţi voinici, fiecare purtând câte un steag turcesc, smuls de flăcăii noştri pe câmpul luptelor. Iar lângă ei stetea un regiment de dorobanţi, alcătuit din câte o mână de flăcăi din toate cele şase-spre-zece regimente de dorobanţi, cari au luat parte în războiu.

Frumos amestec de Români! In acelaş regiment flăcăii din Oltenia cu cei din fundul Moldovei şi cei din Dâmboviţa cu cei de la Prut, aşa cum au intrat în focul turcesc, amestecaţi după întâmplare. Erau dorobanţii întregei Românii, temeiul puterii noastre.

Iar alături de dorobanţi erau săpătorii oştirii, oşteni de linie, vânători şi tunari.

La dreapta altarului era un regiment de călăraşi, alcătuit ca şi al dorobanţilor, din câte o mână de flăcăi din toate cele opt regimente de călăraşi, cari au cutreerat văile Bulgariei. Acelaşi amestec de oameni din toate colţurile ţării.

Iar lângă călăraşi erau cele două regimente de roşiori, alte regimente de linie şi de tunari, şi un pluton de oaste de pe mare.

www.dacoromanica.ro

Era o zi senină. Câmpia părea că e plină de fulgere, atâta strălucire şi scânteiere se juca pe întinsul ei, pornită de pe strălucitorul oţel al baionetelor şi al coifurilor.

Puteam să fim mândri de oştirea noastră, văzând-o aşa de voinică şi de frumos îmbrăcată, mai ales ştiind-o cât de cu viteză purtare s'a întors din locul răpunerii de cap. Mulţi dintre bătrâni şi dintre cei cu inimă mai aproape, mulţi vor fi plâns în ziua aceea, pe câmpia Bănesei, privind oştirea noastră. De câtă primejdie ne-a mântuit-o Dumnezeu!

Iar primejdia de care a scăpat, era aci, în faţa ei, dar mută şi rece. Erau tunurile turceşti. In jurul altarului stăteau înşirate cele patru-zeci şi şease de tunuri smulse de-ai noştri din mâna Turcilor: Toate îndreptate cu ţevile lor omorâtoare spre oştire, aşa ca'n vremea luptelor. Dar astăzi li-e gura fără glas, şi biruitorul nu mai are puterea să înspăimânte pe nimeni.

La amiazi a sosit şi Domnul Carol, călare şi înconjurat de generali, şi de-ai noştri şi străini, iar alături Doamna Elisaveta în trăsură.

Cine a fost pe câmpie în clipele acelea, n'are să uite nici în mormânt vijelia de chiote ce au întâmpinat pe viteazul Domn. Toate muzicile regimentelor începură să cânte de odată, toţi flăcăii de sub arme, ca dintr'o singură gură îşi chiotiră urarea lor, iar mulţimea de pe margini fremeta ca freamătul apelor mari.

Fiori răsbiră prin mulţime şi vuietul despica văzduhul până la Dumnezeu.

Apoi trei archierei începură să slujească la altar sfânta slujbă. Atunci din rândurile oştirilor au înaintat voinicește patru-zeci şi trei de flăcăi cu cele patru-zeci şi trei de steaguri ale regimentelor noastre. Ei s'au făcut o roată, a-

www.dacoromanica.ro

vând în mijloc altarul Domnului de sus şi pe Domnul lor şi al ţării.

După sfârşirea slujbei toate steagurile au trecut unul după altul pe dinaintea Domnitorului, şi fiecare flăcău pleca steagul, iar Domnul însuşi punea pe steag „Crucea trecerii Dunării", iar Doamna punea o cunună de flori. Pe trei steaguri, pe-ale regimentelor cari se bătuseră în prăpădenia de luptă la Smârdan, Domnitorul a pus în deosebi şi alt semn de vitejie, „Steaua României".

Apoi muzicile tăcură, şi Domnitorul vorbi oştenilor. El le zise cam acestea:

„Viteji flăcăi: Ţara întreagă şi capitala ei, împodobită cum n'a mai fost niciodată şi cu tot sufletul pornită să vă răsplătească vitejia de la Griviţa şi Plevna, de la Rahova şi de la Smârdan, vă primeşte astăzi ca pe voinici vrednici, că voi aţi adus neatârnarea ţării.

„Mândriţi-vă cu numele vostru de Român, şi păstraţi în sufletul vostru credinţa că sunteţi tari şi buni, şi nu uitaţi că neamul nostru întreg vă răsplăteşte cu iubire şi vă sărbătoreşte fapta.

„Să ţineţi la steagul ţării ca la un lucru sfânt, aşa cum aţi ţinut pe câmpul luptei! Ştiu bine, că de acum ori-când va fi nevoe de braţul vostru, veţi alerga cu inima întreagă şi ca oşteni pe deplin. Nu uitaţi că inima Mea e cu voi, şi că n'am altă fericire mai mare, de cât asta de astăzi, când pot să vă zic tuturor: Copii viteji, vă mulţumesc!

„Acum, cu mândrie Mă pun în capul vostru, ca să intrăm împreună în capitală, unde ne aşteaptă cu neastâmpăr poporul, ca să vă mulţumească şi el şi să vă arate de câtă iubire şi de câtă cinste sunteţi vrednici".

[*Din Povestea unei Coroane de Oţel. Restatornicia Domniei Româneşti şi Războiul nostru pentru neatârnare scrisă anume pentru fărănime* ed II. Bucureşti 1899 pag. 185–192].

www.dacoromanica.ro

LIII.

Septimiu Albini despre acţiunea militară a lui Gheorghe Magheru în revoluţia din 1848.

Gheorghe Magheru, care fusese numit încă din Iunie căpitan general al trupelor neregulate şi inspector al gardelor naţionale, şi izbutise să strângă în jurul său vreo câteva mii de panduri volintiri şi să concentreze o parte din dorobanţii judeţelor, şi împreună cu roatele regimentului de infanterie de sub comanda colonelului N. Pleşoianu şi cu artileria care i s'a trimis din Bucureşti, se pregătia cu toată seriozitatea să se lupte cu armele în mână pentru salvarea „sacrei cauze", cum era expresiunea lui favorită.

In momentul când Turcii s'au apropiat de Bucureşti, Magheru cu oastea sa se afla în judeţul Vâlcea, la Râureni, pe locul pe care el l-a numit *Câmpul lui Traian,* unde îşi aşezase tabăra. Aflând de venirea oştirii turceşti spre Capitala ţării, Magheru numai decât, la 14 Septemvrie, a dat două proclamaţii, una către „Fraţii mei români şi toţi câţi v'a înfrăţit cu noi sfânta Constituţie", şi cealaltă adresată „Fraţilor capi ai gardei naţionale, fraţilor gardişti, fraţilor tişti de dorobanţi şi fraţilor dorobanţi", va să zică una către poporul român şi alta către elementele cari compuneau trupele concentrate sub comanda sa.

www.dacoromanica.ro

Septimiu Albini.

www.dacoromanica.ro

Aceste documente, scrise într'o limbă caldă şi avântată, dovedesc că viteazul şef de panduri, care dăduse măsura vitejiei sale încă în luptele dintre Ruşi şi Turci dela 1828, era ferm hotărât să se lupte şi să se sacrifice chiar pentru salvarea cauzei revoluţionare. „Aideţi dar, fraţii mei români", zice el în prima proclamaţie, „alergaţi cu orice arme veţi avea, securi, lănci, coase, puşti, cari au fost armele vitejilor noştri strămoşi români; alergaţi sub steagul libertăţii şi aideţi cu toţii să ne luptăm şi să păstrăm sfintele drepturi ce păgânii vor să ni le răpească. Eu, fraţilor, sunt Român, şi ca Român mă simt ferice de a muri pentru ţara mea!" „Gândiţi-vă", zice Magheru într'a doua proclamaţie, „că dacă voi nu veţi fi tari, că dacă voi împreună cu toţii nu vă veţi lupta pentru sfânta noastră Constituţie, nelegiuitul Regulament, întocmai ca un şarpe turbat, va veni, urmărit de clacă, de iobăgie, de biciu şi de robie, să-şi verse mai amar veninul asupra scumpei noastre patrii şi să ne sugă mai cumplit".

Fiind puse, printr'un decret al Locotenenţei Domneşti, toate administraţiile judeţelor de peste Olt sub ordinele sale, G. Magheru adresează administratorilor, la 15 Septemvrie, o circulară, în care îndemnându-i să nu slăbească în propaganda pentru ideea revoluţionară, declară din nou în mod solemn: „Eu, iubite Domnule, mă aflu înconjurat de bravii mei panduri şi de bravii dorobanţi din România mică, cu cari sunt hotărât să mor cu armele în mână pentru nouile instituţii, să întărim prin sângele nostru eterna fericire şi largul viitor al naţiei noastre, când inimicii ar voi să ne aducă îndărăt infamele legiuiri de robie ce ne-au nenorocit până acum".

Intrat în funcţiune, Caimacamul C. Cantacu-

www.dacoromanica.ro

zino a provocat pe G. Magheru, printr'o scrisoare ce i-a adresat, să-şi demită trupele concentrate şi să se supună nouăi stăpâniri legiuite. Magheru i-a răspuns, la 16 Septemvrie, într'o scrisoare inspirată de cele mai înălţătoare sentimente patriotice, că nu-şi va călca jurământul depus pe Constituţie şi că preferă mai bine să moară decât să devină sperjur. „Insă pentru călcarea dreptului sacru de autonomie", încheie el, „consacrat în tractatele noastre, prin impunerea cu puterea baionetelor a unei Caimacamii, eu protest, ca Român, în faţa lumii, şi voiu susţinea cu vieaţa mea şi cu toţi Românii acest protest! Eu şi Românii toţi nu recunoaştem întru nimic un guvern pus cu sabia ca să ne omoare naţia, căci suntem liberi, şi cât vom avea vieaţă, nu vom pleca capul nostru sub tirănie".

„Protest şi nu mă supun decât onorabilei Locotenenţe, compusă din cei trei adevăraţi Români, Generalul Christache Tell, Ioan Eliad şi Nicolae Golescu, care este guvernul naţional ales de popor şi recunoscut de Ex. Sa marele bărbat Suleiman Paşa, în numele puternicului Sultan Abdul Megid".

In aceeaş zi de 16 Septemvrie, Magheru a mai trimis o adresă Sultanului şi câte una lui Omer Paşa şi consulilor străini din Bucureşti. In adresa către Sultanul, Magheru relatează barbariile comise de Turci la intrarea în Bucureşti, zice că aceasta nu poate să fi fost voia Sultanului, pe care îl imploră să respecte dreptul de autonomie al ţării şi să acorde reformele ce şi-a dat poporul, care este gata a lupta, alături cu armia împărătească, pentru integritatea Imperiului otoman. „Iar subsemnatul", încheie Magheru, „ca unul ce a luat parte la regenerarea naţiei, care a şi fost numit cap al armatelor ne-

www.dacoromanica.ro

regulate, şi acum şi al celor regulate, aşteaptă *subt arme,* în linişte şi plin de credinţă, înalta hotărâre a Maiestăţii Voastre pentru dreptatea acestui popor".

In acelaş sens e formulată şi scrisoarea lui Magheru către Omer Paşa, iar consulilor din Bucureşti le-a comunicat cele scrise Sultanului şi comandantului armatei turceşti de ocupaţie, reînnoindu-şi protestul contra violării tractatelor, prin care s'a impus, cu puterea baionetelor, Regulamentul Organic, pe care Românii nu-l mai vor.

La 18 Septemvrie G. Magheru trimite o scrisoare lui Fuad Efendi, în care, confirmând că a primit provocarea ce i-au adresat Caimacamul şi Omer Paşa de a-şi concedia trupele şi a recunoaşte noul guvern, îi declară că nu va face aceasta, dar în acelaş timp îl asigură că „armata română nu s'a format decât pentru a servi ca avantgardă ilustrei armate otomane", şi că „evident, numai Rusiei i-ar veni la socoteală să vadă licenţiată această armată". „Excelenţă", zice Magheru mai departe, „forţele române sunt considerabile, şi unite cu bravele oştiri ale Augustului nostru Suveran, ele ar constitui un contingent de valoare". Enumerând apoi forţele de cari dispune, şi cari, împreună cu gloatele ce s'ar putea ridica din toată ţara, s'ar putea urca la numărul de 200.000 oameni aproape, Magheru încheie astfel: „Aceste forţe, unite cu armata imperială, ar fi nebiruite pe pământul naţional. Poporul nu aşteaptă decât un cuvânt pentru a se pune la dispoziţiunea Sublimei Porţi. Cât pentru mine, răspund cu capul meu de credinţa şi hotărârea lor".

Oricât de naivă s'ar părea această atitudine a lui Magheru, în situaţiunea creată ţării prin

www.dacoromanica.ro

intrarea Turcilor în Bucureşti, şi a Ruşilor în ţară, totuş patriotismul său şi determinarea de a salva cu arma în mână onoarea revoluţiei române, constitue momentul cel mai înălţător în întreaga mişcare dela 1848. Pe urmă nu mai încape nici o îndoială că Magheru era sincer şi de bună credinţă, ceeace se vede din întreaga sa corespondenţă, foarte copioasă, din aceste zile, cu administratorii judeţelor, cu comisarii de propagandă, cu ofiţerii trupelor dislocate în Oltenia şi cu amicii săi. Toată această corespondenţă ne-a fost păstrată în dosare ţinute de Magheru în bună ordine, şi cari astăzi se păstrează în colecţiile Academiei Române, de unde au fost extrase, cele mai principale, şi înserate în publicaţiunea de faţă.

Despre sentimentele sale de lealitate către Inalta Poartă şi despre sincera sa determinare de a-şi pune trupele concentrate la dispoziţia Turciei, când aceasta s'ar hotărî să declare războiu Rusiei pentru apărarea integrităţii sale şi a drepturilor Principatelor Dunărene, nu se va fi îndoit, probabil, nici Fuad Efendi. Dar acuma Rusia era biruitoare la Bosfor, iar Turcia nu numai că nu se putea gândi la războiu cu Rusia, dar primise ca să-i execute toate cererile în privinţa Principatelor Române.

Nu e de mirare că, drept răspuns la asigurările de lealitate ale lui Magheru, Fuad Efendi răspunde printr'o notă adresată Caimacamului la 21 Septemvrie, în care zice, foarte probabil contra convingerii sale: „Luând ştiinţă că un Magheru se află în Valahia-mică, în capul a cinci sau şase sute oameni, am dat îndată porunci le trebuincioase ca această adunare de răsvrătire să se risipească numai decât. Spre acest sfârşit generalul de brigadă Ismail Paşa pleacă cu o

www.dacoromanica.ro

divizie din armia împărătească, şi am trimis poruncă la o altă divizie să pornească fără zăbavă dela Vidin şi să treacă în Valahia-mică, ca să combine operaţiile ei cu ale lui Ismail Paşa. Nu am nici o îndoeală că Magheru şi ostaşii săi se vor grăbi a se risipi şi a intra în datoriile lor la apropierea oştirilor împărăteşti trimise împotrivă-le, fără de a fi silite să întrebuinţeze puterea; dar trebue ca partizanii *unei pricini pentru totdeauna pierdute* să se pătrundă bine că nu voiu putea suferi, ca ei să întărâte turburări în nici un punct al Principatului, şi că viteaza armie împărătească este gata a năvăli ca fulgerul asupra oricărei adunări ar îndrăzni să se formeze ca să turbure liniştea obştei".

Cu toate acestea Magheru era hotărât a se opune cu armele în mână trupelor turceşti trimise contra lui, a rezista cât ar fi putut şi pe urmă a se retrage, în caz de nevoie, în Transilvania cu trupe cu tot, a se uni cu Românii Transilvăneni cari se organizau în lagăre contra revoluţionarilor unguri şi a aştepta acolo desvoltarea evenimentelor. Ameninţările lui Fuad nu l-ar fi abătut pe Magheru din această hotărâre. Cu atât mai mult nu, căci spiriul trupelor concentrate sub comanda sa era cât se poate de bun, şi toţi ardeau de dorul de a lupta pentru libertate. După cum relatează un martor ocular, în seara de 27 Septemvrie tabăra lui Magheru din Câmpul lui Traian era în plină mişcare, şi toţi ostaşii se pregătiau ca a doua zi să fie dirigeaţi la diferite puncturi ale ţării, pentru a ocupa poziţii corespunzătoare, din cari să poată rezista Turcilor ce se aşteptau să vină în contra lor. Pe lângă dorobanţi şi panduri volintiri mai erau în tabără mulţime de ţărani din diferite districte, cari veniseră să se informeze, când

www.dacoromanica.ro

va pleca oştirea contra inimicului, pentru ca şi ei să se ridice din toate satele şi să sprijinească operaţiile oştirii.

Atunci interveni însă un eveniment, care schimbă cu totul hotărârea atât de eroică a lui Magheru. După ce primise adresa de protestare a lui contra celor săvârşite de Fuad Efendi în Bucureşti, Consulul englez Colquhoun trimise la Magheru pe secretarul său Grant cu un răspuns al său, în care îl consilia cu toată insistenţa să-şi disolve tabăra. „Nu pierde o zi", îi scrise Colquhoun, „trimite înapoi pe la vetrele lor pe toţi oamenii înarmaţi, şi retrage-te, până încă mai este timp, dincolo de frontierele române. Intenţiile binevoitoare ale Maiestăţii Sale Sultanului pentru ţara dumneavoastră îţi sunt pe deplin cunoscute. Toţi Românii să aibă în aceste intenţii o deplină încredere, şi prin supunerea lor să dea Suveranului lor o probă de devotamentul lor; dar trimisul său nu poate, nu trebue să trateze cu oamenii cari au armele în mână".

După grele sbuciumări, şi după un consiliu ţinut cu ofiţerii săi, Magheru se hotărî în fine să asculte de acest sfat, care îi venia dela un amic încercat al Românilor, şi în special al şefilor mişcării revoluţionare. In ziua de 28 Septemvrie el îşi disolvă tabăra şi trimise trupele concentrate pe la vetrele lor. Această hotărâre a sa Magheru o comunică trupelor concentrate printr'o duioasă proclamaţie, şi în aceeaş zi dă o a doua proclamaţie către popor, vestind că, pentru a nu provoca un războiu inegal cu două mari puteri, care ar putea aduce nenorocire peste ţară, depune comanda ce i s'a încredinţat şi invită pe toţi să intre în linişte pe la casele lor. Despre hotărârea sa Magheru înştiinţă în prima linie pe Colquhoun, al cărui sfat l-a determinat

www.dacoromanica.ro

să o iea. „Am hotărât, Domnul meu", îi scrie el, „a mă lepăda de comanda oştirilor ce mi-a încredinţat naţia şi aceasta întemeiat pe cele ce-mi scrii şi pe cele ce prin graiu îmi arată Secretarul D-tale domnul Grant. Aşa dară, fiindcă Excelenţa Sa Fuad Efendi ne încredinţează că, după ce se va restatornici vechiul regim, ocupaţia rămânând fără pretext, el va face a se retrage fără zăbavă trupele ruseşti, şi că apoi va cerceta şi va face dreptate plângerilor române, eu, ca să dau acum o vie dovadă cum că Românul, mai cu seamă în aceste trei luni din urmă, a fost plin de respect şi de credinţă către Inalta Poartă, am invitat pe bravii ostaşi români a se retrage pe la vetrele lor şi pe locuitorii de obşte a se linişti şi a crede că Poarta nu le va refuza nişte drepturi, cari nu vătăma întru nimic pe celelalte naţii, ci din potrivă vor face din Români un popor vrednic de prieteşugul lor".

Magheru înştiinţă şi pe Faud Efendi, printr'o adresă din aceeaş zi, despre disolvarea taberei şi retragerea sa dela comanda trupelor ce i-au fost încredinţate. El accentuă că face aceasta „sperând că Inalta Poartă se va încredinţa în urmă de credinţa Românilor şi de relele cugete ale Rusiei în pricina Principatelor Danubiene", şi „ca să nu tragă asupra ţării urmările cele rele ale unui războiu nepotrivit. El crede cu statornicie că „Inalta Poartă va privi mai de aproape cauza Românilor, care este pivotul chestiunii Orientului, şi că nu va mai voi să se mai împotrivească a da drepturile unei naţii, care încă este hotărâtă a combate în rândurile armatei Sublimei Porţi în contra vrăşmaşului comun".

Printr'o adresă către Administratorul de Vâlcea, Magheru predă acestuia toate armele şi muniţia ce avea în tabără, iar prin alta îi cere pa-

www.dacoromanica.ro

şaporturi pentru sine, ofiţerii şi oamenii săi de serviciu, cu cari trece apoi în Transilvania la Sibiiu.

Dorobanţii şi pandurii volintiri au primit cu multă desamăgire ordinul şefului lor de a se retrage în linişte pe la vetrele lor, şi la început nici nu puteau să creadă că nu vor fi conduşi în contra inamicului. Dar la insistenţele lui Magheru ei s'au supus, s'au împrăştiat în linişte, şi nici un exces, nici o turburare nu s'a întâmplat din pricina lor, deşi erau mai multe mii, nu vreo 600, cum spunea Fuad Efendi.

[Din publicaţiunea Academiei Române: *Anul 1848 în Principatele Române.* Bucureşti 1910 vol. VI pag. XCVII—CII].

www.dacoromanica.ro

Dr. Ioan Sârbu

1865 — 1922

fost preot în Rudăria-Banat.

www.dacoromanica.ro

Dr. Gheorghe Popoviciu

1862 – 1927

fost protopop în Lugoj şi membru al Academiei Române.

www.dacoromanica.ro

LIV.

Ion Sârbu despre Tudora, mama lui Mihai Viteazul

Ştim despre ea, că se chema Tudora, nume grecesc Theodora [1]), şi se odihneşte dela 1603 în mânăstirea Cozia, cea restaurată la 1705 de un Cantacuzino. Aci îşi căutase ea liniştea sufletului încă dela 1599, făcându-se călugăriţă, cu numele de Teofana, când viteazul ei fecior trecu Munţii, pentru a-i petrece cu rugăciuni înălţarea şi cu inima ruptă, încă doi ani de zile, jalnica perire [2]).

Imprejurarea, că în hrisovul ei de danie către mânăstirea Cozia, ca şi pe piatra ce-i acopere mormântul (care fu pusă la 1605—6), ea e numită numai „muma răposatului Mihail Voevod" nu şi Doamna văduvă a lui Pătraşcu-Vodă, ar putea da pricină de bănuială, că nu a fost Doamnă legiuită. Vorba a fost svârlită încă de unii din oamenii vremii şi e crezută de cei mai mulţi şi astăzi [3]). Dar numirea ei în acte publice de

1) Vezi documentul din 27 Sept 1597 (7106) în Papiu. *Tesaur I.* 308-9, prin care Mihai-Vodă dăruieşte mamei sale câteva sate din Oltenia, cumpărate de el, când era Ban craiovesc

2) Jalnicul ei act de danie către mânăstire, în Papiu. *Tesaur I,* 389-90. A fost tipărit din nou de d-l Onciul în *Convorbiri* (1901). A fost reprodus în parte şi de d l Tocilescu, în studiul *Doamna Stanca* p 5 şi urm. Alte întăriturl în în Arhiva Statului: Actele măn Cozia pa h. 24 cl. Iorga în *Convorbiri* 1902, 14⁰. Şi nemuritorul Bălcescu ştia de călugăria şi locul ei de odihnă. V. strălucita sa *Istoria Romînilor sub Mihai-Vodă Viteazul* (ed. l. de Odobescu 1378) p 344. Despre restaurarea mânăstirii v. inscripţia publ în *Marele Dicţionar geografic II,* 729 sq.

3) Pentru contemporani v. Szamosközy 94 (deşi întunecos): Pentru acum: Iorga, *Istoria lui Mihai V.* în *Convorbiri* 1902 p. 148

www.dacoromanica.ro

„Doamna Tudoara", cum e unul dela Matei Basărabă din 1635, afară de cel al fiului ei din 1597 [4]), ne îndeamnă a crede, că ea n'a putut fi concubină, cari n'au fost niciodată socotite şi numite „Doamne". Se înţelege, că faţă de marele ei fiu, amintirea bărbatului ei domnesc în documente, alături de ea, nici nu ar avea vre-un rost: pomenirea fiului era mai înţeleasă şi mai mărită pentru ea şi pentru toţi urmaşii. Apoi, se ştie că toate mamele bune ţin mai mult la copii decât la bărbaţi. In sfârşit, sora unui boier de însemnătatea Banului Iani, care am văzut că putea fi acelaş cu postelnicul lui Pătraşcu-Vodă, şi chiar dacă nu e acelaş, cu anevoie poate fi socotită de ţiitoare — acestea sunt mai totdeauna femei de rând [5]). S'a căutat totuş a se prinde şi locul unei Doamne legiuite cu altă femeie, în timpul când Teodora era să capete pe Mihai. Acest punct mai rămâne de cercetat.

O nuntă se face în familia domnească, pe la sfârşitul lui Ianuarie sau în întâia jumătate a lui Fevruarie 1555. Ne vorbesc de ea Braşovenii şi Sibienii în socotelile lor, ei cari trimit daruri Voevdoului, Vodesei şi la boieri, cu acest prilej. Dar nu se poate hotărî nici a cui e, nici cu cine e. In socotelile Braşovului citim supt 5 Feb. 1555: „Au intrat în oraş solii Voevozilor (ardeleni) trimişi în Ţara Românească la nuntă". Apoi la 6 Febr., că a fost trimis Ioan Tatler în Ţara Românească la nunta voevodului şi a dus daruri voevodului şi nevestei lui, deasemenea şi boerilor". Şi, la 16 Febr., se spune, că solii „s'au întors din Ţara Românească dela nuntă" [6]). Această nuntă a voevodului (missus ad nuptias Wayvodae) ar pu-

4) Cele citate din *Tesaur* 388-9 şi *Arh St.* Cozia 24,10.
5) Doar numai aceea a lui Radu cel Mare era sora boierului Bogdan. V. *Cronica anonimă* la Domnia lui Radu c. M.
6) Documente XI, Apend. II p. 792.

www.dacoromanica.ro

tea avea şi înţelegerea unei nunţi în familia Voevodului, cum adeseori se întrebuinţează vorba, înţelegere, pe care socotelile Sibiului ne îndeamnă de-a dreptul să i-o dăm. „A fost trimis domnul villic la nunta fiicei voevodului Ţării Româneşti" scriu aceste socoteli la 27 Ianuarie. Dar, supt aceeaşi dată, se zice mai jos: lui Socol Vornicul i s'a dat o cupă, apoi... lui Radu Logofătul, la nunta fetei sale, i s'a trămis o cupă"[7]). N'avem nici un drept să mestecăm fata Logofătului din aceste socoteli, de care nu ni se spune cu cine se mărită — putea şi cu Socol, că şi el căpătă daruri — cu nunta Voevodului din socotelile braşovene. Ori şi cum, cine nu primeşte spusa hotărîtă de nunta fetei Voevodului — ori cu cine va fi fost — nu poate primi nici spusa aceluiaş scriitor, în acelaş punct, despre nunta fetei lui Radu Logofătul, cu ori cine ar fi fost (căci nu ni se spune cu cine), cu atât mai puţin îi poate da acesteia de mire pe Voevod[8]). . . . .

. . . . . .

Dar zicând chiar, că nunta din Februarie 1555 a fost într'adevăr a Voevodului şi nu a fetei lui, ea putea fi, după veştile ce arătarăm, cu oricine, bunăoară şi cu Tudora. Şi dacă nu atunci, Tudora tot putea fi Doamnă, cu doi ani în urmă prin o nouă văduvie a Voevodului (care avuse întâia oară de soţie pe Voica, şi fata acesteia era domniţa Maria), ca să nască pe la sfârşitul anului 1557 sau chiar prin întâiele luni din 1558, pe Mihai care era, la 1601, de 43 de ani[9]). Atunci

7) Ibidem XI p. 865.

8) Aceasta o face d-l. Iorga, întâi în nota cu care însoţeşte a 1555. la soc. Sibiului p 865 n r. E vorba nu de nunta unei fiice a lui Pătraşcu-Vodă, ci de a Domnului însuş cu fata lui Radu Logofătul V m ai sus socotelile Br şovului p 792. Iar al doilea. în prefaţa vol XI p 8, 21 şi 10. Şi părerea o păstrează şi în *Istoria lui Mihai Biteazul* cătă a apărut în *Conv. Lit.* 1902 V. aici p. 142.

9) Ne-o spune scrisoarea din jurul portretului făcut de Sadeler, reprodus în fruntea operei lui Bălcescu.

www.dacoromanica.ro

ea ar fi „văduva lui Pătraşcu Vodă", care pribegeşte, după moartea soţului ei, cu Radu Clucerul şi alţi boieri în Ardeal, unde o găsim la 1558, când se spune, că a fost trămisă la Săbeş[10]). Apoi, pare că era la Sibii şi la 1562[11]), cu toate că dieta din Alba Iulia (ţinută la 29 Sept.—4 Oct.) poruncise ieşirea pribegilor din Ardeal, cu pedeapsă pentru cine i-ar mai găzdui la moşiile sale[12]) şi acolo sosia hotărît la 30 Iunie 1569, când Alexandru începuse o vânătoare împotriva fruntaşilor domniei dinaintea lui[13]).

Că ar fi mamă şi lui Vintilă, Voevodul de 4 zile, încă nu sunt semne, şi nu s'ar putea zice nici aceea, că ar fi făcut ea pe Petru Cercel: Iani Banul îl află vrednic de moarte; poate că un unchiu n'ar fi făcut aceasta. Cu toate că ştim, că la acest frate ţinea mult Mihai, aducându-i lângă sine copilul[14]).

Din toate câte arătarăm se vede, că muma lui Mihai putea fi sora lui Iane şi putea fi Doamna legitimă a lui Pătraşcu-Vodă. Putem dar crede spusa Marelui Logofăt sau Cancelar al Domnului, care scrie supt ochii lui, că aşa a fost.

Din *Istoria lui Mihai-Vodă Viteazul Domnul Ţării Româneşti* I. Bucureşti 1904 pag. 55-85]

10) *Documente XI*, 870, 20 Aug 1558
11) *Ibidem* 875. 30 Oct. 1562
12) *Mon. com T ans.* II. 107-8.
13) *Doc. XI* prefaţa p 21.
14) Ciro Spontoni, *Historia dela Transilvania*. Veneţia 1638 p. 172 cf. Iorga în *Convorbiri* 1902 p. 136

www.dacoromanica.ro

Ion Sârbu: Descrierea geografică şi istorico-politică a Transilvaniei

„Transilvanie! Transilvanie! Ţară a munţilor păduroşi, Ţară de peste pădure, Ţară de peste munţi! Ţară plină de atâtea daruri dumnezeeşti! Pământ roditor, păduri cu tot felul de lemne şi fiare sălbatice, munţi ce ascund bogăţii de aur, de sare şi de cărbuni, munţi ce şi-au deschis sânul să verse râuri binecuvântate peste văile şi câmpiile tale! Ţară întinsă! Hotarele tale ajung până unde se sfârşesc poalele dealurilor, copiii munţilor ce te înconjoară. Ţară frumoasă, tu toate le ai, ca să poţi fi fericită... Şi totuşi ce gemete înfundate se ridică prin văzduhul tău şi se răsfiră departe peste hotarele tale! Câmpia dela Apus şi câmpia dela Răsărit—Miazăzi sunt cutremurate de suspinele tale. Par'că Ţările acestea n'ar avea inimă. Par'că tu ai fi inima amândurora. Două puteri de stat se frământă în toată fiinţa lor de grija ta. Una de durere, alta de ciudă şi de necaz; una de nădejde, alta care te ţine în ghiare, îngrozită de frica viitorului tău. Una are credinţa nebună, că numai aşa te va putea stăpâni până la sfârşit, cum te stăpâneşte de 900 de ani, dacă fiii ce-ţi scormonesc brazda, ce-ţi păşunesc livezile, poienile şi coastele cu turmele lor, dacă fiii ce scot mărunţaiele scumpe

www.dacoromanica.ro

ale munţilor tăi, de 1800 de ani, dacă aceşti fii ai tăi îşi vor pierde limba ale cărei sunete dulci şi aşezare netedă a vorbelor le-au adus pe buze deodată cu armele Romei biruitoare. Ceala.tă nu are altceva comun cu tine decât sufletul copiilor de supt oblăduirea ei, care este tot una cu sufletul copiilor tăi, nimic altă decât dragostea, ce a sădit-o Dumnezeu în inimile celor născuţi dintr'o mamă, dragoste care e cu atât mai ferbinte, cu cât copiii sunt mai bine crescuţi. Atâta că această putere, cea dela Răsărit-Miazăzi, trebue să se simtă datoare a nu lăsa pe copiii aceleiaşi mame să fie striviţi undeva. Şi nu dragostea singură, chiar trebuinţa ei de viaţă, ar cere să caute ca fraţii supuşilor săi să nu piară niciunde. Dar, în casa altuia nu ai drept să te amesteci — aşa zic astăzi cârmuitorii de ţări. Şi totuş ei s'apucară să facă rând în Turcia! Şi totuş încă de mult auzit-am pe Ion Brătianu, ministrul cel mare, zicând: nu pot suferi ca pe sora mea s'o bată cumnatul şi eu să stau cu mâinile în sân. Pentru aceasta, Transilvanie mândră, durerile tale umplu de tristeţă crăimea vecină Iacă de ce suferinţele năduşite ca şi vaetele adânci ale fiilor şi fetelor tale strâng pumnul fraţilor liberi şi închid bucuria surorilor de peste hotar — căci trebue să rabde tăcând — ştie Dumnezeu până când... Iată de ce crăimea stăpână atâta te-ar strânge în braţe de să-ţi iasă şi sufletul! Ea se sbate ca omul fără nădejde, căci duce luptă cu firea... Dar tu, Ţară a neamului, mângăie-te, ai credinţă, e vremea aproape să ţi se sfârşească tot chinul! Când prea e încruntat Asfinţitul, răsare soarele în geană şi atunci — atunci urmează furtună curăţitoare!... Ori va porunci Dumnezeu vânturilor şi viţeliei să stea? Ori ne va trimite El, Bunul pe Împăciuitorul, să

www.dacoromanica.ro

prindă de mâni Nedreptatea, punând pe tot natul la locul ce lui se cuvine?

Chinuitorii tăi, Transilvanie tristă, necinsteau acum 307 ani numele Impăratului dela Viena. Ei se smulgeau din puterea stăpânului lor după drept şi-şi întindeau mânile către împărăţia păgână. Atunci Mihai Vodă, domn fără păreche în trecut, se rugă de împăratul, să nu poarte rușinea, să nu ierte ocara. El avea drept şi datorie s'o facă. Slujise creştinătăţii, slujise împărăţiei, purtând război minunat cu păgânii. Şi iată că domnii tăi, Ardeal preţios, erau să-i taie legătura cu Praga, unde şedea împăratul atunci. Asta el nu putea să o rabde. Dar Rudolf II fu blând cu vătămătorii şi prea îndelung răbdător către ei. Şi apoi el avu nenorocul s'asculte de sfetnici prea mici pentru timpul cel mare şi să pună la locul cel bun un general rău, cu sufletul negru, urmărind ale sale măriri. Şi blândeţa aceasta şi şovăirea de sus şi strâmbătatea şi necredinţa stăpânitorilor tăi mici de jos şi trufia lor şi duhul lor de asuprire către Vecinul Român şi trebuinţa acestuia de viaţă nouă pentru neamul său aveau să-ţi aducă, Transilvanie scumpă, fulger şi trăsnet dela Răsărit şi apoi potop de necazuri dela Apus. Şi târguiala cu ei şi bănuelile lor şi ale sfetnicilor împărăteşti şi ura generalului şi sălbatecu-i dor de a fi singur, de nime umbrit şi stăpânitor pe rodul muncii altuia, puseră capul Domnului mare care a văzut printre veacuri. Şi de păcatul de atunci tu suferi şi astăzi... dar tu prinde inimă şi nu lăsa mâhnirea să te cutroapă. E un împărat puternic şi iubitor de dreptate la Apus şi un mare Crai luminat priveşte la tine cu drag dinspre Răsărit. Şi se spune, se pare, se vede că-s prietini. Şi împăratul ştie că poporul tău, adevăratul tău popor i-a fost în veci cu cre-

www.dacoromanica.ro

dinţă şi pricepe că dela dânsul aşteaptă să-i facă rândul dreptăţii. Şi Craiul dela hotar îşi iubeşte poporul. Şi atâtea păţănii din vremuri ce se urmară nu pot să nu deschidă odată mari ochii datori să-ţi vadă în suflet şi la fapte bune şi drepte să îndemne. Dar păţaniile moşilor trebuesc cunoscute după adevăr. La această cercetare ne întoarcem".

Din *Istoria lui Mihai-Vodă Viteazul*, vol. II, Buc. 1907 partea I, pag. 251-3.

www.dacoromanica.ro

LV.

George Popoviciu despre domnia lui Ohtum lângă Mureş.

Glad şi urmaşii lui rămaseră în stăpânirea Banatului până la S. Ştefan, când domnea Achtum (Actum, Ohtum, Optum, Achton, Ajtony)[1]). Fragmentul din actele S. Gerard sună: „Pe timpurile acelea era în cetatea Maresiana un principe foarte puternic, anume Optum (Achtum), carele se botezase în cetatea Vidin după ritul Grecilor. Acesta se lăuda prea mult cu virtutea şi puterea sa, iară pe regele Ştefan nu-l respecta de loc, încrezându-se în mulţimea militarilor şi a nobililor săi peste cari era domn; avea şi o mulţime nenumărată de cai neînfrânaţi, afară de cei ce îi ţineau păstorii de pază în casele lor, şi vite nemărginit de multe, cari toate se aflau sub păstorii lui, şi afară de acestea multe posesiuni şi curţi şi îşi întinsese puterea peste sarea regelui care venia pe Mureş, şi aşezase veghietori şi vameşi în toate porturile acelui râu până la Tisa, şi supusese toate lucrurile la tribut. *Cu binecuvântarea episcop.lor greci construise în ce-*

1) Pesti op. cit. p 13 şi 381; Szentkláraiy I. op. cit. p. 87: P. Ilarian op. cit. p. 14; Magazinul istoric tom. I. pag. 31-35; P. Maior op. cit p. 126 şi 146. 148; Dr. Dim Onciul l. c. p 132; Cantides op cit. 251-254; Maniu l. c. p. 505; P. Dragalină l. c. p, 21; Hunfaloy l. c p. 205; Tincu Velea op. cit. p, 14 sequ; A. Vlad op. cit p. 114; A magyar wemzet története, op. cit. t I. p. 277-279. La pagina din urmă zice: „Birtokában Csanádon volt valószinüleg a *görögöknek magyarorszàdgi püspökségé*. Ennek a Gyulának egy ivadéka meg tagadta az engedelmességet; legyözetése egyuttal. a nyugoti egyháznak volt diadale a keleti fölött".

www.dacoromanica.ro

tatea Mureşiană o mânăstire închinată S. Ioan Botezătoriul, şi aşezase într'ânsa un egumen cu călugări de ritul grecesc. Sub potestatea lui era ţara dela rîul Criş până lângă Transilvania şi până la Vidin şi Severin, din care cauză întrecea pe rege cu mulţimea armaţilor şi în loc de a-l respecta îl dispreţuia. El avea un militar foarte stimat ,anume Cinad, pe care îl făcuse ofiţer peste ceilalţi. Acesta fu acuzat la dân ul cu o vină foarte grea, pentru care voi să-l peardă. Dară Cinad înţelese intenţiunea domnului său, şi căutând ocasiune fugî pe ascuns şi se duse la regele. Regele convertindu-l la legea creştină (catolică), îl boteza şi după ce află dela dânsul toate secretele domnului său, chemă pe nobili şi zise: „Plecaţi în contra lui Optum, inimicului meu şi luaţi ţara lui". Cu aceste vorbe încercă şi mai mult pe Cinad, ca să vadă până unde se extinde credinţa lui; Cinad se bucură foarte, când auzî aceasta. Atunci regele adaugе: alegeţi-vă un om, care să vă fie general în acest război. Nobilii răspunseră, că nu pot să afle altul mai bun ca pe Cinad, şi îl aleseră sie-şi general. După aceea adunând oaste, eşiră toţi la rezbel şi trecând Tisa începură a se bate cu Optum. Bătălia şi sunetul armelor fură mari şi războiul armelor ţinu până la miază-zi şi căzură mulţi şi de o parte, şi de alta; oastea lui Cinad luă fuga şi se ascunse în tufele Cuchineri şi în Seureg şi în toată Canisia până la Tisa. Cinad se retrase în acea noapte şi puse castrele lângă un munte, care s'a numit apoi leu (oroszlan); iară Optum îşi puse castrele în câmpul Nagenz. Cinad veghia în acea noapte şi ruga pe Sf. martir Georgiu, ca să-i mijlocească ajutor dela Domnul ceriului, şi-i promise, că dacă va învinge pe inamic, va închina în numele lui o mânăstire în acel loc, în care a înge-

www.dacoromanica.ro

nunchiat rugându-se... Şi în aceea noapte se loviră cu oastea lui Optum, ce zăcea în câmp, dar aceasta dete dosul şi fuga, iară Optum se ucise în locul bătăliei de oastea lui Cinad, care luând capul lui îl trimise la rege; ostaşii se încărcară de pradă şi se umplură de bucurie, pentrucă a căzut inamicul regelui; iar corpurile creştinilor, cari căzuseră în bătălie, le luară şi le duseră la Murăşiana şi le îngropară în mânăstirea S. Ioan Botezătorul în cimitirul Grecilor, fiind că pe timpurile acelea nu era altă mânăstire în ţara aceea. Călugării acelei mânăstiri aveau a treia parte din veniturile acelei cetăţi; Cinad nu-i depărta din acel loc ci-i lăsă să rămână tot în acea stare, în care s'au aflat până atunci" [2]).

Astfel se curmă domnia şi viaţa lui Optum. Acest eveniment stă în legătură cu alte constelaţiuni externe. La Constantinopol se ridică prestigiul imperiului roman de răsărit, prin domnia unor împăraţi înţelepţi şi viteji. Cam deodată cu căderea Temişanei, prin Vasile II Bulgaroctonul la 1018, cade şi imperiul bulgaro-român în dreapta Dunării, între aceste ţări sustau legături străvechi. După Optum ar fi urmat ca comite sau ban Cinad, cu un teritoriu mai puţin autonom, o demnitate de baron al ţării de aceaşi categorie cu a domnilor sau voevozilor din Ardeal [3]).

Intâlnirea oştilor conduse de Cinad contra lui Optum s'ar fi petrecut lângă Harangod (Aranyka). Cinad ar fi trecut Tisa pela Canija, (Rév-Kanizsa). Castrele erau aşezate dincolo de Oroszlanos, între Cianadul şi Pardaniul de azi. Ambele armate constau mai mult din călăreţi. De aceea şi Op-

2) Acta G. Gerhardi Episcopi Chanadiensis, opera Ignatii c. de Battyan Eppi Traniae. A Carolihae 17°0 la Timişana l. c. p. 36-39. Szentkláray op. cit. 87-88 şi 92-94; Xenopol t. cit. p. 469-470; P. Dragalină l. c. p. 22-23.

3) Szentkláray np cit. p. 91; Timişana l. c. p. 40; Dl. Dim. Onciul l. c. p 17; Pesty op. cit. p. 384.

www.dacoromanica.ro

tum a eşit la câmpie cu oastea sa din Mureşana. Primul atac terminat cu înfrângerea lui Cianad, s'a petrecut cam pela O-Besenyö de azi. Strâmtorat de Cianad se retrage, cam la 2 mile depărtare către Oroszlanos, şi îşi aşează castrul pe o culme. Prin atacul nocturn surprinde şi aduce în disordine oastea lui Optum şi prin învălmăşeala produsă o înfrânge şi fugăreşte, mai vârtos după ce Optum îşi pierde viaţa [4]). Aşa s'a stins total aproape principatul timişan pomenit şi în tradiţii poporale, şi care a sustat lungă vreme în demendenţă şi legătură cu imperiul româno-bulgar din dreapta Dunărei, mai apoi o vremee în stare de vasalitate sub urmaşii lui Arpad. Banatul de mai apoi este o palidă continuare a organisaţiunei de odinioară. Înfrângerea politică a promovat şi interesele catolicismului şi clerul catolic începu a persecuta pe cel oriental. Mânăstirea orientală fu strămutată din Cianad la Krassova [5]). Românii din Bănat aparţineau pe acest timp metropolitului din Vidin [6]).

Incercările de încreştinare asupra Maghiarilor, s'au făcut la început mai cu efect din părţile răsăritene, decât apusene. Splendoarea curţii imperiale din răsărit favoriza aceste tendinţe, şi raportul ostil al Maghiarilor faţă de regii saxoni, încă le promova. Dar mai puternic influinţa, raportul viu cu neamurile încreştinate şi cari gravitau spre răsărit. Motive politice de prima ordine au decis ulterior alăturarea Maghiarilor la apus" [7]).

Din *Istoria Românilor Bănăţeni*, Lugoj, 1904 pag. 113-116.

---

4) Szentkláray I op. cit. p 92-91; Griselini l. c. p. 16; L. Bohm l. c. p. 25-25; I. H. Schwickler op. cit. p 38-39; Tr Laurian op. cit. 194; G. Enăcean l. c. p. 124- 25.

5) L. H Schwicker op. cit p. 40.

6) Pesti op. cit p. 340.

7) A magyar nemzet története op. cit t I pag 204 sequ,

G Popovici a scris o monografie şi despre *Unirea R-lor* din Transilv. cu bis. romano-catolică sub Imp. Leopold I. Caransebeş 1901.

www.dacoromanica.ro

LVI.

Matei Voileanu despre starea arhivei consistorului din Sibiu şi despre necesitatea de a strânge acte privitoare la istoria bicericească.

In crâncenul răsboiu din anul 1848 strada Cisnădiei, (azi: Regina Maria), în care se afla reşedinţa episcopiei noastre cu archiva şi cancelaria, era plină de acte şi de hârtii împrăştiate, pe cari le resfira vântul în toate părţile.

S'a devastat atunci întreaga archivă consistorială şi prin aceasta s'a nimicit isvorul cel mai autentic, din care am fi putut scrie istoria bisericei noastre până la anul 1848.

A luat cine ce a vrut, şi a ars cine ce a voit.

Incidental am mai dat ici-colea de unele acte originale, din cari am putut schiţa unele momente din istoria bisericii noastre.

Este posibil să mai dăm ici-colea încă de unele şi de altele, cari să ne lumineze în unele afaceri de mai puţină importanţă, dară ca să reconstruim pe bază de documente autentice viaţa internă a bisericei noastre, aceasta nu ne va mai fi cu putinţă.

Documentele, cari le am transcris şi le public în broşura aceasta, ne arată unele momente din viaţa bisericei noastre între anii 1780—1787.

Manuscriptul acesta numai din întâmplare a

www.dacoromanica.ro

venit în mâinile mele, precum numai din întâmplare a căzut în mâinele mele originalul protocolului despre vizitaţiunea canonică, pe care o a făcut în biserica noastră fostul episcop Gedeon Nichitici în anii 1787—1788, pe care l-am transcris, şi l-am dat spre publicare la opul publicat de Prea-cuvioşia Sa Părintele archimandrit vicariu archiepiscopesc Dr. Ilarion Puşcariu: Document pentru limbă şi istorie, Tomul I, pag. 83—154.

Din incidentul apelului făcut de mine în calendarul tipografiei noastre archidiecesane de a aduna preoţimea şi învăţătorimea noastră colindele şi poesiile religioase la diferite sărbători, şi de a mi le trimite mie cu scopul de a le publica şi a le conserva astfel, parohul nostru din Hendorf, Nicolau Dobre, mi-a trimis şi un fragment din un protocol, pe care l-a moştenit dela un strămoş al său, Ilie Medrea, care a fost protopresbiter paroch mai întâiu în Hendorf, apoi în Sighişoara.

In chipul acesta am ajuns eu în posesiunea actelor, cari ne arată unele momente din viaţa bisericei noastre între anii 1780—1787.

Din protocolul original, care mi s'a trimis, lipsesc unele foi la mijloc, şi mai multe la sfârşit, pe cari de bună seamă s'au aflat însemnate lucruri de importanţă pentru noi, cei ce azi ne ocupăm cu adunarea de documente, pe baza cărora apoi autentic să se scrie istoria bisericei noastre între anii 1700—1848.

Este nestrămutată credinţa mea, că acte de natura protocolului, care peste 100 de ani s'a păstrat în familia fostului protopop al Sighişoarei, al căror loc natural era archiva protopresbiterală, zic, asemenea acte fragmentare se vor mai fi păstrând şi în alte locuri, şi incidental de

www.dacoromanica.ro

bună seamă şi ele vor eşi la iveală.

Vom aduna deci asemenea acte fragmentare, le vom păstra pentru posteritate ca pietrii scumpe, ca din acelea apoi la timpul său şi între condiţiuni mai favorabile următorii noştri să reconstruească frumosul edificiu al bisericei noastre trecute prin multe furtuni şi încercări.

Este o modestă, prea modestă părticică, cu care contribuesc eu prin publicarea acestora la luminarea diferitelor faze, prin cari a trecut istoria bisericei noastre.

Trebue să fim pătrunşi toţi de năzuinţa, de a lucra cu inimă curată şi desinteresat fiecare în cercul, unde este pus şi cu mijloacele, cari îi stau la dispoziţiune.

La locul acesta voiesc să fie constatat, că la noi pe terenul istoriei bisericeşti s'a lucrat până acum foarte puţin.

In special s'a lucrat de tot puţin în ce priveşte viaţa internă a bisericei în veacul al 18-lea, dela actul unirei până la alegerea primului episcop din neamul nostru.

Chiar şi puţinele încercări de a lumina unele chestiuni din timpul episcopului de pioasă memorie Vasiliu Moga, în lipsă de acte autentice, sunt luate din auzite, din tradiţiune, din care pricină noi nu ne mirăm, dacă ici colea unele afirmaţiuni mai cutezate, sunt controversate.

Direcţiunea luată mai în timpul din urmă în istoriografia noastră, de a trage la îndoeală existenţa mitropoliei ortodoxe române aici în Ardeal, şi cea a episcopiilor sufragane, direcţiunea aceasta, care rupe cu tot trecutul nostru, care răstoarnă tot ce s'a lucrat până acum pe acest teren, nouă ni se pare a fi mai mult o încercare cutezată şi tendenţioasă, care are timbrul năsuin-

www.dacoromanica.ro

ţei de a produce ceva nou, sensaţional, ceeace în chestiuni istorice nu poate avea loc.

Năzuinţa aceasta poate avea şi efect rău, căci vor fi şi de aceia, cari vor crede, că noi am trăit aici fără de nici o organizare ierarhică, fără de nici o legătură cu celelalte biserici surori, de bună seamă va avea însă efect bun, că asemenea porniri vor fi combătute, şi chestiunea controversată se va lumina pe temeiul isvoarelor autentice.

Revenind acuma la actele publicate în această broşură, trebue să dăm mulţămită lui Dumnezeu, că ele s'au conservat până acuma.

Despre vieaţa internă a bisericei noastre ortodoxe române din Ardeal între anii 1780—1787, noi până acum am ştiut foarte puţin.

In special am ştiut puţin despre vieaţa bisericei noastre până la venirea episcopului de naţie sârbească Ghedeon Nichitici.

Din actele publicate aici însă vedem, că între anii 1780—1784 biserica noastră era condusă de consistoriu, în frunte cu vicariul neuniţilor Ioan Popovici — după cum se subscrie dânsul, — care avea reşedinţa sa în Hondol.

Vedem că îndată ce se suie pe tronul Habsburgilor luminatul împărat Iosif II, se începe şi reorganizarea bisericei noastre ortodoxe române din Ardeal.

Se dispune introducerea unui protocol, în care să fie introduse ordonanţele guvernului.

Intre ordonanţele guvernamentale bate la ochi numărul cel mare al acelora, cari au de scop promovarea unirei între Români, şi de aceste sunt arătate în intervalul de 4 ani 12 ordonanţe guvernamentale, care se comunică clerului cu strictă poruncă de a se conforma sub grea răspundere.

De interes deosebit este ordonanţa, care are

www.dacoromanica.ro

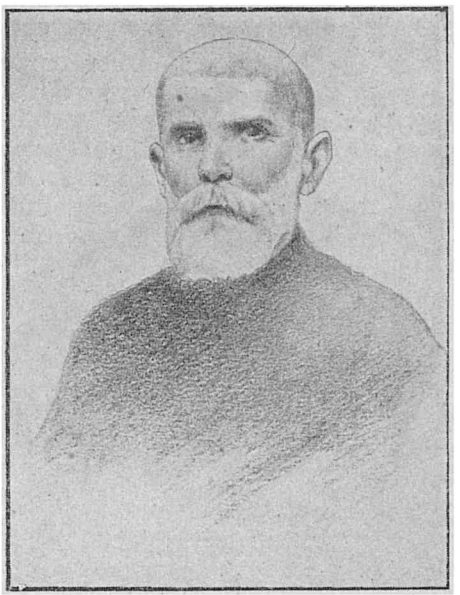

Matei Voileanu

1852 — 1933

fost asesor consistorial în Sibiu.

www.dacoromanica.ro

Dr. Ioan Meşotă

1837 — 1878

fost director al liceului A. Şaguna din Braşov.

www.dacoromanica.ro

de scop facerea unei conscripţiuni a clerului român greco-oriental din Transilvania în anul 1782.

Vicariul de atunci dă aspru ordin, ca acea conscripţiune să se facă după protopresbiterate, să se însemneze numele fiecărui paroh, conscripţiunea astfel făcută să se trimită consistoriului, ca el să o promoveze la guvern.

Conscripţiunea aceasta nu s'a conservat în arhiva consistoriului nostru, căci acea a fost devastată total în anul mântuirei 1848, ea însă s'a conservat de bună seamă în arhiva guvernului.

Conscripţiunea aceasta dacă se va afla şi publica, va vărsa lumină în multe chestiuni până acuma controversate.

In mod liniştitor a trebuit să influenţeze ordonanţa guvernamentală din Maiu 1781, care ţintea la stabilitatea în ce priveşte luarea bisericilor dela biserica noastră şi lăsarea credincioşilor noştri fără casa lui Dumnezeu. Fără ştirea împărăţiei nu se mai poate lua nici o biserică dela nici o lege.

Cu tradiţionala alipire de dinastie şi de casa domnitoare a depus preoţimea noastră jurământul de fidelitate împăratului Iosif al II-lea.

[Din introducerea broşurii *Momente din viaţa bisericească a Romanilor ortodocşi din Transilvania 1780-1787*, Sibiu 1902 pag. 3-6].

www.dacoromanica.ro

LVII

Ioan Bogdan: Patru documente dela Mihai Viteazul ca domn al Ţării Româneşti, al Ardealului şi al Moldovei.

Domnia lui Mihai Viteazul în ţara românească se înfăţişează, pentru istoricul care caută să pătrundă transformările interne ce s'au petrecut în timpul lui, supt două aspecte cu totul diferite; unul e strălucirea din afară: succesele mari militare şi politice, pe cât de orbitoare, pe atât de efemere; altul e decăderea din lăuntru: istovirea ţării şi sărăcirea proprietăţii mici.

O urmare inevitabilă a acesteia a fost îmbogăţirea şi împuternicirea clasei boereşti, împilarea din ce în ce mai apăsătoare a ţărănimei.

Convingerea aceasta ne-o formăm cu atât mai mult, cu cât cunoaştem mai bine documentele interne din vremea lui Mihai. Publicate sunt foarte puţine; ele se reduc aproape toate la cele citate de A. D. Xenopol, în volumul III din Istoria Românilor, p. 404 şi urm. Şi, cu toate acestea, ni s'au păstrat foarte multe, care ar merita să fie adunate şi publicate la un loc; căci, dacă politica externă a lui Mihai Viteazul ne este cunoscută în cele mai mici amănunte, dacă cariera lui militară şi politică poate fi urmărită, aproape zi cu zi, graţie materialului de informaţii extraordinar de bogate ce ni-l oferă co-

www.dacoromanica.ro

lecţiunile noastre şi cele ungureşti,—asupra politicei lui interne, d. p. asupra rolului ce l-au jucat în ţară boerii şi asupra stării economice generale, istoricul cel mai competent al marelui nostru erou, d-l N. Iorga, n'a putut să spună la 1900*) de cât câteva şire.

Ocupându-mă, în timpul din urmă, cu adunarea unor materiale pentru istoria proprietăţii în Ţara Românească, am dat de arhivele statului de cele patru documente ale lui Mihai Viteazul, pe care le comunic în acest articol; toate se raportă la istoria proprietăţii ţărăneşti; al patrulea ne relevează şi un moment memorabil din viaţa gloriosului şi nefericitului nostru domn. Toate patru sunt din anul 1600, anul măririi şi căderii lui. Cel dintâi e dat din Belgrad, la 25 Martie, cinci luni după cucerirea Ardealului, pe care Mihai îl stăpânea, faţă de împărat, ca consilier al maiestăţii sale imperiale şi regale, ca locotenent al Transilvaniei şi comandant-general al trupelor din Transilvania şi părţile anexe ei, faţă de ţara lui de baştină însă, ca „voevod şi domn a. toată ţara Ardealului"; al doilea e dat din Iaşi, la 1 Iunie, ziua intrării lui în acest oraş, ca „domn a toată Ţara Românească şi al ţării Moldovei", ai cărei boieri i se închinaseră în aceeaşi zi; al treilea e dat din Belgrad, la 6 Iulie, câteva zile după ce Mihai, întors din Moldova, intrase a doua oară în capitala Transilvaniei, în „cetatea sa de scaun", ca „domn al Ţării Româneşti, al Ardealului şi a toată ţara Moldovei"; al patrulea e dat la „Gura Teleajenului în 26 Sept. (= 8 Oct. st. n.), în ajunul luptei de la Bucov, ce era să-l răstoarne pentru totdeauna din mărirea la care se ridicase; el se

*) Scurtă istorie a lui Mihai Viteazul. Bucureşti 1900. — Cf. Istoria lui Mihai Viteazul pentru poporul românesc Bucureşti 1901.

www.dacoromanica.ro

numeşte încă „voevod şi domn a toată Ţara Românească, al Ardealului şi al ţării Moldovei"; peste curând însă avea să fie fugar din ţara lui, cerşetor umilit la Curtea lui Rudolf, servitor credincios al celui ce era să-l trădeze şi să-l piarză.

Dintre documentele cunoscute până acum, acestea sunt cele mai importante, ca fiind date de Mihai în calitate de domn al celor trei ţări: Muntenia, Moldova şi Ardealul. Ele sunt dovada cea mai evidentă că, în sufletul lui şi în faţa ţării sale, Mihai Viteazul se considera, după cucerirea Ardealului, ca domn al acestei ţări, ca stăpân al ei „iure belli". Consilierii săi unguri Napragy, Székely şi Kornis, cari aveau să-l trădeze unul după altul, sânt citaţi ca martori în actele de la Belgrad. Bănuelele ce aceştia inspirau trimişilor împăratului, că Mihai vrea să păstreze pentru sine Ardealul, erau dar întemeiate. Natură expansivă şi puţin prevăzătoare, Mihai nu putu să-şi ascunză intenţiile sale; el le dădu chiar pe faţă în cererile adresate împăratului, prin Iulie 1600, între care primul loc îl ocupa aceasta: Ardealul, Moldova şi Ţara Românească să fie date pentru totdeauna lui şi fiului său, la care comisarii imperiali răspund cu un categoric „ nu se poate". Mai târziu, când Mihai a retractat aceste pretenţii şi s'a declarat mulţumit cu titlul de „guvernator" în numele împăratului, el n'a mai fost crezut, şi aceasta a fost, prin uneltirile organelor subalterne ale împăratului, una din cauzele peirii lui: Curtea a aprobat apoi în mod tacit omorârea lui.

Dacă însă în fruntea documentelor ce publicăm mai la vale stă cel mai strălucit titlu ce l-a purtat vreodată un domn român, cuprinsul ne arată sărăcia ce se ascundea în ţară supt

www.dacoromanica.ro

această strălucire externă, din nefericire atât de efemeră.

Ştim şi putem afirma astăzi, întemeiaţi pe o sumă de documente, ce numai în mică parte sânt publicate, că decăderea proprietăţii mici în Ţara Românească a mers cu paşi repezi în vremea lui Mihai Viteazul. Ea începuse, incontestabil, de mai 'nainte şi crescuse odată cu creşterea birurilor, pe care domnii trebuiau să le pue pe ţară, ca să poată satisface cererile nesăţioase ale Turcilor în bani şi prestaţiuni. In anii de foamete şi de răzmiriţi, în timpuri de războiu şi de pradă, când câmpurile rămâneau nearate sau bucatele neculese, sau când furia năvălitorilor turci şi tătari ardea totul, ţăranii, ca să-şi ţie traiul şi să-şi plătească birul, trebuiau să se împrumute dela boieri sau mănăstiri, sau să-şi vânză proprietăţile şi capul; când nu le vindeau de bună voe şi nu-şi plăteau birul, domnul le confisca pe seama lui. Prin aceste vânzări şi confiscări, ţăranii proprietari, ce se numeau „meghiaşi, moşneni, cneji sau judeci", îşi schimbau condiţia lor de „oameni slobozi şi cu moşii" în cea de oameni supuşi, alipiţi pământului, pe care nu puteau să-l mai părăsească fără voea proprietarului, în aşa zişii „vecini sau rumâni". Când se vindeau domnului, ei deveneau „vecini domneşti, vecini pe sama domnească", când se vindeau boierilor, ei deveneau vecini boiereşti; de multe ori se vindeau mănăstirilor sau meghiaşilor mai cu stare din satele lor. Vecinia sau rumânia era veche în ţara românească; ca şi iobăgia în Ardeal, ea exista de sigur în sec. 15, dar era foarte restrânsă; ea se întinde mai mult deabia în sec. 16 şi capătă o consfinţire oficială prin „aşezământul" sau „legătura" lui Mihai Viteazul, decretată, pare-se, în întâiu ori

www.dacoromanica.ro

al doilea an de domnie. Afară de documentele interne posterioare ce pomenesc despre ea, un articol din tratatul lui Sigismund Báthory cu ţara Românească din 20 Maiu 1595 (introdus şi în tratatul cu Moldova din 3 Iunie acelaş an), nu lasă nici o îndoială asupra acestui lucru: „coloni et jobbagiones (boeronum et) qui ex bonis et iuribus eorundem possessionariis in bona aliena clam se contulerint, illico restituantur" (colonii şi iobagii boerilor şi ceice din moşiile şi drepturile acestora de stăpânire au fugit în ascuns pe moşii străine, să fie trimişi înapoi de unde au fugit). Era şi în interesul domnului şi în al boerilor, să se consfinţească acest aşezământ. Ţăranii fugeau de pe moşiile lor şi ale boerilor, ca să scape de biruri şi de munci: boierii pierdeau braţele de muncă, iar domnul pierdea cisla. Inconvenientul acestor pierderi nu s'a simţit poate nici odată mai bine decât sub Mihai, când el, fiind vecinic în războaie, avea vecinic nevoe de bani, iar boieri ce trebuiau să-l urmeze nu puteau să-şi vază de moşiile lor. Iată de ce vânzările de sate megieşeşti, care încep a se pomeni în documente din vremea lui Mihnea Turcitul, se înmulţesc deodată în timpul lui Mihai Viteazul aşa de tare, încât sunt rare documentele din vremea acestui domn care să aibă de subiect altceva decât vânzări de moşneni.

Cei mai aprigi cumpărători au fost însuşi Mihai Vodă şi boierii săi de frunte. *Numai în judeţul Romanaţi a cumpărat Mihai Viteazul pe când era încă boier, între anii 1577—1591, douăzeci şi trei de sate de la meghiaşi* pe care *şi le confirmă el însuşi, după ce şi le-a hotărnicit,* printr'un chrisov din *6 Sept. 1598,* în care se înşiră numele tuturor moşnenilor ce şi-au

www.dacoromanica.ro

vândut satele; acestea din urmă sunt: Fărcaşul, Slăvenii, Gostavăţul, Băbiciul, Scărişoara, Rusineştii, *Silişteа, Cârceşti* lui Danciul, Celianii, Tiha Plăvicenii, *Seliştioara,* Vişina, Cruşovul, Studina mare, Studiniţa, Frăsinetul de jos şi de sus, Vlădila (în orig. Vlădălov), Deveselul, Reade, Comanca şi unul al cărui nume a rămas netrecut în document.

[Din volumul *Prinos lui D. A. Sturza*, Bucureşti 1903 pagina 149—155].

www.dacoromanica.ro

LVIII.

Ioan Meşotă despre sfârşitul războaielor lui Traian cu Dacii *)

Împăratul Traian, după ce s'a finit menţionatul pod dela T.-Severin în primăvara anului 106 d. Cr., a trecut Dunărea, a mers cu armata pe ţărmurile Alutei în sus până la poalele Carpaţilor, cari despart România de Transilvania, fără să întâlnească vre-un inimic. Decebal firește nu era nici decum aplecat a eşi din munţi la şes, de oarece se aflau în apropierea lui două legiuni romane, care i-ar fi tăiat drumul de a se mai întoarce în munţi; pe lângă aceasta el făcuse şi trista experienţă, că soldaţii săi, deşi foarte bravi, nu pot resista Romanilor în luptă regulată.

Cu atât mai lesne se putea el apăra în strâmtorile, care formează intrarea în Transilvania şi în munţii de prin pregiur prevăzuţi şi cu fortăreţe artificioase. De aceea Traian în expediţiunea aceasta a întrebuinţat mai mult circumspecţiune decât zel.

Cea mai mare şi mai sângeroasă luptă a trebuit să se întâmple înaintea strâmtorii Turnului Roşu, căci columna lui Traian reprezintă, cum

*) Acest fragment, al cărui loc potrivit ar fi fost *înainte de «Luptele culturale ale Românilor»* şi *Martiriul Metropolitului Sava Brâncoveanul* de J. Lapedatu (1874), a rămas la sfârşitul volumului din cauză că neputând afla în bibliotecile din Cluj Anuarul liceului român din Braşov (1863), în care a fost publicat, editorul a făcut apel la bunăvoinţa d-lui director J. Moşoiu, căruia îi exprimă mulţumiri pentru copia trimisă.

www.dacoromanica.ro

se aduc jertfele îndatinate înainte de începerea unei bătălii, cum ţine împăratul alocuţiune către soldaţi şi cum aceştia trec peste un rîu, care aci nu poate să fie altul decât Aluta. După ce se resping Dacii din această îngustime, Romanii răsbesc în lăuntrul Transilvaniei, însă aci trebue să cucerească fortăreţele una după alta cu asalt. Columna ne represintă mai multe scene, în care Romanii atacă o fortăreaţă sau alta, iară Dacii o apără cu cea mai mare energie. Tot din aceasta se vede, cum soldaţii daci din ura cea mare către Romani, predau, când văd că nu mai este nici o scăpare, focului averile şi bunurile, cum omoară ei înşişi cu mânile lor pe bătrânii neputincioşi, pe femei şi copii, ca să nu devină sclavi, cum părăsesc locurile obsedate. De aceea nu se cerea de la Romani atât o mulţime mare, ci mai mult o bărbăţie, îndrăzneală şi circumspecţiune deosebită a deosebiţilor conducători şi a fiecărui soldat, ceeace însă nici n'a lipsit nici din partea lui Traian nici din partea legionarilor, cum ne spune şi Dione. Aşa dară o bătălie generală mai mare nu s'a comis în expediţiunea aceasta, ci tot în acelaşi timp se luptau în mai multe locuri. Dară cu încetul, cu încetul fortăreţele inimice fură cucerite de Romani şi rămăşiţele armatei dacice se retraseră în munţii nordici ai Daciei. Acuma Decebal trimise legaţi la Traian, ca să ceară pace, însă cererea nu-i-se împlineşte. De aceea Dacii se mai reculeg încă odată şi se încearcă să recucerească unele din fortăreţele ocupate de Romani, dară nu le succede. Infine se cucereşte şi capitala lui Decebal, care nu poate să fie Sarmizegetuza, deoarece această cetate fusese ocupată de Romani încă în expediţiunea primă. Dione nu ne spune numele acestei capitale a Dacilor, ci zice numai că se spală din rîul

www.dacoromanica.ro

Sergetia. Insă cărui rîu de astăzi corespunde această Sergetia? Rîului numit astăzi Strei nu poate corespunde, fiindcă acesta curge pe lângă vechea Sarmizegetuză; dară n'ar putea să fie Gîul, care curge prin valea Vulcanului în România şi se varsă în Dunăre.

După ce dară Traian a cucerit şi a doua capitală a Daciei şi a supus mai toată ţara, Decebal văzându-şi averile sale, care le ascunsese în albia rîului Sergetia, descoperite, ca unul, care era în stare să sufere ori ce lovitură de soartă, dară numai sclăvia nu, se sinucisese, după ce-a îndemnat pe cei dinpregiurul său ca să-l imiteze. Cu moartea regelui s'a finit şi resbelul dacic. Mai mulţi daci şi cu deosebire căpeteniile lor au imitat exemplul curagiosului lor rege şi s'au sinucis, mulţi din ei s'au supus Romanilor şi fură duşi la Italia, ca să înfrumuseţeze triumful împăratului. Eară Traian a trimis călărimea, ca să persecuteze rămăşiţele armatei dacice fuginde, să cucerească, partea aceea a ţărei, care nu fusese atinsă de resbel, să prădeze şi să pustiască. Locurile muntoase întărite dela natură fură ocupate, poporaţiunea parte ucisă, parte scoasă peste hotare. Finitul resbelelor dacice cade, după cum demonstră inscripţiunile şi după datele istorice, pe la finea anului 106 d. Cr.

Dacia fu prefăcută de Traian, după cum promisese, în provincie romană, guvernată de un propraetore, şi fu împoporată cu colonişti romani.

Infine, înainte de a încheia acest comentariu, voiu să repeţesc aceea ce s'a demonstrat îndestul de un număr de scriitori romani, că adecă Dacia prin resbelele acestea se deşertase mai cu totul de oameni. Aceasta nu numai că se poate deduce cu probabilitate din acea împregiurare,

www.dacoromanica.ro

că Romanii au purtat aceste resbele cu cea mai mare furie în contra barbarilor falşi şi cerbicoşi şi din representaţiunile de pe columna lui Traian, care la mai multe locuri ne arată cete numeroase de Daci, emigrând cu femei, copii şi ce aveau mai bun din ţară; ci o mărturisesc apreciat mai mulţi scriitori vechi. Aşa s. e. Eutropiu: „Trajanus victa Dacia ex tot orbe romano infinitas eo copias hominum transtulerat, ad agros et urbes collendas; *Dacia enim diuturno bello Decebali, viris fuerat exhausta*". Tot aşa vorbeşte şi Iulian în Caesar: „Et Getarum quidem gentem penitus everti et deleri (Trajanus)". Tabula Peutingeriană pune locuinţele Dacilor spre nord dela Carpaţi cătră Dniestru.....

Ba chiar de ar fi rămas aci, ici şi colo, câte un Dac, şi aceştia s'au contopit cu totul în coloniştii romani, şi limba lor s'a şters din Dacia fără urme. Şi aceasta nu va prinde mirare pe nimeni, căci avem foarte multe exemple în Istorie, că chiar popoare întregi amestecându-se cu altele au perdut cu totul limba şi caracterul naţional. Aşa s. e. pe când domniau în Spania Maurii, cari în multe privinţe au fost domnitori buni, căci sub ei a înflorit ţara, în Andalusia un rege inamic a oprit sub pedeapsă de moarte de a se mai vorbi limba latină şi 100 de ani după aceea nu se mai afla aci nici o rămăşiţă din limba aceasta. In Cesarea, în Asia încă în secolul al 18-lea toată poporaţiunea creştină vorbia greceşte, un Paşă turcesc o opri şi în timp de 30—40 de ani nu mai vorbia nici un om greceşte. In Sicilia, pe când aceasta fu cucerită de Normani, se vorbia numai greceşte şi arabeşte şi încă pe timpul împăratului german Frideric II se dau legile în limba greacă, dară după aceasta limba aceasta peri cu totul. Atare exemple s'ar putea cita încă multe, însă sunt de prisos.

www.dacoromanica.ro

Deci şi rămăşiţele acelea mici şi debile de Daci şi-au perdut naţionalul şi aşa se adeveresc şi în Dacia prefăcută în provincie romană cuvintele ponderoase ale renumitului istoric Niebuhr în privinţa influenţei, ce a avut Roma asupra lumei cunoscute pe atunci: „Roma, zice acesta, împreună în sine toate calităţile unui stat puternic; perfecţiunea cea mai mare în politică şi mai neştergiveră decât a Greciei; ea durează până în secolii cei mai târzii, ba până în zilele noastre".

[Fragment din studiul publicat de *J. Meşotă* în *Anuarul* (1863) Liceului ortodox român din Braşov sub titlul: *Dacii şi resbelele lui Traian în Dacia. Comentariu la unele locuri din Dione Cassiu*].

www.dacoromanica.ro

INDICE DE NUME

Abdul Megid, sultan, 410.
Abrud, 272, 342, 343, 341.
Achile, XXII, 180, 190, 346.
Achtum, 425.
Aciliu, 382, 384, 385, 387, 390.
Adamovici, Gherasim (episcopul), 114.
Adrian (împăratul), 15, 144, 145.
Adrianopol, XII, 348.
Africa, 345, 348.
Agareni, 131.
Agnita, 280.
Aiud, Sinodul dela, X.
Ajtony, 425.
Alba, judeţul, 108, 299, 383.
Alba Iulia, XI, 12, 31, 41, 42, 110, 112, 192, 237, 245, 275, 291, 293, 299, 300, 371, 372, 379, 393, 394, 396, 420. [dieta de la A. I.], X. [Mânăstirea de la A. I. (Bălgrad)], 107. [Metropolia de la A. I.], 26, 60, 64, 114, 196. [Temniţa de la A. I.], 75.
Alba Transsylvaniae, 395.
Albini, Septimiu, XXVIII, 408.
Alcibiade, 97, 98.
Aldea, popa, 17.
Alepo, Paul de, XXX.
Alexandria (patriarhul din), XII.
Alexandru cel Bun, 287.
Alexandru II Aldea, domnul Munteniei, 420.
Ali-başa, vizirul, 122.
Aluta v. Olt.
America, 230, [Descoperirea A-ei], XV.
Analele Banatului, XXXIII.
Anaxagoras, 90, 95, 96.
Andrada, 125, 129.
Andrei II (regele), 262.
Andrei (pânzarul), 75.
Anglia, 29.
Anonymus (notarul regelui Bela), 1, 139, 309.
Anthim (mitropolitul), 118.
Antiohia, XII.
Antonie (patriarh), VI.
Apafaia (sat), 155.
Apafi Mihail (principele Ardealului), XII, 28, 29, 30, 31, 35, 36, 37, 76, 145, 152, 153, 292, 293, 294, 376, 379.
Apath, 368.
Apoldul Mare, 388.
Apoldul Mic, 388.
Apolonius Tianeus, 143.
Apor Ştefan (comitele), 275.
Apulum, 395.
Arad, XXVII, 268, 359, 360. 361, 362, 392. [Episcopul de la A.], 116.
Aranyka (Harangod), 427.
Aravia, 73.
Arbore, Alex. P. XXXVI.
Arcer (în Bulgaria), 404.
Ardeal v. Transilvania.
Ardeleana (din Orăştie), XXVIII.
Archivul (lui T. Cipariu), XXVII.
Ardeleni v. Transilvăneni.
Argeş, 80, [Mănăstirea A.],

www.dacoromanica.ro

302 [Egumenul de la A.], 81.
Arhidamus, 99.
Arhiva Someşană, XXXIII.
Aristide, 317.
Armenia, 346.
Aron N., XXVIII.
Aron P. Paul [episcopul], XXVIII, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 107, 108, 110, 111, 154, 157, 197, 301, 302.
Aron, Teodor, XX, 166.
Aron-Vodă, XXX, 20.
Arpad, 428.
Asboth, Ludovic, 268.
Asia, 345, 443.
Asia Mică, 348.
Aspasia, (din Milet), 95, 96.
Assermann (colonel), 268.
Atanasie (Anghel, episcopul), 39, 41, 42, 43, 45, 47, 63, 66, 275, 276, 277, 279, 282, 299, 300, 393.
Atanasievici, Ştefan, 359.
Atelcuz, 130.
Atena, 89, 90, 92, 93, 94, 98, 99. [Atenieni], 90, 91, 93 95, 98, 99.
Atila, 138, 139, 167.
Atina vezi Atena.
Attica, 94.
Aurelian, împăratul, 87, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 225, 286, 309.
Aurora din Năsăud, XXVIII.
Austria, 124, 221, 234, 248, 249, 257, 258, 261, 33 8.
Auzoni, 167.
Avarii, 139, 395.
Avram, ginerele lui Ion Buburuzea, 40.
Avram, protopopul dela Daia, 109.
Avram-Iancu, XXVIII, 237, 238, 343, 344.
Avrig, 388.
Azov, (lacul) 8.
Axenţiu, 238.
Babb, Ioan, actuariu comisarial, 206, 207.
Babeş, Vincenţiu, XXXVII, 256.
Băbiciul, 439.
Babiloneni, 162.
Baia, 109.
Baia Mare, 107.
Băianu, protopopul, 66.
Baiulescu, Bart. XXVII.
Bălcescu, Nicolae, XXVI, XXVII.
Balea, popa, 19.
Bălgrad, v. Alba Iulia.
Balibeg, 11, 12.
Balint, popa Simeon, 192, 238.
Balog, Iosif, teologul iezuit, 106.
Balomir, 388.
Balomireanul Nicolae, 69, 299, 301, 302.
Banatul, VIII, XXVIII, XXIX, XXXIII, 5, 13. 14, 67, 104, 111, 139, 156, 217, 239, 256, 257, 258, 260, 300, 301, 359, 368, 374, 382, 383, 388, 390, 425, 427, 428. [Banatul Severinului], 239. [Bănăţeni], 261.
Banca Albina, XXVIII.
Banciu Axente, XXIX, XXXIII.
Băneasa, (câmpia), 404, 406.

www.dacoromanica.ro

Bănescu, N., XXXVI.
Banpotoc, XXVIII.
Baran, Florea, protopop, 43, 45, 46, 50.
Baranyi, iezuitul, 43.
Barbu Craioveanu, ban, 79.
Barcsay, Acaţiu (principele), 372, 373, 374. 375.
Bariţiu, Gheorghe, XXVII, XXVIII, XXIX, XXXVI. XXXVII, XXXVIII, 213. 264.
Barnava Belai, 14.
Bărnuţiu, Simion, XXI, XXVIII, XXXVI, XXXVII, 224, 225, 270.
Barod, vezi Baranyi.
Bârseanu, A., XIV, XXVI, XXVII, XXXVI, XXXVIII. 311.
Bartenstein, 281.
Basarab (cel Mare), XXX, 23 [B. III cel Mic], IV, 3. [B Matei], XXX, 288, 371, 418. [B. Neagoe], IX, XII, 17, 79, 80, 81. 287; [Basarabeşti], XV, 61.
Basarabia, XXX, 262.
Basta, Gheorghe, (generalul), 180, 188.
Batori, Andrei (principele), 26. [B. Sigismund, principele), 180, 188, 438. [B. Ştefan, voevodul], IV, V, 3, 11, 12, 239, 240, 367.
Bauer, maior, 269.
Bechnitz, Ioan (publicistul), 251, 252.
Beciu v. Viena.
Becicherecul Mic, 359, 360.
Bedano, 129.
Bedarus, 125, 129.
Bega (canalul), 367.
Beius, XXVIII, 390.
Bela IV (regele), 131.
Belcredi, Richard (ministrul), 248, 249.
Beldiman, Alexandru, 337.
Beldy, Paul, 35.
Beleuţă, I. XXVII.
Belgrad, 13, 368, 395, 435.
Belint, 359.
Bem (generalul), 238, 267, 269.
Bembea, N. XXVIII..
Benedit XIV, (papa), 106.
Berii-Bereny, 388.
Berlin, 261.
Beşimbac, 103.
Beşineu, 388.
Betlılen, Gavril (principele), 37, 374.
Beust, ministru prezident al Saxoniei, 219.
Bianu, Ioan, XXVIII, XXXVI.
Bibescu, Gheorghe (principele), 235.
Biblioteca Istorică „Astra", XXXIII.
Biblioteca Românească, XXII, 185.
Biblioteca Ulpia, 142, 143.
Bichigean, V. XXIX.
Bielovsky (cronicarul), 306.
Biertanu, 10.
Bihor (judeţul), XXVIII, 139. 396.
Birtoc, voev. Ardealului, VI.
Bismarck, 249.
Bistra, 107, 396.
Bistriţa (letopiseţele dela), III.
Bitinia, 133, 150.
Blaj, XXVII, 72. 73, 76, 77, 106, 109, 110, 152, 192, 193,

www.dacoromanica.ro

196, 197, 233, 259, 270, 301, 302, 400. [Adunarea de la B.], 236. [Dominionul B.], 103. [Mânăstirea Sf. Troiţe din B.], 109, 110, 111, 113, 115. [Şcoalele din B.], XX, XXXI. [Seminarul din B.], 107, 111, 112, 113. [Sinodul de la B.], XVI. [Tipografia din B.], 111.
Blivianus, 125, 129.
Bob, I. (episcopul), XXXVIII. 113.
Bobulescu, C. XIII.
Bocşa, 359.
Boemia, 239, 247. 248, 261.
Bogatul român, 388, 389.
Bogdan, Alexandru, XXIX.
Bogdan Duică, G. XXVIII, XXXVI.
Bogdan, Ioan, XXX, XXXI, XXXVI, 434.
Bogdan III (cel Orb), 81.
Boiţa, 388.
Boitoş, Ol., XXIX.
Bojâncă, Damaschin T., XX. XXII. XXIII, XXIV, XXXIX, 171, 175, 180, 181.
Boliac, Cezar, 58.
Bôlôny, Zigmund, 35.
Bonfini, Antoniu, VI, 179, 240, 352.
Bornemisa (Ioan de Berzeucy), 6.
Boroş, I., XXVII.
Bosfor, 412.
Bosnia, 300.
Botiş, T., XXVII.
Boz, 388, 389.
Brad, XXVIII.
Brăila, Dumitru, 40.
Bran (castelul), XXVIII, [Pasul B.], 262.
Brâncoveanu Constantin (voevodul), XII, 43, 49, 117, 118, 119, 120, 121, 122.
Brâncoveanu Gheorghe v. Brancovici.
Brâncoveanu Maria (principesa), 122.
Brâncoveanu Matei, 122.
Brâncoveanu Radu, 122.
Brâncoveanu Ştefan, 122.
Brâncoveneşti (satul), 152, 294.
Brâncoveneşti (casele), 122.
Brancovici (familia), XI.
Brancovici Gheorghe (cronicarul), XI, XII. XIII, XXXVIII, 23, 28, 31, 32, 33, 34, 294.
Brancovici Gheorghe (despotul), 25, 26.
Brancovici Ioan, 34.
Brancovici Maxim (mitropolitul Ungrovlahiei), XI, XXVIII, 27, 28. 29, 30, 32, 34, 36, 37. 76, 151, 153, 290, 291, 292. 293, 294, 295, 376, 377, 379. 380, 381, 392, 396, 440.
Brancovici Sava (strănepotul mitropolitului), 34.
Branisce, Valeriu, XXIX. XXXVI.
Braşov (oraşul, judeţul), IX. X, XI, XIII. XXVI, XXVII, XXX, XXXI, XXXIII. 16. 17, 43, 46. 49, 55, 56, 87, 210, 236, 268. 299, 418, 440. [Arhiva din Br.], IX, XIII. [Biserica Sf. Nicolae din Br.], IX, XIII. 16. [Biserica din Şcheii Br.], 79.

www.dacoromanica.ro

[Gimnaziul din Br.], 210, 211. [Protopopul din Br.], 208. [Sfatul Br.-lui], 20, 21. 39, 41. [Şcheii Br.-ului], IX. X, XIII, XIV.
Braşoveni, X, XIII, XIV, 42, 43, 44.
Bratislava, 239.
Brătianu (Ion), 422.
Bratu, I. XXVIII.
Bratu, (preot în Răşinari), X. 17, 18.
Breazu, Ioan, XXIX.
Bricca, 129.
Bricena, 125, 129.
Bricia, 129.
Briga, 129.
Broos v. Orăştie.
Buburuzea, Ion, 40.
Bucerdea, 192.
Bucium, 355.
Buciumul (ziar), 58.
Bukow (general), 156, 302. 435.
Bucovina, 247.
Bucureşti, XII, XV, XXII, XXIV, 61, 118. 119, 120, 235, 236, 301, 402, 404, 408, 410, 411, 412, 414.
Buda, XXIII. 25, 77, 113, 183, 239, 281, 360. [Episcopul român la B.], 108, 113. [Tipografia Universităţii din B.], XXIV.
Budai, Iosif, 294.
Budapesta. 219, 257. 294.
Bugereanul (vistierul), 119.
Bulgaria, 307.
Bulgarii, X, 16, 17, 18, 19, 130, 166, 169. 405.
Bunea, Augustin, XXVII, XXVIII, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 392, 397, 399.
Buta, Nicolae, XXVIII.
Buteanu, Ioan, XXVIII.
Buthotzin, (în Banatul Timişan), 14.
Caesar (împăratul), 443.
Căldăruşani (mânăstirea), 58.
Calendarul Românesc, XXIII.
Calhi (mânăstirea), 122.
Caliani, Silvestru (ieromonah), 109, 110.
Călinescu, Tănase, 341.
Câlnic, IV, 3.
Călugăreni, XXII.
Calvinii ardeleni, 28, 35, 64, 72.
Câmpeni, 344.
Câmpina, 81.
Câmpul Pânii, IV, 1, 3, 11.
Câmpul lui Traian, 236, 408, 413.
Câmpulung, 263.
Candiano, Alexandru, (căpitan), 341.
Canija-Canisia v. Kanizsa
Cantacuzino (familia), 3, 117, 118, 119, 417.
Cantacuzino Constantin (caimacamul), 236, 409.
Cantacuzino, Constantin (stolnicul), 40, 120.
Cantacuzino Elena (mama lui Şerban Vodă), 27.
Cantacuzino Gheorghe (fiul lui Şerban Vodă), 53.
Cantacuzino Mihail (spătarul), 27, 41, 118.
Cantacuzino Şerban (domnul muntean), XII, 27, 36, 53, 119, 121, 294.

www.dacoromanica.ro

Cantacuzino Stanca, 27.
Cantacuzino Ştefan (spătarul, 117, 118, 119. 120, 121.
Cantemir, Dimitrie, XXX.
Cantù, Cesare, XXVI.
Capnic Bae, 110.
Caracalla (împăratul), 308.
Caransebeş, 13, 373. 374, 375.
Craşova, 428.
Carcalechi, Zaharia, 185.
Cârceştii lui Danciul, 439.
Cariagdi, Dimitrie, 337.
Carloviţ, 208, 281. 300, 301, 384, 385, 386. 387, 388, 389. [Mitropolitul de la C.], 111, 203.
Carol I (Domnitorul României), 341, 406.
Carol VI (împăratul Austriei), 45, 103, 281.
Carol cel Mare, 10, 139.
Carol Robert (regele), XXX, 23.
Carolstadt, 208.
Cărpeniş, 388.
Cârstea, popa, 43.
Cassius, Dio, 14, 186, 308, 441.
Caucaz, 346.
Cavalerii teutoni, 262.
Căzan, Dan, 40.
Cehii, 248.
Cehoslovaci, XXXII.
Cesarea Capadociei, 394, 396.
Cesarea (în Asia M.), 443.
Cesarini, Iulian (cardinal), 23. 24.
Cergău, 112.
Chalcedon, 348.
Cheresteşiu, Victor, XXVIII. XXXVI.
Chiev, XV.
Chindea, Teodor, XXIX.
Chinezul, Paul, 238. 239, 240.
Chiovea (fortăreaţa), 239.
Chirilovici, Sofronie (episcopul dela Buda), 113.
Chiorenaţi, Pseudo-Moise. XXX.
Chronicon Dubniceuse, XXX.
Ciaki v. Csàki.
Cianad, 426, 427, 428.
Cioara (comuna), 301. [Mânăstirea C.], 107.
Cioran, Emilia, XXX. XXXVI.
Cipariu Timotei, XXVII, XXIX, XXXVII, 196. 251, 392.
Ciorogariu, Roman (episcopul), XXX.
Circa, Dositei, (episcop de Maramureş), 300.
Circa, Ioan (episcopul), 299.
Ciuc, 280.
Ciucea, 237.
Ciufud (biserica din), 112.
Ciuhandu, C. XXVII.
Ciuhandu, G. XXIX.
Cladova, XIII.
Clain, Inochentie, v. Micu Klein Inochentie, episcopul, [Clain Sam. v. Micu-Klein Sam.].
Claudius (împăratul), 149.
Clinciu. I. XXIX.
Clopoţel. I. XXVIII.
Cloşca, 355.
Cluj, XXXIII, XXXV. 87, 234. 243, 244, 245. 246, 247, 249, 250, 251, 268. 269, 300, 333, 335, 336, 367. 371, 440. [dieta de la C.], 325. [Societatea Muzeului din C.], 266. [Universitatea din C.], XXXIII.

www.dacoromanica.ro

Cogălniceanu, Mihai, XXI, XXXI.
Cohalm, 280, 300.
Colbert, 94.
Colquhoun (consul englez), 414.
Colun, 388.
Comana (mânăstirea), 439.
Commodus (împăratul), 308.
Constantin (fratele popii Vasile din Braşov), IX, 16, 21.
Constantin cel Mare, 225, 345, 347, 348, 349, 350.
Constantin din Crit, 117.
Constanţinopol, VI, XII, 29, 33, 34, 35, 296, 349, 370. 395, 427. [Patriarhia din C.] 121.
Constanţiu (împăratul), 140, 143, 345, 347.
Convenţiunea dela Paris, 225.
Copalul, 205.
Corcheş, Ioan, 344.
Cornăţel, 389.
Corniş, Sigismund (guvernatorul), 47.
Coroana (oraşul Coroanei) v. v. Braşov.
Cortesius, Alexander, 102.
Corvin (satul), 179.
Corvinul, Ioan v. Huniade Ioan.
Corvinul, Matei (regele), VI, VII, XXIII, 1, 6, 11, 59, 102, 175, 178, 238, 239, 352, 394. [Corviniana, familia], 176, 179.
Coşbuc, Gheorghe, XXVIII, 402.
Cosma (Aurel jun.), XXIX.
Costiescu (ofiţer), 339.
Cotorea Gherontie (ieromonah), 109, 110, (vicar general), 383.
Covaci Meletie (episcopul grec), 115.
Covil (mânăstirea), 203.
Cozia (mânăstirea), 417.
Crăciun, Ioachim, XXX.
Craiova, 53.
Cramul (fortăreaţa), 239.
Crenneville (guvernator), 251.
Cretzulescu (colonel), 341.
Crişan, Ascaniu, XXIX.
Crişan Ioan, XXVII, 275.
Cristea, popa, 39.
Crişţof Voicu, 47, 49.
Crişul, 9, 237, 426.
Croaţia, 246, 248, 274.
Cromer (cronicarul polon), 534.
Cruşovul, 439.
Csáki Ladislau (groful), 35, 152.
Cserey Mihai (cronicarul), 276, 291, 294, 295.
Csutak, Coloman, 268.
Cujir, 388.
Cumania, 262.
Cumani, 131, 395.
Curtea de Argeş, (mânăstirea), 79.
Curuţii, 300.
Custozza, 261.
Cut (satul), 73, 111. [Biserica din C.], 107.
Cuza Ioan (Domnitorul), 337, 338, 339.
Czetz, Ioan, 269.
Dacia XIX, XXI, 85, 86, 87, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140,

www.dacoromanica.ro

141, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 167, 172, 173, 189, 219, 224, 285, 286, 288, 307, 309, 347, 393, 399, 400, 442, 443, 444. [Dacia Mediterană], XIX, 84, 144. [Dacia de mijloc], 144. [Dacia Nouă], 144.
Dacii, 85, 87, 125, 126, 128, 129, 143, 166, 167, 168, 179, 202, 288, 308, 440, 441, 443, 444.
Daco-Romani, 172, 309.
Daia, 109.
Dăianu, E. XXVIII.
Daicovici, Const. XXIX.
Dalmaţia, 345, 346.
Dâmboviţa, 405.
Dan (fiul lui Stanciul), 6.
Dan Vodă, 5, 6, 439.
Dăneşti, 5, 6,
Daniel, Francisc, 372.
Daniil dela Uilac (protopop), 154, 155, 156.
Dante Aligheri, 365.
Darabant, Ignatie, 115.
Daţia, vezi Dacia.
Daţii vezi Dacii.
Deak Francisc, 248.
Deal (mânăstirea din), 80.
Deal (sat), 386, 387.
Dealul Spirei, 236.
Debreczeni Marton (consilier), 336.
Decebal, 85, 86, 125, 126, 167, 285, 440, 441, 442, 443.
Decei Aurel, XXIX, XXX.
Delchiaro, 121.
Dembinski (general polon), 269.
Democraţia (ziar) XXIX.
Demostenes, 93.
Densuşianu, Aron, XIII, XXXVII.
Densuşianu, Nicolae, XXVIII XXXVII, 272, 356, 357.
Despina, soţia lui Neagoe Basarab, 81.
Deşteptarea (ziar), 43.
Deţebal, vezi Decebal.
Deva, 40, 65, 86, 251, 300. [Protopopul din D.], 208.
Devesclul, 439.
Diaconovich, Corneliu, XXXVII.
Diaconovici-Loga, Constantin, 360.
Dimitrie, popa, 21.
Diesterweg, 313.
Dioclea, 345.
Diocleţian (împăratul), 345, 346, 347.
Dionisie (vlădica), 77.
Dlugosz (cronicarul polon), XXX, 352.
Dobârca, 388.
Dobra, 65, 300, 383.
Dobre (popa), 18, 19, 20.
Dobre, Nicolau, 430.
Dobrescu, N., 392.
Doja, Gheorghe, 367, 368.
Domiţian (împăratul), 85.
Domocoş, Toma, 35.
Don Nano, 129.
Dositei (episcopul Maramureşului), 278. [Mitropolitul D.], 37.
Dragomir, Silviu, XIII, XXVII, XXVIII, XXIX, XXXVII.
Drag meşter, VI, 365.
Drăgălină, Patriciu, 370.
Drăgan, Manole, 47.
Drăganu Nicolae, XXVII, XXVIII.

www.dacoromanica.ro

Drăgfy Bartolomeu (principele), IV, V, VI, 1, 3.
Dragoş Ioan, 342, 343, 344. [D. Moise, episcopul], 115.
Dragoş-Vodă, 287.
Drăgulescii, 5.
Dragula v. Vlad Dracul.
Draşov, 388.
Dudescul, Radul, 120.
Duhamel (general rus), 236.
Duma, Constantin, (protopopul Devei), 208.
Duma, Radu (gociman), 45, 53, 57.
Dumitra, 388.
Eciul, 152.
Egiptul, 93, 163, 345, 346.
Elena (mama împăratului Constantin), 347, 349, 350.
Elena, fiica lui Stoian, 6.
Eliad, Ioan, XXIV, 236, 410.
Elisabeta (regina României), 406.
Elisabeta (ţarevna Rusiei), 77, 302.
Elveţia, 230, 297.
Enăceanu (Arhimandritul Ghenadie), 58.
Endeş Peter (solgăbirău), 154.
Engel, Christian, XXII, 125, 126, 128, 134.
Ersomlyo, 13.
Eruli, 167.
Eunapius, 167.
Eusebiu, (episcop), 350.
Eustatievici, Dimitrie, XV, 79, 209.
Eutropius, 125, 167, 186, 443.
Fabricius, Caius, 317.
Făgăraş, XIII, XXVIII, 12, 21, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 196, 251, 299, 300, 383, 384, 396.
[Episcopia - Episcopul din F.], 102, 103, 107, 108, 111, 112, 113. [Biserica din F.], 45, 48.
Făgărăşanu, Ioan (popa), 43.
Făget (ţinutul), 218.
Fântâna Sfintei Cruci, 14.
Fărcaşul, 439.
Fel-Kenyér, vezi Vinerea.
Feldioara, 18.
Feleac, 396.
Ferdinand I, (împăratul), VII, 203, 204, 206, 208, 221, 234, 237.
Ferdinand I (Regele României), XXX, XXXIII.
Filip de Flandra, (contele), 341.
Firu, N. XXVII, XXVIII.
Fiume, 246.
Flacia, 5.
Flacus, 5.
Flavius, Iosefus, 186.
Flavie Sylvu, 165.
Florea Sasului (jurat), 47.
Florea (popa din Braşov), 39, 40.
Florenţa (soborul dela), 157, 158.
Florian, Aron, XXII, XXIV, XXV, XXVI, XXIX, XXXVII, 187.
Floci (târgul), X, 20.
„Foaia pentru minte, inimă şi literatură", 270.
Focşani, 337.
Francezi, XXXI, XXXII, 285, 288, 329.
Franţa, 230.
Francisc I (împăratul), 359.
Francisc Iosif I, 237, 244, 245, 246, 250, 258.

www.dacoromanica.ro

Frăsinetul de jos, 439.
Frăsinetul de sus, 439.
Frederic II (regele Prusiei), 387, 443.
Frederic, III (împăratul austriac), 239.
Fuad-effendi, 236, 411, 412, 413- 414, 415, 416.
Fulea, Moisi (protopopul Sibiului), 208, 210.
Gaia (consilier), 155.
Galaţi, 396.
Galeriu, 345, 346, 347.
Galeş, 383.
Galia, 285.
Galiţia, 247, 248.
Gallienus (împăratul), 133, 135, 149, 150.
Gambuţiu (comuna), 299.
Gârbova, 388.
Gazeta Transilvaniei, 250.
Gedeon (generalul), 237.
Georgescu I., XXVII, XXIX.
Gelu, 139, 287.
Germani, XXXI, XXXII, 55, 74, 202, 230, 265, 288.
Germania, 183, 230, 253, [G. de Nord], 249. [Saşii din G.], 10.
Geţii, 128, 129, 179, 443.
Geto-Dacii, 307, 308, 309.
Ghenadie (mitropolitul Ardealului), 37.
Gheorghi (gocimanul), 40.
Gheorghe (protopopul de la Tg. Mureş), 154.
Gheorghe (popa din Braşov), 22.
Gherla, 103.
Ghibu, Onisifor, XXVIII, XXIX, XXX.
Ghica, Grigorie (voevod), 57, 121.
Ghica, Ioan, 340.
Ghirai (chanul tătăresc), 317.
Giuleşti, 110.
Giurescu (maior), 404.
Glad, 139.
Gojdu Emanuil, XXIII.
Golescu, Ştefan, 236.
Goluchowski, 256.
Goethe W., 222.
Gotha, 327.
Görgei (generalul), 268, 269.
Gostavăţul, 439.
Goţii, 133, 134, 135, 137, 149, 167, 168, 346.
Göttingen, 306.
Grabovski, Atanasie, XXIV.
Grama, Alex., XXVII, 296.
Grant, (secretarul lui Colquhoun), 414, 415.
Grecii, 8, 57, 96, 98, 115, 131, 181, 183, 425, 427.
Gregorie (vistiernicul lui Radu Negru-Vodă), 263.
Greissing, Ciril, (judele Braşovului), IX, 20.
Grid, Vasile (protopop), 40, 41, 43.
Grid, Statie (fiul protopopului V. G.), 43, 51, 53.
Grigore (fratele lui Doja), 369.
Griviţa, 407.
Grube, A. W., 324, 325.
Gura Teleajenului, 435.
Gyula, 395.
Habsburg-Lotaringia [casa de], 269.
Habsburgi, XII, XIII, 432.
Haines, Gheorghe, 209.
Halle, 172, 173, 183.

www.dacoromanica.ro

Halmagiul, 384.
Hannia, Ioan [arhivar consistorial], 208.
Harangod, 427.
Hârs, Gheorghe, 57.
Haşdău, B. P. 394.
Haţeg, 302, 298, 399, 400, 401; [eparhia H.], XV, 58.
Hatvan v. Hatvany.
Hatvany, 342, 365.
Heidelberg, 251, 252.
Hendorf, 430.
Hermann [oraşul lui] v. Sibiu.
Hinedoara v. Hunedoara.
Hirscher, Luca [judele Braşovului], 19.
Hoban, Vasii [protopop], 40.
Hohenzollern, 341.
Hodoş (Enea), XXX.
Hodoş, Iosif, XXXVI, 333.
Hodoş, Nerva, XXX.
Hollos v. Corvin.
Holtzonia, 10.
Homer, XXII, 180, 181, 190.
Hondol, 113, 433.
Honteurs, Ioan, IX.
Horia, 272, 355. 356, 357, 358.
Horom, 14.
Horvàth, Arpàd, 366.
Horvath, Ioan (din Vingard), 7.
Hossu [deputat român], 244.
Hunedoara, 21, 251. 277, 370, 400.
Hunfalvy [istoric], 394.
Huni, 137, 138. 139, 169, 309, 395.
Hungaria v. Ungaria.
Huniade, Iancu (Ioan), VII, XXII, 6, 23. 24, 25, 26, 175, 176, 179, 180, 187, 239, 273, [Huniadeşti], VIII.
Husar, Barbara, 6.
Husar, [baron, fişpan]. 155.
Huss, Ioan, 317.
Iancu v. Avram Iancu.
Iancul Vodă v. Huniade.
Iane [popă], 18, 19.
Iani [banul], 418, 420.
Iannovici, Evgenie, [episcop al Carolştadtului], 208.
Iaşi, XIII, XXI, 235.
Iaxici, Dimitrie, 7.
Ieci, 294.
Ienopolea, XII, 372.
Iepureanu (Manolache Kos take), 341.
Iernut [castelul dela], 31, 32, 37.
Ierusalim, 27, 79, 161, 162, 163, 164.
Iezuiţi, 275, 276, 283, 300.
Ighian, Iosif, [protopopul Zlatnei], 208.
Jibot, 388.
Jina, (sat), 387, 388.
Jipa, 45.
Jiu, [protopopiatul], 399; [râul], 60.
Iliria, 345.
Illyricul, 134, 144, 145, 150.
Imperiali v. Austriaci.
Inău, XII.
Innsbruck, 234.
Inochentie [papa], 44.
Institutul de Istorie Naţională, XXXIII.
Institutul de Istorie Universală, XXXIII.
Institutul de studii clasice, XXXIII.
Ioan (popa din Aciliu), 382, 383, 384, 385, 386, 389, 390.

www.dacoromanica.ro

Ioan (popa din Galeş), 70, 383.
Ioan (popa de la Răchita), 73.
Ioanichie [mitropolit de Alba-Iulia], 394.
Ioanovici, Nestor (episcopul), XXIX.
Ionaşcu [protopop în Vineţie], 44, 54.
Iordanes [cronicar], 167, 169.
Iorga, Nicolae, XII. XIV, XXXVIII, 394, 435.
Iorgovici, Iosif, 360.
Iorgovici, Paul, 359.
Iosif al II-lea [împărat al Austriei], 111, 112. 115, 209, 274, 357, 432. 433.
Irodion [cetate], 165.
Ismail, paşa, 412, 413.
Ismailteni, 131.
Istvànffi, [cronicar ungur], 352.
Istvànfi, Pavel [secretar guvernial], 204, 207.
Italia, 106, 107. 132, 169, 230, 240, 297, 338, 345, 348.
Italieni, 129, 288.
Iudea, 165.
Iudei, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165.
Iulia [cetatea], 238.
Iuliu Cesar, 285.
Iung [istoric], 394.
Iunius Brutus, 140.
Iunius Tiberianus [prefectul oraşului Romei], 140, 141. 142, 144.
Iustinian [împărat al Bizanţului], 225.
Ivanovici, Sacabent, [Mitropolitul Carloviţului], 300.
Kalnoky, Valentin, 35.
Kanaba, [povăţuitorul Goţilor], 133, 149.
Kanizsa, 426, 427.
Karácsonyi, [istoric], 394.
Kasoni (nobil), 49.
Kaunitz, [cancelarul Austriei], 305.
Keferstein, 320.
Kehr, C., (pedagog). 312, 326.
Kemény Ferencz, 244.
Kemény, Ioan, XXX.
Kengelatz, Pavel, XXIV.
Kenihzen, [conte, general], 47.
Kenyér, 11.
Kevi, 14.
Kiew, 306.
Kimon, 90, 91, 92, 95.
Kisfaludi (societatea), 266.
Klapka (generalul), 269.
Kollonics, 275.
Kolozsvàr, v. Cluj.
Komàroni, 261.
Kõniggrätz, 261.
Kõnigsegg, 47.
Kopitar, 171.
Kõprili, (mare vizir), 372, 373.
Kornis, 436.
Kossuth, L., 261.
Kõvàri, Ludovic, 268.
Krassova v. Caraşova.
Kretzulescu, Nicolae, 337.
Kufstein, 384.
Kynysi, Paul de, [comitele Timişoarei], IV, 3, 12.
Lachilie, Basu, 165.
Ladislau [sfântul], 14; [fiul lui I. Huniade], XXIII; [Postumul, regele Ungariei], 177.
Ladoş, Ioan [preot], 152.
Lăpădat, D., XXVIII.
Lapedatu, Alexandru, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX.
Lapedatu, Ioan, XXVIII,

www.dacoromanica.ro

XXXVI, XXXVII, 284.
Laţcdemon v. Pelopones.
Latini, 131; [rom. cat.], 104.
Laurenţiu (preot), 368.
Laurian, A. Treboniu, XX, XXVII, XXXVII, 233, 234, 235, 236, 237, 270.
Lazăr, Gheorghe, XXVIII.
Lazar, Ladislau, [conte, cancelar al provinciei], 204, 205, 206, 207, 208.
Lazăr, Victor, XXVIII.
Lebrecht, Mihail (preot sas) XIX, 337.
Lecca (maior), 340.
Lèger, 307.
Lemeni, I. [episcop], 234, 335.
Leon X [Papa], 352.
Leon-cel-Inţelepţ, 393.
Leopold I [împăratul Austriei] 35, 42, 275, 278, 280, 282, 375.
Liciniu, 347, 348.
Lintee (cărţile), 141.
Liow, 306.
Lipoianu [ofiţer român], 339.
Lipova, 67, 367. 374; [ţinutul L.], 218.
Lithvanii, 365.
Livius, 141.
Lom Palanca, v. Palanca.
Luca, [mitropolit în Târgovişte], XI, 21.
Lüders, [general], 236.
Ludoşul mare, 388.
Ludoşul mic, 388, 389.
Ludovic [fiul regelui Vladislav], 6.
Lugoj, 13, 198, 258, 359, 370, 372, 373, 400.
Lupaş Ioan, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXV, XXXVII, XXXVIII.
Lupşa (protopopul din), 208.
Lupşa, Ştefan, XXVII.
Lupu, Vasile [domnul], 288. 371.
Luther, Martin, XV, 311, 317.
Luterani, XV, 72.
Lutsch, Ioan [judele Saşilor], 372.
Lycurg, 318.
Macarie (episcop al Romanului), III.
Macarie (Patriarhul Antiohiei), XXX.
Macedonffy, 251.
Măcinic (preotul din Sălişte), 70, 383.
Măeguţă, Ioan, 75.
Maer (Maier) Grigorie, (ieromonah), 109, 110, (episcop), 111, 113.
Mag, 388.
„Magazinul Daciei" (revista lui Laurian), 270.
„Magazinul istoric pentru Dacia", XXVII, 233.
Magheru Gheorghe (generalul), 236, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 416.
Maghiari, 202, 265, 309, 368, 428.
Magnus, Pavel vezi Nagy.
Mahumet, paşa, 7.
Mailat (cancelarul), 251.
Mailat, Ioan (popa din Şona), 299, 300.
Mailat, Ştefan (voevodul), XXIX.
Maior, Petru (protopopul, istoricul), XVII XVIII, XX, XXI, XXVIII, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, 123,

www.dacoromanica.ro

151, 153, 156, 169, 171, 172, 182, 197, 360.
Maiorescu, Ioan, XX, XXIX, XXXVI, XXXVIII, XXXIX, 185, 186.
Maiorescu Titu, XXI, XXIX, XXXI, XXXVI, XXXIX, 337.
Makray, L. (fost vicecolonel), 269.
Malaeşd, 302.
Mănău, 115.
Mânăstirea de un lemn, 121.
Mânăradie (biserica din), 107.
Mandonis Aia, 426, 427.
Mangiuca, Simion, XXX, XXXIX, 306.
Mangra, Vasile, XXVIII. 376, 392, 393, 394, 395.
Maniu, Ioan, XXIX.
Maniu, Iuliu, XXIX.
Maniu, Vasile, 198, 201.
Manius, Curius, 318.
Manoilă (popa), 21.
Mănuilă de Argeş, 6.
Maramureş, 110, 116, 278. 300, 363.
Maria (Domniţa, sora lui Mihai Viteazul), 419.
Maria (fata lui Eleazar), 160.
Maria (regina Ungariei, fica regelui Ştefan V), 365.
Maria, Teresia (împărăteasa), 105, 109, 111, 112, 114, 115, 302, 304.
Marcinaia, Elisabeta, 179.
Marcu, Alex. XII.
Marienescu, Atanasie. XXVIII, XXXVIII, 262.
Mariaţell (Mariazell), în Stiria, 105.
Marina (sora lui I. Huniade), 6.
Marina (mama lui Ştefan Olahus), VII.
Maroş Vaşarhei—Murăş Oşorheiu v. Târgul Mureş.
Marsigli (comitele Ferdinand), XII.
Marţian, Iulian, XXIX.
Masad, 165.
Matei Basarab v. Basarab.
Matei Corvinul v. Corvinul Matei.
Matei (popa din Malaeşd), 302.
Matei (popa din Turchiş), 57.
Mateiu, Ioan, XXVII, XXIX, XXX.
Mavrocordat (Constantin-Vodă), XV. [M. Nicolae-Voevod], 57.
Maximian (împăratul), 345, 346, 347.
Maximin (împăratul), 347, 348.
Maxenţiu (împăratul), 347, 348.
Mecca, 373.
Mediaş, 372, 388.
Medina, 373.
Medrea Ilie (preotul), 430.
Mehadia, 11.
Mensdorf-Pouilly, 256.
Menumorut, 139.
Mercurea (j. Sibiu), 10, 280, 383, 388. [M. scaunul] 386, 388.
Meseşul, 9, 13.
Meteş, Ştefan, XXVII, XXIX, XXXVIII.
Miclăuş, Oprea, 70, 383, 384.
Micu-Clain (Klein), Inochentie (episcopul), XVI, XX,

www.dacoromanica.ro

XXVIII, 39, 50, 66, 67, 69, 197, 280.
Micu [Clain], Ioan (protopopul), 106.
Micu-Clain, Samuil, XXVIII. XXXVI, 101, 102, 103, 105, 108, 293, 294, 392, 394.
Mihai (preotul din Braşov), 16, 18, 19. 20, 21. [M. protopopul, tatăl popii Vasile], IX.
Mihai Viteazul (Domnul Ţării Româneşti), III. IX, X, XV, XXII, XXV, XXVI. XXX, 16, 20, 26, 61, 177, 180, 187, 188, 189, 190, 191, 417, 419, 420, 423, 434, 435, 436, 437, 438.
Mihail III (împăratul bizantin), 296.
Mihailă (popa), 21, 22.
Mihăilescu, V., XXXVI.
Mihailovici, Alexie (ţarul Rusiei), XII.
Mihali (Mihályi) Ioan, XXVII, 363.
Mihalţ, 335.
Mihnea cel Rău (voevodul) XXX, 6, 7.
Mihnea Turcitul (voevodul), 438.
Miklosich Franz (slavistul), 306, 393, 394.
Milan, 345, 348.
Milet, 96.
Miliţa Despina (Doamna), XII.
Miloia, Ioachim, XXIX, XXXIII.
Minea, Ilie, XXX.
Mircea (fiul lui Mihnea Vodă), 6.
Mircea cel Bătrân, XXX, 60, 177.
Mislea (mânăstirea), 81.
Miuţia, N., 360.
Modrigan, Ioan, XXX, XXXVIII.
Mocioni, Andrei, 256. 257, 258, 259, 260, 261.
Moesia, 132, 134, 135, 137, 143, 144, 145, 146, 148, 150, 307, 309. [M. de Jos], 5.
Moga, Ioan (protopopul Sibiului I), 207.
Moga, Ion, XXVIII. XXIX.
Moga Vasile (episcopul) 203, 208, 209, 431.
Moghilă v. Movilă.
Mohàcs, 273, 274. 367.
Mohamed, II, 239.
Mohu, 388.
Moise Vodă, XV, 61.
Moise (episcop), 115.
Moisil, Const. XXIX.
Moldova, VI, VIII. XVI, XXII, XXX, 2, 5, 8, 9, 27, 57, 60, 68, 79, 81, 87, 130, 177, 180, 181. 235, 287, 291, 334, 338, 371. 381, 405, 434, 435, 436, 438.
Moldovan-Micu, Ioan, XXVII, XXIX, XXXVII, 251.
Moldovan, Silvestru. 355.
Moldovan, Ştefan, 400.
Moldovan, Valer, XXIX.
Moldovan, Vasile, XXX.
Molnar Ioan (popa Tunsu), 154, 155, 156, 299, 301.
Molnar-Piuariu, Ioan (doctorul), XX, XXIV, XXXVIII, 89, 153, 156.
Moravia, 239, 247.
Mommsen, 394.

www.dacoromanica.ro

Moravii, 309.
Moscova, XII, 120. 381.
Moşoiu, I., XXVIII.
Moroşiu Vaşerhei, vezi Tg. Mureş.
Motogna, Victor, XXX.
Motru, 60.
Movilă Eremia-Voevod, 180, 188.
Muncaciu, 110, 111, [Episcopul rus din M.], 116, [Mânăstirea M.], 110.
Münster (cosmograful), 26.
Muntenia v. Ţara Românească.
Munţii Apuseni, 356.
Murad II (sultanul), 24, 25.
Murăşan, Andrei, XXIX.
Murăşean, Alexie (preotul), 111.
Murăşvaşarhei vezi Tg. Murăş.
Mureşul, 1, 9. 153, 155, 280, 301, 367, 425.
Mureşian, Aurel A., XXIX.
Murgu, Eftimie, XX, 182.
Muriano, Matei, 351.
Muscalii v. Ruşii.
Mustafa (aga capigiul), 117, 118, 119.
Nagenz [câmp], 426.
Nagy, Pavel, [ban caransebeş-lugojan], 370.
Nalatzi, Istvan, 292. 294.
Naisus, 347.
Nan, Toader, 55.
Nandor-Alba, 391.
Napoleon, III, 339.
Napragy, 436.
Narse, 346.
Năsăud, XXVII, XXVIII, XXXIII, 237.
Naucler, (hronograful), 26.
Neagoe Basarab v. Basarab.
Neagoe, Ştefan, XXIII.
Neagoslav, [preot] X, 16, 20.
Negru (din Vânăţia de jos), 263.
Nemeş Toader, 75.
Nemţi v. Germani.
Nemoianu, Petru, XXIX.
Nenadovici, Pavel, 301. 302.
Neofit [mitropolitul], 236.
Neoplanta (eparhia), 203.
Nero, 346.
Nestor [cronicarul rus], XXX, 306, 307, 308. 309.
Nicea (Sinodul al II-lea), 296, 349.
Nichitici, Gedeon [episcop]. 113, 209, 430, 432.
Nicodim (Sfântul), XV, 59. 60.
Nicolau (Generalul T.), XXIX.
Nicomedia, 345, 346. 347, 350.
Nicopolis 165, 288.
Nifon, [patriarhul Ţarigradului], 80.
Ninevia, v. Ninive.
Ninevitenii, 65.
Ninive, 65.
Nocrichul [scaunul], 388.
Nopceştii, 77.
Novacovici, Dionisie [episcop al neuniţi'or], XXVIII, 108, 113, 114, 156.
Novalis. XIX.
Nucet, 388.
O. Besenyö, 428.
Ocna Sibiului, 11, 388.
Octavian [împărat roman], 225.
Odorhei, 280.
Ohtum, 425.
Olahus, Matei (fratele lui Nicolae), 11.
Olahus, Nicolae, VI, VII, VIII,

www.dacoromanica.ro

5, 370.
Olahus, Ştefan, VII.
Olimbia [călugăriţă], 121.
Olmuţiu, 238.
Olt [râu], 10, 78, 236, 409.
Oltenia, XXIX, 262, 402, 404, 405, 412, 413.
Omer-Paşa, 236, 410. 411.
Onciul, D., 394.
Onişor, Victor, XXIX.
Optum, 287, 425. 426, 427, 428.
Oniţiu, Virgil, XXIX.
Oradea [cetatea], 1; [episcopia], 114, 115; [O. de jos], 388; [O. de sus], 388; [O. Mare], 114, 115. 372. 392.
Orăştie, IV, V, VII, XXXVIII, 3, 10, 11, 65, 66, 280, 283, 385, 388.
Orlat, 237.
„Orientul interior". (societate secretă), 355, 356, 357, 358.
Oroszlanos, 427, 428.
Osman, 402.
Oţetea, Andrei, XXIX.
Oteteleşanu, Ion, 337.
Ovidiu, 132.
Păcăţeanu, T. V., XXVII. XXIX, 393.
Pacinaţii v. Pecenegi.
Pâclişeanu, Z., XXVII. XXXVIII.
Padova, 534.
Pădure, Radu (gociman), 45.
Paisie v. Radu Paisie.
Palanca, 404.
Pâne v. Câmpul Pânii.
Panonia, 130, 131, 176, 308, 309.
Papadopol-Calimali, Alexandru, 337.
Papp, I. P. XXIX.
Papiu-Ilarian, Alexandru. XXVII, XXVIII, XXXIX, 192, 270, 360.
Pardaniul, 427.
Paris, 307, 337.
Pârvul [vornicul], 79.
Paşco, Hristofor, [curator al Ardealului la Ţarigrad], 35, 152.
Patachii, Ioan [episcop], 39, 43, 49, 51, 300.
Paţinaţite, vezi Pecenegii.
Pătraşcu v. Petraşcu.
Pătru v. Petru.
Pavel [popa], 22.
Pavel, Constantin, XXVIII.
Pavel din Turdaş, X.
Pecenegii, 130, 395.
Pelopones, 89, 92.
Peri [mânăstirea], II.
Pericles, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99.
Persia, 346.
Perşii, 91, 92, 346.
Petcu [popa], 41.
Petersburg, 301.
Peth [sat], 14.
Petra-Petrescu, N., XXVIII.
Petran, Coriolan. XXIX.
Petraşcu-Vodă, 19, 417. 418, 420.
Petrovaradin, 122.
Petrovici, Gheorghe (protopop), 336.
Petru (de Argeş, fiul lui Stanciul), 6, 7. [P. cel Bătrân. popa], 17, 18. [P. fiul popii Aldea], 17. [P. fiul popii Petru], 40. [Popa P.], X. 16, 40.

www.dacoromanica.ro

Petru cel Mare (ţarul), 382.
Petru Cercel (voevodul), 8, 19. 20, 420.
Petru Rareş, (voevodul), XXX.
Petruţiu, D. XXIX.
Pesta, 235, 244, 246, 248, 250, 266, 267, 269, 360.
Pianul de sus (sat), 386, 387.
Piccolomini, Enea Silvie, 26.
Pisoschi, 337.
Piuariu v. Molnar.
Plăvicenii, 439.
Pleşoianu, N. [colonel], 408.
Plevna, 403, 407.
Pliniu cel tânăr, 202.
Plutarh, 94, 97.
Poarta de fier, 9.
Poarta otomană, XII.
Pogăceaua [sat], 75, 154, 301.
Poiana (sat), 386, 388.
Polonia, 1, 8, 230.
Poloni, 8, 9, 131, 248, 352, 371.
Pop, Ştefan, XXVII.
Popa Amos, 343.
Popa, Atanasie, XXIX.
Popa, Gheeorghe, 361.
Popa, Octavian, XXIX.
Popa, Traian, XXVIII.
Popa-Liseanu, G. XXVIII.
Popasu, Ioan, (protopopul Braşovului), 208. 237.
Popea, Neagoe, XXX.
Popea, Nicolae, XXVII, XXVIII, XXIX, XXXVII, XXXVIII, 393.
Popovici Gheorghe, XXVII, 425.
Popovici Ioan (vicar, protopop la Hondol), 113, 432.
Popovici Ioan (protopop în Lupşa), 208.
Popovici Iosif, XXXIX.
Popovici Moise, XXVIII.
Popovici Sava (preotul), XVIII, XIX, 82.
Popovici Ştefan (episcopul Vârşeţului), 208.
Popp (prezidentul tribunalului), 243, 250.
Porceşti, 388.
Porfirie [mitropolitul], 394.
Porfirogenetul, Constantin, 130.
Porţile de fier, 368.
Portugalia, 230.
Posatinul (fo:tăreaţa), 239.
Possa, 13.
Potlogi, 40.
Potochi v. Patachi.
Preda, 81.
Presburg [comiţii dela] 239.
Principatele Române, XIV 337; [P. dunărene], 412.
Priscus, 167.
Prislop, XV, 58. 59, [călugărul anonim dela P.], XVI,
Procopius, 167, 168.
Prusia, 249, 338, 387.
Prut, 405.
Puchner [general], 238.
Puşcariu Ilarion, XXVII, XXVIII, XXIX, 299, 430.
Puşcariu Ioan, XXVII, XXIX. XXXVI, XXXVIII, 243.
Puşcariu Sextil, XXVIII, XXIX, XXXIX.
Quintus Cincinnatus, 317, 318.
Răchita, 73.
Racoţi v. Rakoczy.
Racoviţa, 388.
Radonic, Iovan, XIII.
Radu dela Afumaţi, XXV.
Radul Călugărul, 81.

www.dacoromanica.ro

Radu Clucerul, 420.
Radu cel Frumos, XXX.
Radu, Iacob, XXVII, 398.
Radu, Ioan, XXVIII.
Radu [Logofătul], 419.
Radu cel Mare, XXX, 5, 79, 80.
Radu Mihnea, XXV.
Radu Negru Vodă, 262, 287.
Radu Paisie, 81.
Radu Şerban, XXV, 20.
Rahova, 404, 407.
Raiacici, Iosif [arhiepiscop şi mitropolit], 207.
Rákoczy, Gheorghe I, 37, 151, 288, 376, 377, 378; [R. Gh. al II-lea], 300, 370, 371, 372.
Râm v. Roma.
Râmleni v. Romani.
Râmnic, 55; [episcopul din R.], 51, 52, 53, 56.
Râncăciov (mânăstirea), 18.
Ranicher, I, 245.
Răşinari, X, XIX, XXXVI, 82, 108.
Răşinărenii, 16, 17.
Râşnov, 19; [pârgarii dela R.], 19.
Raţiu, I., XXIX.
Râureni, 409.
Reade, 439.
Reciu, 388.
Recs, v. Reciu.
Rednic, Atanasie [episcopul], 108, 109, 110, 111, 156, 157, 158.
Regai, Gheorghe [pater teolog], 44.
Reghin, 237.
Regulamentul Organic, XXVI, 225, 411.
Regulus, 312.
Reichenstein, 250, 251.
Renkeschow (mânăstirea), v. Râncăciov.
Réthy, Laslo, 394.
Rév-Kanizsa, 427.
Rhédey, Francisc, 372.
Rin, 348.
Rod, XXII, 386, 388.
Roma, 43, 69, 70, 85, 86, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 140, 142, 163, 164, 165, 202, 224, 345, 346, 348, 349, 422; [Biserica din R.], 279, 283; [întemeierea R.], XXI.
Romanaţi, 438.
Roman [episcopul din], III.
Romani, XXI, 85, 86, 87, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 145, 147, 148, 149, 150, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 168, 169, 174, 285, 307, 308, 309, 311, 345, 349; [colonişti R.], VIII, 10; [graiul R-lor], VIII; [împărăţia R-lor], 138, 144, 147, 149.
Români, VI, VIII, XIV, XVI, XVII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXIX, XXX, XXXII, XXXIII, XXXIV, XXXVIII, XXXIX, 2, 8, 9, 10, 58, 66, 68, 87, 101, 102, 103, 104, 106, 114, 116, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 137, 138, 139, 141, 142, 152, 154, 155, 156, 166, 167, 168, 199, 171, 172, 173, 174, 177, 182, 183, 184, 188, 189, 190, 193, 194, 195, 197,

www.dacoromanica.ro

200, 201, 213, 217, 218, 219, 220, 221, 224, 230, 231, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 243, 245, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 526, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 265, 268, 270, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 308, 309, 359, 374, 385, 389, 390, 393, 395, 396. 398, 399, 402, 404, 405, 432; (R. ardeleni], XIX, XXVIII, XXXVII, 108, 151; [R. braşoveni], IX; [R. din Dacia], XIX; [domnul şi ducele R-lor], 230; [R. neuniţi], 113; [R. uniţi], 49, 58. 64, 108, 116; [R. din principate], 235.
România, XXI, 235, 238, 339, 419.
Românul (ziar), 340, 341.
Romonosul săsesc, 388.
Romoşel, 388.
Roşca, Eusebie, XXVII.
Rosetti, Dimitrie, 338.
Rosetti, Teodor 338.
Roşia, 192.
Rössler, 393, 394.
Roth (Ştefan Ludwig), XIX.
Rudolf II, 423, 436.
Rudneanu, Const. XXVII.
Ruşava, 14.
Rusciuc, 117.
Rusia, 236, 382, 383, 384, 389, 391, 411, 412.
Ruşi, 2, 120, 236, 291, 309, 382, 383, 387, 402, 409, 412.
Rusineştii, 439.
Rusmir, Ilie, XXXIX.
Rusu Ioan, V., 213.
Rusu-Sirianu, I., XXXI.
Rutenii, 2, 248, 309.
Săbeş, 420.
Sabesus, 10.
Săcădate, Ioan [protopopul dela Baia], 109, 388.
Săcalu de margini, 152.
Săcele, 41, 210.
Sacsoni, v. Saxoni.
Sad, 102, 106, 153, 301.
Sădeancele, Avram, XXVII.
Sădeanu, Avram, 359.
Şaguna, Andrei Baron de [arhiepiscop şi mitropolit], XXVII, XXVIII, XXIX, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, 203, 201, 205, 206, 207, 221, 234, 235, 237, 244, 245, 247, 250, 251, 283, 336.
Sălişte, XXVIII, 66, 70, 247, 383, 384, 385. 389, 391; [scaunul S.], 66; [Sălişteni], 70.
Sălişteanu, Ion, 71.
Sălişteanu, Pavel, 71.
Salis (ofiţer austriac), 356.
Salona, 346.
Sallustius, XXIV, 141.
Sâmbăta de jos, 43, 50, 103.
Sâmbăta Mare, 102, 107.
Samos, 87, 98.
Sâncel, 192.
Sandu, Ioan, XXX.
Sângătin, 388, 399.
Sânpietru (sat), 154, 301.
Săraca, 388.
Sârbi, 25, 114, 116, 274, 304, 368, 382, 387, 388.
Sârbia v. Serbia.
Sârbu, Ion, XXX, XXXVIII,

www.dacoromanica.ro

417, 421.
Şarkan, Ambrosie, 6.
Sarmaţi, 134, 135.
Sarosi, Ion, 277.
Sărvad, 111; [biserica din S.], 112.
Saşi, V, VII. XVI, XIX, 10, 12, 60, 215. 246, 252, 253, 254, 255, 266. 274, 368, 372; [S. braşoveni], XV.
Sătmar [judeţul], 116.
Saxonia, 219.
Saxoni, 202.
Scărişoara, 439.
Şcheii Braşovului, XV, XXVII. 45; [biserica din Şch.]. 16.
Şchiopul, Iosif, XXIX.
Schlözer, 306, 307, 308.
Schmerling, Anton, [bărbat de stat austriac], 256.
Schmidt (deputat sas), 335.
Scorocet, (pădure). 356.
Scurtu, C., 236.
Sfetagora, 79, 80.
Sebeshely vezi Sibişel.
Sebeş, 280, 383. 388; [Sebeşul de jos], 388; [Sebeşul săsesc], 10.
Secui, 2. 10. 236, 368, 372.
Secula, Seve", XXVIII. 367.
Şelimbăr [eroul delal, v. Mihai Viteazul.
Seliştioara, 439.
Semendria, 13. 14.
Seneca, 363.
Seraphim, XXXIX.
Serbia, IX, 19. 25, 26.
Serbiu, 368.
Seureg, 426.
Sever [împăratul], 347.
Severin, 14, 23. 368. 426.
Sibieni, X, 11.
Sibiu, VI, VII, X, XXVII, XXIX, 6, 10, 11. 17, 26, 56, 57. 67. 73, 75, 77, 78, 87, 108, 109, 114, 215, 234, 236, 237, 238. 244, 215, 246, 247, 250, 252, 253, 254, 260, 266, 267, 280, 290, 301, 383, 389, 390, 416, 418, 421, 429; [Biserica din S.], 112; [cetatea S.], 66; [judeţul S.], XXII; [parohia unită din S.], 112; protopopul I din S., 207; [protopopul II din S., 208. 210; [scaunul S.] 387, 388; [sfatul din S.], 17.
Siebenbürgen v. Transilvania.
Siebenbürger Bote [ziar], 267.
Sibişel, 388.
Sighişoara, 10, 210. 388, 430.
Sigismund de Luxemburg (regele ungur), 24, 178. 179.
Sigismund (regele polon), 351.
Siicu [protopop], 39, 41.
Silezia, IV, 247, 387.
Silvaş (mânăstirea), XV. 58. 59, 62, 77. 78.
Siliştea, 439.
Silvestru (Papa), 319.
Simeel, 112.
Simeon (căpetenie a ziloţilor), 164.
Simeon [Craiul Bulgarilor]. 130.
Simeon (servitorul lui Şaguna), 217.
Simu, Traian, XXIX.
Şinca Mare, 372.
Şincai, Gheorghe. XII. XX. XXVIII, XXX, XXXVIII. XXXIX, 117, 197. 392.
Sion (cetate în Iudeea , 162.
Sirmiu, 345.

www.dacoromanica.ro

Skanderbeg, V, 3.
Slavi, 166, 168. 169, 172, 183, 202.
Slavici, Ioan, XXVIII, XXIX, XXXIX, 345.
Slovacii, 309.
Slovenii, 307, 308, 309.
Smârdan, 402, 404, 407.
Şoanu, Radu, 40.
Socol [vornicul], 419.
Socrates, 96, 98.
Sodoma, 161.
Sofronie (călugărul), 107, 108, 153, 157, 299, 301, 304.
Şoimoş, 367.
Solnoc, 209 [judeţul S.]. 111, 115.
Solomon, 162.
Someşul, 9.
Somlyo, 13.
Şona, 300.
Şotropa. Virgil, XXVII. XXIX, XXXIII.
Soveja, XXXIX.
Spania, 230.
Spanioli, 131.
Spartani, 98.
Spring, 388, 389.
Sram generalul], 53.
Staicu [protopop], 11.
Stama, Enachi. 53.
Stan popa], 21, 22.
Stanciul (fiul Marinei). 6.
Stăniloaie, D., XXVII.
Statie v. Grid Statie.
Ştefan [sfântul , 271, 425.
Ştefan Gheorghiţă, 373.
Ştefan cel Mare (voevodul , IV. V, VI. XXX, XXXVII, 1, 2, 351. 352, 353.
Ştefan [mitropolitul . 37.
Ştefan sau Stoian (fiul Marinei), 6.
Ştefanovici, Dimitrie, 359.
Stinghe, Sterie, XIV, XXVII, 43.
Ştirbei, 120.
Stiriia, 105.
Stoian sau Ştefan (fiul Marinei), 6.
Stoica [jupân], 40.
Stoica, Emilian, XXXIX.
Stoica, Sever, XXIX.
Strabo, 128.
Strâmba [mânăstirea]. 110.
Strigoniu, VII, 248. 370.
Studina mare, 439.
Studiniţa, 439.
Sturza, Mihail, 234.
Suciu, Coriolan. XXIX.
Suciu, Petru. XXIX.
Suleiman-Paşa, 410.
Sulică, N., XIV.
Şuluţiu, Iosif Sterca [mitropolit], XXIX, XXXVII, 250, 259, 260.
Şuluţu, Simion. 313. 314.
Sumera, 67.
Surduc (pe Jiiu , 60.
Sulzer [istoric , 251.
Svetonius, T., 186.
Szamosközi, (cronicarul . XXX.
Szapolyai v. Zapolia.
Szécsény, 292.
Szekeli, Laslo, 292. 294. 136
Szemere, Bartolomei, 268 269.
Szent-Iànos-hegy, 388.
Szilàgyi, Alexandru. 267. 355.
Szörény v. Severin.
Tacitus, C. C., 141. 186. 222, 284.

www.dacoromanica.ro

Talmăcel, 388.
Țara Ardealului v. Transilvania.
Țara Bârsei, IX, 45. 46. 278, 300; [preoții din Ț. B.], 50; [Ț. B. revista], XXXIII, [satele din Ț. B.], 20, 42.
Țara Cumanilor v. Cumania.
Țara Făgărașului, 263; [boerii din Ț. R.], XXVII.
Țara Moldovenească v. Moldova.
Țara Muntenească v. Țara Românească.
Țara Oltului, 106.
Țara Românească, VII, VIII. IX, XV, XVI. XXII, XXIV, XXV, XXVI, XXX, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 27, 29. 33, 34, 35, 36, 58, 59, 60, 62, 67, 74, 77. 78, 79, 80. 87, 108, 117, 119, 122, 141, 153, 177, 178, 179, 180, 181, 189, 190, 262, 287, 291, 294, 299. 300, 301, 307, 338, 381, 388. 394, 418, 419, 434, 435, 436. 437, 438, [domnii din Ț. R.], VIII.
Țara Sârbească v. Sârbia.
Țara Ta'icnească v. Italia.
Țara Turcului v. Turcia.
Țara Ungurească v. Ungaria.
Țara Valahilor v. Țara Românească.
Țarălungă, Dumitru, 47.
Târgoviște, XI, 5, 20, 21, 80: [curtea domnească din Ț.], IV; [Mitropolia din Ț.], 79.
Târgu-Mureș, XXVIII, 47. 113. 154, 155, 236. 237, 301.
Țarigrad, 80, 118. 119, 120, 121, 122, 152.
Țările Române, XI.
Tătari, XXIX, 2. 8, 23, 131, 177.
Tatler, Ioan [sol], 418.
Taurun, 13.
Țekeli v. Tököly.
Telegraful Român [ziar]. XXIX, 250.
Tell, Christian [general]. 235. 410.
Temișana v. Banatul Timișan.
Temistocles, XXII. 91. 180. 189.
Tempea, Radu [protopop în Brașov], XIII, XIV. XXXVII, 39, 43. 45, 47, 209.
Tempea Radu (fiul protopopului R. Ț.), 41.
Teoctist (mitropolit în Alba Iulia), XI.
Teodorovici, Ioan, 159.
Teodosie (logofăt), III.
Teofana v. Tudora [mama lui Mihai Viteazul].
Tergoviște v. Târgoviște.
Tesalonic, 348.
Tezaurul de monumente istorice pentru România, XXVII.
Theodora (împărăteasa), 298.
Theodora v. Tudora [mama lui Mihai Viteazul].
Theodosie [fiul lui Neagoe Basarab], 81.
Theodosie (părintele), 81.
Theodosie (vlădica), 39.
Thuroczy, M. Ioan [cronicar], 131, 138, 177.
Tibru, 348.

www.dacoromanica.ro

Ţichindeal, Dimitrie. 359. 360.
Tiha, 439.
Tilişca, XXVIII.
Timiş (râu), 13.
Timişana v. Banatul Timişan.
Timişoara, IV, XXXIII. 5, 12, 13, 111, 367. 368, 374; [comiţii dela T.], 238; [episcopul dela T.], 116.
Ţimon v. Kimon.
Tincu-Velia, N. XXVII. 216.
Tioc, Todor, 344.
Ţiplea, Alex. XXVII.
Tirol, 234, 384.
Tisa, 13, 139. 167, 426, 427.
Tismana, 60, 61, 64.
Titel, 13.
Titu [împăratul], 159, 160. 161. 162, 163, 164.
Tiurlul [biserica din], 112.
Tocilescu, 393.
Todor (popa), v. Tudor.
Tofeus, Mihail [episcop calvin din Ardeal], 29. 30.
Tofoi, 391.
Tököli, Emeric, 35.
Tököli, Sava, 183.
Toma, (popa), 18. 44, 48.
Topârcea, 388.
Topeltinus, Laurenţius. 115. 146, 147.
Topliţeanu, Vasile. 71.
Topolniţa, (schitul), 60.
Törzburg, 262.
Tracia, 150, 345.
Tracii, 128, 129.
Traian [împăratul roman], 15, 85, 86, 87, 124, 125, 126, 128, 129, 130. 131, 134, 135, 144, 145, 167, 185, 188, 285, 286, 307, 308. 309, 399; [coloniştii lui T.], XVIII; [podul lui T.], 14.
Transa'pina v. Ţara Românească.
Transilvăneni, VIII, 65. 87. 108, 210, 247, 261.
Transilvania, III, IV, VII, VIII, IX, X, XII. XVI, XVII, XVIII, XXIX, XXX. XXXI. XXXIII, 5, 6. 8. 9, 10, 12. 16, 23, 24, 27, 28, 31, 35, 36, 37, 43, 49, 50, 60, 61, 62, 63, 64. 65, 68, 69, 70, 72. 76, 82. 84, 85, 86, 87, 102, 103, 104. 105, 106, 108. 110, 113, 114. 115, 139, 145, 152, 156, 157. 174, 178, 179, 180, 203, 204. 205, 206, 209. 210, 211, 212. 213, 215, 233. 234, 235, 236. 237, 238, 239. 244, 245, 246. 248, 251, 252, 256, 258, 260. 261, 267, 272, 275, 277, 278. 279, 281, 282. 283, 287, 291. 292, 297, 299, 300, 301, 303. 305, 308, 333, 336, 357, 367, 368, 371, 372. 373, 374, 382. 383, 384, 385, 387, 394, 395. 399, 412, 416, 420, 421, 422. 423, 426, 427, 431, 432, 433. 434, 435, 436, 437; [Arhiereii Românilor din T.], 153; [Biserica nemită din T.], 114; [Cancelaria din T.], 105; clerul unit din Transilvania], 108; guvernul din T.], 233; [mânăstiri din T.], 58; [Mitropolia din T.], 45; [Principii din T.], 151; [şcoalele din T.], XV; [Protopopii din T.], 44; [Soborul din T.], 50.

www.dacoromanica.ro

„Transilvania" (revista). XXVII.
Trifu-Maiorescu, v. Maiorescu.
Tribuna, XXIX.
Trier, 345.
Tripartitul Werbőczian. XVIII.
Triteanu Lazar, XXXIX.
Trogus, 111.
Tudor, popa (sin protopopului Florea), 43. 46. 50, 51, 52, 53, 54, 55. 56, 57. [Preoteasa popii T.], 57.
Tudora (mama lui Mihai Viteazul), 417, 418. 419.
Tukidides, 95, 97.
Tulbure, Gh., XXVIII. XXXIX.
Tunsu popa], v. Molnar, I.
Turchiș, 57.
Turci, IV. V, VIII, XXX, 1, 2. 7, 9, 11, 13, 14, 23, 24, 25. 26, 46, 59. 117, 119, 120, 121, 130. 177, 190, 225, 236. 239. 257, 352, 365, 371, 372, 402, 403, 404. 406, 408, 409. 412, 413, 437.
Turcia, 43, 412. 422.
Turda, 27, 86. 87, 115, 201, 205, 268. 301. 304. județul T.], 152, 154, 291.
Turingi, 131.
Turnu Măgurele, 404.
Turnu Roșu, 10, 11.
Turoți, vezi Thuroczy.
Tutidides, v. Tukidides.
Ugocea (județul). 116.
Uilac, 154.
Uladislau v. Vladislav.
Ulpia Traiană, 399.
Ungaria, VII, VIII. XI, XXIV, 1. 2. 5, 6, 8, 9, 13, 87. 102. 107. 108, 110, 113, 114, 115. 116. 130, 131, 174, 175. 176. 177, 178. 215, 230, 234, 237. 238, 241, 145, 246, 248, 249. 256, 258, 260, 262, 267, 272, 273, 274, 282, 283, 304, 307. 333. 342. 360, 363, 364. 367. 369. 387; U. superioară], 300.
Ungureanu, Gh., XXXIX.
Ungurci, 388. 389.
Ungureni, 261.
Unguri, XVI, XXXII. 7, 10, 11, 25. 68. 130, 131, 139, 151, 168. 177. 235, 236, 237, 238, 244. 247. 248. 250, 258, 269. 270. 286. 292, 295, 308. 309, 333. 342. 352, 364, 395, 396; [U. albi], 309.
Ungrovlahia, XII. 262. 263, 394; [mitropolitul din U.], 51. 52. 53.
Urban [vice tribun]. 237.
Ureche (Grigoric). 353.
Ursu, Ioan, XXX. XXXIX. 351.
Ursula [fiica lui Stoian], 6.
Văcărescul. (ginerele lui Constantin Brâncoveanu), 122.
Vaidei, 388.
Valahi, v. Români.
Valahia v. Țara Românească.
Valahia mare v. Țara Românească.
Valahia mică v. Oltenia.
Valerian (împărat roman, 346.
Vâlcea, 408.
Valis (director general, 56, 57.
Vâlcu, Răcnei, 22.
Vandali, 346.

www.dacoromanica.ro

Vargyas, Andreiu. 268.
Varna, 24, 25. 177 [lupta dela V.], 23.
Vârşeţ, 208; [episcopul dela V.], 116.
Vasile II Bulgaroctonul, 427.
Vasile (dascalul), 54.
Vasile (diacul), 22.
Vasile (popa din Braşov), XXXVIII, XXXIX, 22. 39.
Vasile (fiul popii Stan), 21.
Vasile (protopopul), X. XIII, 16, 18.
Vasiliu, Pilat, 339.
Vaslui, IV, 352.
Vasvar, 375.
Venceslav [sfântul], 217.
Veneţia, 210, 221, 249, 351, 352.
Veneţia de jos, 106.
Vespasian [împărat], 85, 165.
Véts, 152.
Veza [biserica din], 112.
Vidin, 402, 403. 404, 413, 425, 426, 428.
Viena, 42, 43. 48, 69, 105, 106, 107, 109, 112. 156, 171, 234, 237, 243, 249. 250, 257, 258, 259, 260, 261, 266, 269, 270, 275, 301. 306, 355, 356, 357, 358, 382, 384. 385, 389, 391, 423; [curtea din V.], 43, 257
Vindobonae v. Viena.
Vinerea, 388.
Vineţie, 44, 54.
Vingard, 7, 388. 389.
Vinţ, 10; biserica dela V.], 152; [V. de jos], 34, 293. [de jos], 34, 293.
Vintilă, 420.
Visarion [călugărul], 65, 66. 67. 69, 71, 74. 299, 300, 304, 382.
Vişina, 439.
Vistula, 307.
Vizocna v. Ocna Sibiului.
Vlad Călugărul, XXX.
Vlad Dracul, XXX, 5, 6. 21, 25, 177.
Vlădălov, 439.
Vlădila, 439.
Vladislav [regele Ungariei, 6, 23, 24, 25, 272.
Vodiţa, 60.
Voica, 419.
Voicu [popă], 18. 19.
Voicu But Corvinul, 178, 179.
Voileanu, Matei, XXVII, XXXVIII, 429.
Volohi, v. Români.
Vopiscus, Flavius, 124. 133, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150.
Voroneţ (evanghelia dela), 351.
Vossius, Gerardus Ioannes, 143.
Vuc, 24.
Vuia, Iuliu, XXVII.
Walachien v. Români.
Walther, Balthasar, III.
Waterloo, 329.
Wattenbach, 251. 252. 253, 254, 255.
Witenberg. (şcoala din), 29.
Zagrab, 43.
Zamfira, (fiica lui Moise Vodă), XV, 60.
Zápolya (Ioan, principele . 367, 368, 374.
Zara', Tanasi, 45, 47.
Zeicu (Petru, deputatul scaunului Sălişti), 241.
Zenobia (celate), 150.
Zerneşti, 21, 213, 250.
Zlatna (protopopul din), 208.

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL

VOLUMUL I.

Pagina

Introducere: *Desvoltarea istoriografiei române din Transilvania* . . . . . III-XXXV
Bibliografie . . . . . XXXVI-XXXIX

I. Cronicarul anonim dela curtea voevodului transilvan Bartolomeu Dràgfy . . . . . 1—4
II. Umanistul Nicolae Olahus . . . . . 5—15
III. Protopopul Vasilie din Braşov 16 22
IV. Cronicarul Gheorghe Brancovici . . . . 23—38
V. Protopopul Radu Tempea . . . . . 39—57
VI. Plângerea sfintei mânăstiri a Silvaşului . 58—78
VII Un cronicar braşovean dela 1780 . 79—81
VIII. Popa Sava Popovici din Răşinari . . 82—88
IX. Ioan Piuariu-Molnar . . . . . 89—100
X. Samuil Micu-Klein . . . . . 101—116
XI. Gheorghe Şincai . . . . . 117—122
XII. Protopopul Petru Maior . . . . . 123—158
XIII Ioan Teodorovici . . . . . 159—165
XIV. Teodor Aron . . . . . 166—170
XV. Damaschin T. Bojâncă . . . . . 171—181
XVI. Eftimie Murgu . . . . . 182—184
XVII. Ioan Trifu-Maiorescu . . . . . 185—186
XVIII. Aron Florian . . . . . 187—191
XIX. Alexandru Papiu-Ilarian . . . . . 192—195
XX. Timotei Cipariu . . . . . 196—197
XXI. Vasile Maniu . . . . . 198—202
XXII. Andrei Şaguna . . . . . 203—212
XXIII. Ioan V. Rusu . . . . . 213—215
XXIV. Nicolae Tincu-Velia . . . . . 216—222
XXV. Simion Bărnuţiu . . . . . 223—232
XXVI. August Treboniu Laurian . . . . . 233—240

www.dacoromanica.ro

VOLUMUL II.

	Pagina
XXVII. Ioan Puşcariu	243—250
XXVIII. Ioan Micu Moldovan	251—255
XXIX. Vincenţiu Babeş	256—261
XXX. Atanasie Marienescu	262—263
XXXI. Gheorghe Bariţiu	264—271
XXXII. Nicolae Densuşianu	272—274
XXXIII Ioan Crişian	275—283
XXXIV. Ioan Lapedatu	284—295
XXXV. Alexandru Grama	296—298
XXXVI. Ilarion Puşcariu	299—305
XXXVII. Simion Mangiuca	306—310
XXXVIII. Andrei Bârseanu	311—332
XXXIX. Iosif Hodoş	333—336
XL. Titu Maiorescu	337—341
XLI. Iosif Şterca Şuluţiu	342—344
XLII. Ioan Slavici	345—350
XLIII. Ioan Ursu	351—354
XLIV. Silvestru Moldovan	355—358
XLV. Avram Sădeanu	359—362
XLVI. Ioan Mihalyi	363—366
XLVII. Sever Secula	367—369
XLVIII. Patriciu Drăgălină	370—375
XLIX. Vasile Mangra	376—381
L. Augustin Bunea	382—397
LI. Iacob Radu	398—401
LII. Gheorghe Coşbuc	402—407
LIII. Septimiu Albini	408—416
LIV. Ioan Sârbu	417—424
LV Gheorghe Popoviciu	425—428
LVI. Matei Voileanu	429—433
LVII. Ioan Bogdan	434—439
LVIII. Ion Meşotă	440—444
Indice de nume	445—470

www.dacoromanica.ro